

דער משוגענער בטלן

מי אנוכי?

-1-

ער איז געלאָפֿן אויף-אויף אַפּ, בײַ טאָג, איינער אליין אין בית-המדרש, און פּלוצלינג זיך אָפּגעשטעלט.

— רבּונו של עולם, ווער בין איך?

— ווער בין איך?... מען רופֿט מיך: בערל חנהטשעס... נו, בין איך דען בערל חנהטשעס? בין איך דער נאָמען? — די שילד איז נאָך נישט די קלייט! דאָס הויז, וווּ דער רבּ וווינט, הייסט „פּאָדקאַר-שׂאָס“ און איך — בערל חנהטשעס!

אין טשאַכנאַווקע קען מען מיך: מען ווייסט, ווער בערל חנהטשעס איז; אָבער אין אַמעריקע? ווען איינער, למשל, גיט אַזוי ראַפּטעם אַ זאָגאַרויס אין אַמעריקע, אין בית-מדרש: „בערל חנהטשעס“... נו, וואָלט עמעץ געוואָסט, אַז מען מיינט מיך?

שאַני הכּאָ! דאָ איז עפּעס אַנדערש. דאָ גיט יעדער אַ שמייכל, אַ שאַקל מיטן קאַפּ, מאַכט אַזוי אַ תּוועה... אַ באַקאַנטע זאָך, בערל חנהטשעס!... איינער טראַכט: דער בטלן; דער צווייטער — דער משוגענער; דער דריטער — כּווייס וואָס; דער פֿערטער וועט זיך דערמאַנען, אַז איך הייס נאָכן פֿעטער בערל. — [טויבעלע] אמת, גיט אַ קרעכץ דערבײַ, ווייל זי ווייסט, אַז איך בין געבעך אַ יתום. אָבער אין אַמעריקע, וווּ מען קען נישט חנה די זיצערקע און וווּ מען ווייסט נישט, אַז עס איז געווען אויף דער וועלט אַ בערל חקרן, דער מאַ-מעס אַ ברודער, וווּ מען ווייסט נישט, אַז איך בין, וואָס מען רופֿט מיך אַ משוגענער, אַ בטלן, אַ יתום און אַפּשר גאַר אַ חקרן אויך. (איך בין, דאַכט זיך, געראַטן אין פֿעטער אַרײַן). וואָס פֿאַר אַ רושם וואָלט דאָרט געמאַכט בערל חנהטשעס!?

עפּעס ווייס איך דאָך יאָ, ווער איך בין? איך אליין זאָג דאָך: אַ משוגענער, אַ בטלן... נו, דאָס בין איך!

— בין איך דען נישט משוגען? וועלכער מענטש שטעלט זיך אַנדער קלערן, ווער ער איז? אַ מענטש איז אַ מענטש! איך בין אַ מענטש און הייס: בערל חנהטשעס... וואָלט איך געווען אַ הויז, וואָלט איך אַפּשר געהייסן: פּאָדקאַרפֿיעס — אַן אַרעסטאַנט — וואָלט איך געהאַט אַ לאַטע אויף די אַקסל און אַ נומער... וואָלט מיין טאַטע, נישט די מאַמע, געווען דער פֿאַרזאָרגער, דער „פּרנסה-געבער“, נישט דער בטלן, וואָלט איך געהייסן, „בערל שמערלס“. עס וואָלט אָפּילו שווער געווען אַרויסצוזאָגן: „בערל שמערלס“, נאָר מען וואָלט שוין געמוזט! און אַפּשר וואָלט איך דעריבער ווייניקער געווען בײַ מענטשן אין די מזלער — ווען בײַן נאָמען זאָל זיך נישט אַזוי גלאַטיק אַראַפֿ-קאַלערן פֿון דער צונג.

— אָבער, ווי איך וואָלט געהייסן — אַ מענטש בין איך... — אַ מענטש! נאָר אַ בטלן דערצו... מאַלע אַ מענטש בלייבט אַ יתום, נו, וווינט ער אין בית-המדרש? קראַנק בין איך עפּעס צו טאָן? אין שליחות גיך, האַלץ האַקן, אַ משרת ווערן און גיך אַנגעטאַן אַ בגד, נישט קרוע-בלואַ; עט ברויט, נישט זײַן ביז דרײַסיק יאָר אַ ישיבֿה-בחור, עס זאָל מיר פֿעלן צוויי טעג אין דער וואַך? און אַרומדרייען זיך אַלץ און קלערן: ווער איך בין?!

— איך וואָלט כאַטש געוואָסט, ווער מיין קאַפּטע איז; אַצינד, אַסור אויב איך ווייס! אַ שטיק בענדיט, אַ שטיק חיים, אַ שטיק יונה, דרײַ פֿערטל פֿון מיסט! אַ מערכה, טיבעלע קאַן נייען, אַ נישט וואָלט איך געווען אַדס נאַקעט.

— איז דען דאָס אליין נישט קיין שגעון? אַזאַ מין בטלנות, אַזאַ מין בטלנות! גאַר נישט... שמערל, חיים, יונה... עס האָט אַ שיעור, וויפֿל בית-המדרשניקעס איך האָב איבערגעלעבט!... איינער איז שוין אַ סוחר, איינער — אַ טרעגער, איינער — אַ שענקער; אַ דאגה, איינער איז שוין אַן אַלמן אָפּילו, שמערל האָט שוין דאָס דריטע וויכ; נאָר אַלע האָבן קינדער, געשעפֿטן, עסקים; גוט, שלעכט, נאָר פֿאַר-נומענע מענטשן, עסן נישט קיין טעג, זײַנען נישט קיין בטלנים... מענטשן! איך וויל אויך זײַן אַ מענטש!

— וואָס הייסט אַ מענטש?

— ווי איך בין אַ ייד, איך בין קיין מענטש נישט!

— ווי איך בין אַ ייד! איך בין אַ ייד! אמת, איך בין אַ ייד, נאָר גאַנץ טשאַכנאַווקע זײַנען אויך יידן און זײַנען נישט איך! הלמאי, איך בין אַ מאַנספּאַרשוי, (כאַטש אַ קלאַג צו מיין מאַנספּאַרשוי, אַ וויי-טיק צו אים) נו... אַלע מענטשן, וואָס זײַנען נישט קיין נקבות, זײַנען מאַנספּאַרשוינען, הכלל, זײַנען אַלע בערל חנהטשעס!

— ניין, ברודער בערל! נאָר דיך נישט! דו ביסט אַ מאַנספּאַר-שוי, דו ביסט אַ ייד, אמת; נאָר נישט דו ביסט דער מאַנספּאַרשוי, נישט דו ביסט דער ייד!... דו ביסט עפּעס אַנדערש; דאָס אַלץ איז נאָר אַ צולייג, צוגעגעבענע זאַכן; אָבער נישט דו אליין...

הוא רץ אנה ואנה בבית-המדרש הריק. פתאום עמד ושאל את עצמו — מי אנוכי? רבּונו-של-עולם, מי אנוכי? — מי אנוכי? בני אדם קוראים לי בריל חנטשיס, רצונם לאכר, בריל בנה של חנטשי, אבל האיכנס באמת בריל חנטשיס אני? הלא זה שמי ולא אנוכי. הבית שיגור בו הרב נקרא בשם „תחת הדג“ ואני — בריל חנטשיס, „תחת הדג“ אינו הבית, ובריל חנטשיס אינו אני... — בכאן יודעים אותי, הכול יודעים אותי, הכול יודעים מי הוא בריל חנטשיס; אבל בחוץ-לארץ, למשל, באמריקה, אם יעמד שם איש בבית המדרש, ויקרא לפתע-פתאום: בריל חנטשיס, הידע איש אל מי הוא מתכוון? — שאני הכא. בכאן כל השומע יצחק, יניע ראש, יעוות פנים, יקרוץ עין — הכול יודעים, אחד אומר הבטלן, משנהו: המשיגע השלישי יעלה על לבו איזה דבר בגונה אחר, הרביעי יזכור, כי נקראתי בשם דודי המת, להקים את שמו, ועל כן שמי בריל... אחת היא ההוה, אשר האנח לזכר שמי, יודעת היא, כי יתום נעזב אנוכי — — אבל באמריקה, במקום שאין איש יודע את אמי חנטשיס, הסוחרת בבצלים, את בריל חקרן — דודי, אחי אמי, ששם אינם יודעים שבריל חנטשיס הוא המשיגע, הבטלן, היתום ואפּשר גם החקרן, — היעזיח שם שמי איזה רושם? לא יעשה! — הלא יודע אני, מי אנוכי! הלא בעצמי אמרתי: היתום, הבטלן, המשיגע ואולי גם החקרן... — וכי לא משוגע אני? היעמוד אדם בריא ויחקור מי הוא? אדם הוא אדם, אני ושמי בריל חנטשיס! לו הייתי בית, אפּשר שהיו קוראים לי: „תחת הדג“, לו הייתי אסיר במהפכת, אז היה לי טלאי על הכתף ומספר על הטלאי, ונקראתי במספרי: השלושה-עשר, השמונה-עשר... לוא היה אבי המפרנס והמכלכל, ולא בטלן סמוך על שולחן זוגתו, אז היו קוראים לי בריל שמריליס ולא בריל חנטשיס... אמת, שקשה לבטא: בריק שמריליס, אבל ההכרח לא יגונה, ותפארת הקריאה אינו כלום — אדם ושמו! ואולי לא היו מרבים אז לשיח ולדבר בי. — אבל איך שיהיה, איך שהייתי נקרא, ידעם הייתי ואדם הנני... — כן, אדם אני! מלבד זה גם משוגע, גם בטלן, בטלן גורא — כמה ילדים מתיתמים ואין אחד מהם גר בבית-המדרש! האיני יכול לעבוד עבודה, לחשוב עצים, לשרת, להזות ציר לסולחים, לאכול לחם בזיעת אפי ולא לחם זרים, ללבוס בגדים ולא בלואי-סחבות נהונות — הלא אז לא היה לי גם פנאי להשוב מי אנוכי! — ולמה לי לדעת מי אנוכי? אם אינני יודע מי הם בגדי; של מי הם? הסחבות מעטיר כתפות, והחוטים של הוה, תהיה, היא יודעת להפור, תחת ידה הקרעים מהאחים, לולא הוה, כי אז עירום ועריה הייתי כאדם הראשון בשעתו. — רבּונו-של-עולם! היש עוד משוגע ובטלן כמוני? כמה נערים, כמה בחורים היו בכאן, ואני נותרתי לבדי ומבני-גילי אין אחד אתי. שמריל היה לסוחר, לסוחר-עצים, וכבר פשט גם את הרגל; חיים — לנושא סבל, כמדומה לי, שהוא תלה קנת; יונה מחזיק בית-מרוח... וכולם נשאו נשים, הלידו בנים ובנות, ויש מהם שגירשו את נשותיהם ונשאו נשים שנית ושלשית, אבל כולם בעלי-בתים, בעלי עינים ומסחרים העסקים ביטובו של עולם, עסקים, טרודים ומטרופים, ואין להם אף רגע פנאי לעמוד ולשאול: „מי אנוכי?“ — כולם היו לאנשים, לבני-אדם, ואני? כמו שאני יהודי, אינני בן-אדם! — כמו שאני יהודי... כן, אני יהודי, אבל כל בני העיר יהודים הם, ולא רק אנוכי... חצים — גברים, גם אני גבר... כן, זכר אני, אף כי — מי יודע! אבל — הלא נקבה אינני! ואם כן, הנני בן-אדם, זכר, יהודי — — אבל, אל תונה את עצמך, בריל! הנך בן-אדם, זכר, יהודי, יתום, משוגע ובטלן, אך כל זה, סרה עודך לך ולא אתה בעצמך. אתה יכול להיות בן-אדם או תיה רעה, יהודי או נכרי, זכר או נקבה, אבל מה אתה בעצמך? הלא רבים הם בן-האדם, הזכרים, היתומים, אולי גם הבטלנים המשוגעים. אם לא בכאן — בערים אחרות, בחוץ-לארץ, באמריקה — ואתה רק אחד מהם, אבל מי אתה?

1 אפּעריסן, אפּגעשליסן, (אפּגעלאָזן). — 2 ביי העמען צו עסן טעג.

— אין זה כי אם נכנסה בי רוח שטות, איזה דבוק של חקרן שומם... בנשמתו כרוך איזה זה, נשמה נכריה לי, אדם אחר לגמרי, והוא שואל אותי: מי אתה?

— בלתי ספק! אדם יודע את עצמו ואינו שואל על עצמו, ואנוכי השוטה אמרתי, שאני החושב, אני השואל, והא ראייה שטעיתי, שבימים שאיני צם, שאני אוכל לשובע, כגון ביום השני והחמישי ובשבתות ומרועדים, כשאני סמוך על שולחן בעל־בתיים, כשאני שבע באמת, ויש לי כוח, אין זה הור שבקרבי שליט עלי, ואינו מכניע אותי תחתיו, ואינו מטריד אותי בשאלותיו — שוכב הוא שם למעצבה וגם קולו לא יישמע —

— ואמנם, החקירה נותנת, שאין אדם חוקר דורש את עצמו, שאין אדם מתבונן אל עצמו... היתכן? האוכל לצאת מקרבי, לעבור ממני הצדה ולהתבונן משם אל עצמי, „אני־הוא“ יביט על „הוא־אני“...

— בריל שוטה, הגע בעצמך... פתאום הרגיש, כי מוחו מתחמם יותר מדי, וירץ אל הכיור, ויקלח מים על ראשו, אחרי כן הוציא מצד התנור איזו סחבה ויקשור לראשו.

— עתה חתרוצצנה המחשבות בנקל... עוד הפעם — אני חפץ לדעה, מי אני! אני חפץ לראות את עצמי; לאן אביט? למעלה או למטה? ימין או שמאל? הלא אני בקרבי ולא מהוצה לי! ואם אעלה אל ארון־הקודש, אהיה שם כולי, ולא אשאיר ממני מאומה למטה! ואם ארד, ארד כולי, מכף רגל ועד ראש — איך אראה את עצמי?

— אבל, מי בקרבי? מי יושב בקרבי ושואל? מי כרוך בקרבי פנימה ומסתולל בי? ומי יודע, אם יושב שם אחד? אולי יושבים עם שנים שלושה, או יותר, והם יושבים שם, ונתנפכים, וטוענים זה עם זה ומתנחמים זה בזה!

— הסי! מעשה שהיה אני זוכר! אז רעב הייתי, רעב מאד, כשלושה ימים לא אכלתי, כן הוא, ועמדתי בבית השמש... ולבדי הייתי בחדרו, לא היה איש אתי, השמש הלך לו לעסקיו וגם השמשית הלכה לה, ובקשה ממני לשמור את ביהם... ואני שמרתי, על השולחן היו מונחות עוגות, עוגות שמנות, מטעמי השמשית, עוגות בלתי מניחות... העוגות מונחות ואני רעב; אני רעב, ורירי נוזל בלי הפוגה... אז שלה אחד מהם, מהיושבים בקרבי, את ידי הימנית, לקחה עוגה, והשני קרא: אסור! והעמוד היד מקחת, כי לא ידעה היד בקול מי לשמור! והתרוצצו השנים! זה מוצא אלפי היתרים: מי הגיד לך ששומר חינוס אתה, שלא על מנת לקבל שכר? השמשית בעצמה, לא הרע עינה בך, אם תקח... „לא תגנוב“ לא־תעשה, „וחי בהם“ עשה, ובטעם פיקוח־נפש עשה דוחה לא־תעשה! ואם אינך רוצה — קח לך בהשאלה, כשתרויח תשלם, והשני אוטם את אזניו משמיע, והוא באחת: אסור, אסור, אסור! והריר כהפה נוזל, והיד נטויה באויר, עד שבאה השמשית ונפסקה הכהלוקת.

— והא ראייה, שהיתה מחלוקת, שהתאבקו בי, בקרב נשמתו, שאחרי כך הייתי עיף ויגע כאהר וכות עם יונה העיקש, החפץ להחיות לי, שהגאון, זכרונו לברכה, יושב בשער גן־עדן ואין לו רשות ליכנס לשם, משום שהתגרה בחסידים — בהמה בצורת אדם! אבל אחרי כל וכוז עמה הנני עיף ויגע, וגם אז בבוא השמשית, כבר כלה כוחי וניעה קרה כיסתה אותי כולי, עד שנבעתה השמשית ושאלה: מה היה לך, בריל? הלא טובים יפים ממך מובילים לקבורה! ונתנה לי עוגה להשיב נפשי. — וכך קרה לי ביום הפורים העבר, כשנשאתי את המנות מהגבירה אל הרב; גם אז נמלא פי מים וידי רעדו... אך לא לקחתי, לא שלחתי יד במגדנות, אחד זולל וסובא היה בי, חשקה נפשו לקחת, והשני — איש נאמן וירא־שימים, אמר: „לאו!“

— הרי שנים! הבריות אומרות: יצ־הטוב ויצ־הרע, יהי כן, אבל סוף סוף, אני בעצמי — דירה נאה או מגונה, ושני שכנים גרים בי, שם האחד: יצ־הטוב, לשני קוראים יצ־הרע, עוד הפעם שמות; אבל מי הם, מי אנוכי? וכמה הם? הלא לפעמים מתגוררים בי יותר משנים ויותר משלושה! פעם אחת עמדתי כשעה שלימה, מבלי נוע, מבלי דעת כה לעשות? סביב שתי עלי, כל בני בית־המדרש, ילדים, בהורים ובעלי בתים, והתבוננו בי בצחוק ומגוד־ראש, ואני לא ידעתי מה לעשות... זוכר אני היטב מה היה אז, בחצר בית־הכנסת היו חוטבי־עצים ואמרתני: הבה, אלך גם אני ואנסה את כוחי

— איך רייד מיר אַיך, אַז איך בין אַ בטלן, אַ משוגענער, אַ יתום, אַן אומגליקלעכער מאַנספאַרשוין... נאָר בטלנים, משוגעים, יתומים זינען דאָ אַ סך, אַפֿשר אַזוינע מאַנספאַרשויען ווי איך בין — ווייניקער; נאָר דאָ איז, אַ דאגה, אַפֿשר אין אַן אַנדער שטאַט, אַפֿשר אין אַמעריקע, נו, זינען אַלע איינס; חס ושלום, יעדער פֿאַר זיך!...

— נו, ווער זשע בין איך, צו אַלדי שוואַרצע יאָר!

— עס האָט געמוזט אין מיר אַרײַן אַ דיבוק, עס מוז עמעץ זיצן

אין מיר און קלערן איבער מיר, און מיר דאַכט זיך: איך אַליין קלער! אַ וואָ ראייה, ווען איך האָב כוח (אַ גאַנצע וואָך, אויסער מאַנטיק און דינסטיק), האָט יענער אויף מיר קיין שליטה נישט; קלער איך וויי-

ניקער! און באמת, די חקירה איז, אַז קיין טום מענטש אין דער וועלט קאָן נישט איבערקלערן זיך אַליין! — ווי הייסט, איך וויל מיך משיג זיין? איך וויל מיך אַרויסרייסן פֿון מיר אַרויס, אַוועק־שטעלן זיך אַדער אים אין אַ זינט, „ער“ זאָל קוקן אויף מיר! איך־ער זאָל קוקן אויף ער־איך!...

— כאַ, כאַ, כאַ! ווי הייסט! זאָל איך מיר נאָר באַרעכענען!... עפעס ווערט מיר וואַרעם אין קאַפּ!...

(ער לויפֿט צו צום פיור, גיסט זיך אַפּ מיט קאַלט וואַסער, שלעפֿט־אַרויס פֿון הינטערן אויוון אַ שמאַטע און בינדט זיך שטײַף אַרום דעם שטערן).

— צינד וועט עס גיין, נאָך אַ מאָל!... איך וויל וויסן, ווער איך אַליין בין!...

— וווּ זאָל איך קוקן, אַראָפּ צי אַרויף? רעכטס — צי לינקס?... איך בין דאָך אין מיר, ווען איך, למשל, קריך אַרויף אויפֿן אַרױן־קודש, בין איך אין גאַנצן אויבן; איך וועל אונטן גאָר נישט איבער־לאָזן, לאַמיר לויפֿן אין קעלער אַרײַן, וועל איך זיין אין גאַנצן אונטן... נו, אַזוי ווי קאָן איך קוקן אויף מיר??

— היכי דמי??! — וואָס דען זיצט אין מיר און קלערט פֿאַר מיר?

— און עפעס זיצט דאָך פֿאַרט... האָ?...

— איך ווייס דאָך, אַז ווען עס זינען געלעגן בני דער שמשטע אומגעציילטע קיכלעך און איך האָב שוין דריי טעג קיין מאַכל נישט געהאַט אין מויל, האָב איך גאַנץ שטאַרק חשק געהאַט אַראָפּצושניפֿן אַ קיכל... נאָר איך האָב געזאָגט: ניין! מען טאָר נישט! נישט מיין... דערנאָך האָב איך געפֿונען טויזנט תירוצים... „די שמשטע האָט גע־נוג פֿאַרדינט בני מיר, זי מעג מיר געבן אַ צולייג“... איך זאָל זי בעטן, וואָלט זי מיר אַליין געגעבן?... „איך וועל איר מיט גאַטס הילף אַ מאָל באַצאָלן“... נאָר איך האָב אַלץ געזאָגט: „ניין, מען טאָר נישט“... און עס איז געבליבן — נישט!... פֿריער איז עס געגאַנגען איינס נאָכן אַנדערן; מיר האָט זיך געדאַכט, אַז איך אַליין פֿרעג און איך אַליין

ענטפֿער, נאָר דערנאָך, שפעטער אַ ביסל, כאַטש תּוֹך כּדי דבור, נאָר דערנאָך, איז עפעס אַנדערש געוואָרן, עס איז געוואָרן צוזאַמען; יאָ און ניין, ניין און יאָ און ווייטער ניין! עס איז געוואָרן אַ מחלוקת, און נישט איז געוואָרן, נישט וועל איך האָב נישט געוואָלט אַדער דעם חשק פֿאַרלוירן; ניין, נאָר די האַנט האָט זיך נישט געקאַנגט רירן; זי האָט נישט געוויסט וועמען צו פֿאַלגן... אַ וואָ ראייה, איך בין דער־נאָך שטאַרק מיד געווען, טאַקע ווי נאָך אַ גרויסער מחלוקה, ווי נאָך אַ הייסן וכוח מיט יונה לאַקש, וואָס וויל מיר אַלץ אַנברייךן, אַז דער גאון ״זל זיצט אין גן־עדן מיט אַ פֿאַראַצטער באָרד, וועל ער האָט נישט געהאַלטן פֿון חסידות!

— אַזאַ פֿערד!... נאָר מיד בין איך געווען; איך דערמאָן מיך גאַנץ זיכער, זיכער! דאָס אייגענע איז געווען פורים, ווען איך האָב געטראָגן פֿון פרץ פֿינהאַלץ, פֿון גביר, דעם רב, שלח־מנות, איך האָב געהאַט אַ פֿול מויל מיט וואַסער, די צונג איז מיר אַרומגעלאָפֿן אין מויל ווי משוגע, ווי איך לויף אַצינד אַרום אין בית־המדרש, די הענט האָבן מיר געציטערט; אַ שטיק טאַרט, מאַקאַראַנען, עפעס נאָך עטלעכע מינים... איך, נאָשער, האָב געוואָלט, איך ערלעכער מאַן, האָב נישט געוואָלט!...

— מען זאָגט: „יצר טוב“, זאָל זיין אַזוי! אַבער סני ווי סני בין איך דאָך נאָר אַ דירה, וווּ עס וווינען צוויי שכנים, איינער הייסט יצר טוב, דער צווייטער — יצר הרע, נישט אַזוי? ווייטער די מעשה מיט די נעמען... אַבער ווער זינען זיי? ווער בין איך??!

— איך בין דירה, איך בין אי דער גוטער שכן, אי דער שלעכ־טער שכן, אַלץ איך, און דערצו וויל איך וויסן, ווער איך בין?? כאַ, כאַ, כאַ! — שאַ! נעכטן ערשט, דער עולם האָט געלאַכט, וואָס איך בין געבליבן שטיין אויף איין אַרט, אַפֿשר אַ שעה! איך ווייס, וואָס איך

⁶ ווילנער גאון, ר אליהו בן שלמה זלמן (1720—1797), האָט אין חרם אַריינגעלייגט רביים און חסידים פֿאַר איינפירן שטיבלען, צו צעטיילן, און באַזונדערע מנהגים.

⁸ האַנטפֿאַס. — ⁴ (תלמודי) ווי קען עס געמאָלט זיין? — ⁵ אַראָפּצו־גנבענען.

המרחץ, הלא מלוכלך אתה, הוסיף מושך אותי אל בעל-העקדה

— ואם כן — שלושה גרים בקרבי: בלן, בעל-עקדה וחוטב-עצים, ואת כולם, את שלושתם יחד, הניס לפתע פתאום הרביעי, אשר הזכירני, כי לא התפללתי עוד תפילת מנחה, ובקולו שמעתי, ואתנועע ואתפלל... ובאמת גם הם לא נסו. בשעת התפילה הטרידו אותי, בשעת השמונה-עשרה, כשסגרתי את עיני, עפו לפני באויר גורי עצים, חבילה של זרדין ודפים שלמים של העקדה...

— כללו של דבר, אני בעצמי איני כלום, אפס אני... אני בעצמי איני חי; אני בעצמי איני יכול לקום בבוקר מעל הספסל, בעמרי, אינני יכול לעשות איזה דבר, ובלכתי — אינני יכול להתיצב או לשבת ולנוח; אני בעצמי גולם אני, גולם בלי נשמה, ואך נשמות זרים, ומי יודע כמה נשמות זרים, מצחקות בקרבי, מסתוללות בי, ומטות אותי לחפצן... — ואולי אין נשמה בקרבי כלל, ואך להסובב אותי יש נשמות, אלפי נשמות, רבואות נשמות, ואותן הנשמות מזהירות, מזריעות אור, מוציאות מקרבן קרני נוגה, ארוכות והרות, והקרנים הללו נכנסות לקרבי ומתקשרות, ומסתככות, ומתקלעות בקרבי, ורועדות ומרצדות בי ובקרבי, והן מחיות אותי לשעות, לרגעים, ומצוות לנוע, ללכת, לעמוד, לעשות או לחדול, ואני בעצמי איני כלום...

— ומי הוא אפוא החושב בקרבי? מי הוא בעל המחשבות? הגם הוא לא אני?

— אני הקן והוא הצפור! היונה...

— חוה, חוה, חוה! בריל חנטיש'ס הוא צפור, בריל חנטיש'ס היא יונה... דוד המלך עליו השלום אומר "יחידתי", ולי אלפי יהדות...

בין געשטאנען! איך האב נישט געקאנט גיין: מען האט געהאקט האלץ אויפן שולהויף, האב איך געוואלט גיין פרווון, צי איך קאן א שניט האלץ צעהאקן, צי קאן איך ארבעטן... איך האב שוין אנגע-הויבן גיין: שטייען צוויי בענק: אין דער זייט א באנק, אין יענער זייט א באנק. דא דערציילט מען, אז מען הייצט אין באד, הייבט מיר אן בניסן דאס גאנצע לייב און איך וויל צוגיין צום קעסטל, ארויסשלעפן דאס בעזעמל און גיין אין באד אריין... קעגנאייבער האט זרח מלמד דערציילט יענקל קעצלען, אז אין "בעל עקדה" איז דא אויף דער היינטיקער סדרה א פלאי-פלאימדיקער דרוש! וויל איך וויסן, וואס זרח מלמד איז געפֿעלן, צולויפֿן צו דער מזרח-וואנט און אראפכאפֿן דעם ספֿר... נו, בין איך טאקע געשטאנען! די פֿיס האבן נישט געוויסט וועמען צו פֿאלגן; צי דעם בערל חנהטשעס וואס וויל גיין האלץ האקן, צי דעם בערל חנהטשעס וואס וויל גיין אין באד אריין, וויל עס בניסט אים, צי דעם בערל חנהטשעס וואס וויל וויסן, וואס זרח מלמד איז געפֿעלן... איך בין טאקע אזוי לאנג געשטאנען, ביז איך האב מיך דערמאנט, אז איך האב נאך קיין מנחה נישט גע-דאוונט!

— נו, על כן? ווינען אין מיר שוין פֿיר פֿארשוניען! א האלץ-העקער, א בעל-עקדהניק, א בעדער און דער לעצטער — א מנחה-דאוונער, וועלכער האט אלע ארונטערגעיאגט הינטערן אויוון, זיי זאלן קיין פיפֿן נישט געבן. נאך ער האט צו שאפֿן, און די פֿיס מוזן אים פֿאלגן. א וואס ראיא איך בין טאקע צוגעגאנגען צו דער וואנט און האב געדאוונט!

א שטיקל אמת שטעקט דערינען... ווארעם זיי זינען נישט פֿאר-לירן געווארן; זיי האבן זיך נאך באהאלטן הינטערן אויוון, זיי האבן פֿון דארטן ארויסגעקוקט... זיי האבן געווינקען צו מיר און האבן מיך

מבטל געמאכט! אין מיטן שמונה-עשרה האב איך אלץ אין זינען גע-האט: האלץ האקן, שמייסן זיך אויף דער העכסטער באנק אין באד און דעם בעל עקדהס דרשות אויך...

— נו, א פֿלל? וואס העלפט דער יצר-טובֿ מיטן יצר-הרע, אז איך בין א מאל דריי און א מאל פֿיר?

— אט אצינד פֿיל איך, אז "איך" אליין בין עפעס א גארנישט! איך אליין וואלט גאר נישט געלעבט. איך אליין, ווען איך לעב אפֿילו, וואלט איך מיך אין דער פֿרי אפֿילו פֿון דער באנק נישט אויפֿגע-הויבן, איך וואלט געלעגן ווי א גולם עד סוף פֿל הדורות... איך בין טאקע א גולם, איך האב גאר קיין נשמה נישט... וואס דען? אלץ ארום לעבט, אלץ ארום האט נשמות, די נשמות זיערע לאזן-ארויס פֿון זיך אזוינע לאנגע, דינע, שפיציקע פֿעדעמעלעך, אזוינע שטראלן, און זיי כאפֿן זיך און טשעפען זיך אין מיר, קריכן אין מיר אריין, רירן מיך, שטעלן מיך אויף די פֿיס, הייסן מיר גיין, טאן, לויפֿן... אבער איך אליין בין גארנישט!

ווער דען פֿארט קלערט? הא? ווער זיצט אין מיר און קלערט? ווער א פֿרעמדער? נישט איך?

— נו, זאל זיך א פֿרעמדער! ווער איז ער? ווי קומט ער צו מיר? צי בין איך א שטינג און ער — א פֿייגעלעך... דוד המלך, עליו השלום, זאגט: יונתי, הייסט עס מיין טיבעלעך! — וויל דאס טיבעלעך האלץ האקן, אין באד אריין גיין, אראפגאנגענען פֿון שלח מנות, אועקשניפֿן א קיכל ביי דער שמשטע און תוך כדי דיבור זען דעם בעל עקדהס דרשה? פֿו, טיבעלעך, נישט שייך! ביסט דו עס, מעכט דו זיך שעמען!

— כא! כא! כא! בערל חנהטשעס איז א טיבעלעך, א פֿייגעלעך; בערל חנהטשעס האט א קליין פֿיסקעלע מיט פֿליגעלעך, בערל חנה-טשעס וועט א מאל ארויספֿלען פֿון דער שטינג...

— נו, בערל חנהטשעס, דעמאלט וועסט דו אויך קלערן ווער דו ביסט? אויך זיך א יתום, אויך זיך א בטלן, אויך זיך משוגע?

— אודאי! ווער דען? די שטינג איז משוגע? די שטינג איז א יתום?
— רבונו של עולם! ווער בין איך פֿארט?

עס קומט אין בית-המדרש אריין וואלף סוחר. בערל חנהטשעס דערזעט אים און אנטלויפט אין א זייט. וואלף סוחר וואשט די הענט, ווישט-אפֿ ביי דער פֿאלע, נעמט-ארויס פֿון דער שאַנק א ספֿר און זעצט זיך אריינקוקן. בערל חנהטשעס לאזט פֿון אים קיין אויג נישט אראפֿ...
— ווער איז ער? — פֿרעגט ער זיך און ענטפֿערט זיך באַלד:
— וואלף סוחר! — ער גיט זיך דערביי א שטארקן קניפֿ אין באַק אריין...

אל בית-המדרש בא זאב הסוחר.

בריל חנטיש'ס ראהו יט הצדה, ויחבא בפינה.
זאב הסוחר נגש אל הקיר וירחץ את ידיו, ונגבן בכנף בגדו, ויוצא ספר מן הארון, וישב ויעז בו.
בריל חנטיש'ס אינו גורע את עינו ממנו מרתוק, ושואל ומשיב לעצמו:
— מי הוא?
— זאב הסוחר!
הוא מורט את לחיו; התשובה אינה מספקת.
— בהמה, חמור, זאב הסוחר הוא כמו בריל חנטיש'ס; זה שמו. אבל מי הוא? אחד הוא, שנים או שלושה? כמה צפורים בכלוב הגדול הזה? האם הנך מבין את השאלה, שוטה, גם ועם-הארץ?

והוא מהדק את הסחבה לראשו ומעמיק חקר:
— נעלה הוא מעל כל ספק, כי בזה הרגע זאב הסוחר אחד הוא. אחד הוא, למדן הוא, צולל באיוו סוגיא, בלי ספק במסכת נדרים, ואינו רואה אותי, ואינו שומע אותי... כן, אחד הוא, למדן הוא, קונה — קונה — קונה הוא, "לשון שבדו חכמים" הוא — ואחרי-כן? אחרי-כן יצא זאב הסוחר לשוק, יונה את הבריזת באיפה ואיפה, במטבעות פסולות, באסימונים — והיה לגנב! ואחרי כן? ילך הביתה, ויתקוטט באשתו חוה,

¹ יצחק בן משה עראמה, מחבר פון רעליגיעזן-פילאסאפישן ספר "עקדת צחק", געבוירן אין שפאניע 1480, נאכן גירוש (1492) אועק קיין נעאפאל, יטעאלע, וו געשטארבן אין 1494. — ² וונדערלעכע אויסטייטשונג.

ויפנה הכה ופצוץ — ויהיה לגולן ותוהו זה עלובה ואינה עולמה.
שה לגיוזה ולטביחה, שה ביד גולן, בכף רוצה...
— בריל שוטה — הרואה אתה אותו? הלא שה תמים הוא,
פרק של נדרים! ואתה, בריל שוטה, חפץ לדבר על לבי, כי
אזרה השה, אותו התם, ירא-השמים, הלומד בכונה — הוא
הגולן, הוא הרוצח! אותי לא תונה, בריל שוטה! הבט אל
מראה, הלא איש תם הוא עתה! הלא עיניו מפיקות תום,
חסד ורחמים...

— אני, בריל שוטה, אומר לך, ששלושה הם, שלושה
בגוף אחד; יש זאב תמים, יושב ועוסק בתורה, מתחמם ביו
השכינה, ומתקשר בנשמת הר"ן... והוא יוכה וילמד בגן-עדן
עם שאר צדיקי ישראל, והקב"ה בכבודו ובעצמו יפרש להם
סודות התורה... ויש זאב שני, זאב גנב וחטפן, זאב מזנה
ומרמה הבריות, וזה, כשיעלה לשם, יחטוף מכל הבא בידו,
מישר הבר, מהליתין ומן היין המסומר, וישים בכלי, אם אך
יהיו לו כלים... ויש עוד זאב שלישי, זאב אכזרי, זאב ערבות,
זאב מפה את תוה האומללה...

— הוי, תוה תוה!
בעיניו נראו דמעות, ראשו נפל על תוהו.
— אומללה היא... היא מבקשת עור מני... בלילה, בחלום,
תבוא אלי ותתאונן, ותהחנן לעוור לה... לא בפיה היא מבקשת;
בת ישראל לא תביא, חס ושלום, הגה מפיה אל איש זר, לא
תתאונן על בעלה באוני זר... אך היא מתבוננת אלי, מבטת
ועיניה מפיקות, מפיקות —
— רבונר-של-עולם! האם מותר לה להביט אלי, להביט
על גבר?

— הה, תוה, חה! אני הגבר!
— זאב הסוהר גבר הוא, תרקבנה עצמותיה, שונא בנפש
אני! הוא מאכילני פעם אחת בשבוע, ובכל זאת אשנאה, כחזיר
אשנאה, לו יכולתי לרצחו נפש!

— אך לא את זה, לא את זאב הלבוז ארצה, גם לא את
הגב בשוק... מה לי ולגנב, אין לי עמו שים מגע-ומלא,
אך את זאב הרוצח האכזר, לו יכולתי לקרוע כדג...

— לו יכולתי! אני בעצמי איני יכול, אני איני שליט
על ידי, אני בעצמי אך קו או כלבה, והכול תלוי ברצון הצפירים,
הרצות והשבות, חליפות לרגצים...

— אני בעצמי איני כלום! יש לי סכין חד, חד מאד,
הלף הוא הסכין, ואיני נוטל בו את צפורני...

— גם פנס עץ איני עושה לי, חס אני על הסכין, אביר
יעליח למלאכה אחרת, אך אני בעצמי איני יכול! יתן איש
צו, חצא בת-קול... תאמר לי איזו בריה שהיה, ואם גם זרח
המלמד, יונה ההרגול, או בטלן אחר, ועל אחת כמה וכמה, אם
הצווה היא, בחלום, בחזיון ליל... לא תפתח פיה לדבר, לא
השמיע קולה, הלא אשה צנועה ויראת-שמים היא, אך עין
הקרן, באצבע תתן אותה, ואני אבין!

— חה, חה, חה! טעם גן-עדן אטעם, את הסכין אוציא
בלאט, אעבירנו פעמים ושלוש על בתי-רגלי, הסכין יברוק,
יזריע אור, ואחרי כן, לפתע פהאום, בנשימה אחת — חיק!
והנצב אחרי הלהב!

— ומעים יצאו, ובני-מעים, ודם יול, דם אדום, דם לרוב!
הוא מעיף עיני על הלומד ואומר בחשאי:

— אל תירא, זאב למדן, לא לך אארוב, אתה למדן מפואר,
ואחרי כן — גנב נודע לשם... אני בשביל השלישי מחדד את
סכיני, בשביל השלישי...

— הוי, בריל בטלן, לו היית אך רגע לאיש, רגע כמימרא!
כי אז נגאלה חוה... אמנם, בכה הבכה חוה, הלא היה תהיה
לאלמנה, אך אני אנחמנה! בהלים היוון לילה אנחמנה ואדבר
אל לבת: האין די לך, חוה, בשני בעלים? באחד למדן ומכניס
לעולמ-הבא, ובשני מרמה את הבריות ומפרנס אותך בכבוד?
ולמה לך השלישי, השודד, הרוצח, האכזרי?

(בקול פחדים) ואולי היא באמת רק אחד?
— בריל שוטה, הבה נתערב, כי שלושה הוא! זאב חפץ
אתה להינכה, לראית עין בעין, צא לזוק, ותראה כי בשעה שזה
יושב בכאן ולומד תורה, השני נישא ונותן בשוק ומשקר ומכוב,
וזונה ומרמה... אחרי כן תלך ליסם, אל ביתו ותראה את
השלישי, את הרוצח...

בתנועה פתאומית קם ממושב ויכהר אל הדלת, ויוציא
את המפתח מהור המנעול, ויפתח את הדלת, ויצא, ויסגרנה

⁹ (פולישטר נאמען) א גויעץ, א פויערישער קאפ. — ¹⁰ (נמרא) פון הבט
חות, דער עיקר וואס מ'זאגט זיך אפ (פון פארגעניגנס). — ¹¹ דריי פארמען
פון ארויסריידן (די ריכטיקסטע פארעם איז קונם: איך טראג אויף זיך ארויס
אן איסור), אבער יעדע איינע פון זיי, אפילו ווען מ'זאגט זיך פארגרייט, איז
אלץ איינס גילטיק. — ¹² די שפראך וואס די געלערנטע האבן גערעדט.

¹⁴ מעסערל וואס ליגט זיך אריין אין הענטל. — ¹⁵ אונטער-האקן די
אויגן. ¹⁶ א זעץ.

— בהמה! חמור! וואלף סוחר! איז אזוי ווי בערל חנהטשעס! אזוי
הייסט ער; נאך ווער איז ער... צי איז ער איינער, צוויי צי דריי?
וויפל פייגעלעך פישטשען אין זיין שטינג, פארשטייסט דו, וואָיטעקי? !
ער האָט זיך נאָך שטייפער צוגעצויגן דעם קאַפּ.
— לאָמיר קלערן...

— אָצינד איז ער איינער, איין וואָלף סוחר... ער זיצט און
לערנט! פֿאַרטיפּט. ער זעט מיך נישט. ער לערנט אַוודאי נדרים ¹⁰,
זיין פרק, מער קאָן ער נישט... אָצינד איז אַ קונח קונם קונם ¹¹...
אָצינד איז ער אַ לשון שברו חכמים ¹². אָצינד ווייס איך וואָס ער איז,
אַ פרק נדרים... דערנאָך? דערנאָך וועט וואָלף סוחר אַראַפּגיין אין
גאַס אַריין, וועגן תבואה אויף אַ פֿאַלשער וואָג, אַפּנאַרן גאַנץ קרוין

פּוילן און אַהיימיגין געבן דעם ווייב, דער אַרעמער, דערשלאָגענער
טויבע, צוועלף פעטש מיט פֿיר דושאַך ¹³! זעסט דאָס לעמעלע, בערל
חנהטשעס! זעסט דאָס שעפֿעלע, זעסט ווי עס קנייטשט-אָפּן דעם
שטערן, זעסט די פֿרומע אייגעלעך, זעסט, זעסט! און דו שוטה, דו
בערל חנהטשעס, דו חמור, ווילסט מיר אַנבריידין, אַז דאָס איז דער
אייגענער גנב פֿון גאַס, דער אייגענער רוצח פֿון דער היים? ניין,
בערל חנהטשעס! מיר וועסט דו דאָס נישט אַנבריידין! ניין, ניין! —
נישט אזוי קוקט אַ גנב, נישט אזוי זעט-אויס אַ רוצח... שוטה!

— איך זאָג דיר, בערל חנהטשעס, אַז עס זענען דאָ דריי וואָלף
סוחרס... איינער איז אַ לעמעלע, אַ פֿרום לעמעלע, וואָס זיצט און
לערנט נדרים און וועט אויף יענער וועלט אויך לערנען נדרים, און
טאַקע מיטן רבונו של עולם פירוש... דער צווייטער — איז אַ גנב
און וועט דאַרטן אויך כאַפּן פֿון די טעלער. דער דריטער איז אַ רוצח,
וואָס הרגעט דאָס ווייב מכות רצח...

— אַ רחמנות אויף איר!... עס שנידט מיך בנש האַרץ. אַפֿט
חלומט זי זיך מיר... זי בעט מיך אַ מאָל, ביי נאַכט אין שלאָף, איך
זאָל איר העלפֿן... דאָס הייסט: זי בעט נישט מיטן מויל, זי רעדט
נישט, חר"ש; אַ ייִדישע טאַכטער רעדט נישט מיט אַ מאַנספּאַרשויין...
נאָר זי קוקט אויף מיר מיט אַזאַ... מיט עפעס אַזאַ... מין קוק...
— רבונו של עולם! קוק מעג זי דאָך! זי מעג קוקן אויף אַ
מאַנספּאַרשויין!

— כאַ, כאַ, כאַ! איך אַ מאַנספּאַרשויין... וואָלף סוחר איז אַ מאַנכ-
פּאַרשויין, פּוילן זאָל ער, וואָלף סוחר! איך בין אים אַ שונא אויפֿן
לעבן, איך האָב ביי אים אַ טאַג; נאָר אַ שונא בין איך אים! שונא חנם
טאַקע, נאָר אַ שונא... איך וואָלט אים געשטאַכן! יאָ... נאָר נישט
דעם וואָלף סוחר, וואָס זיצט און לערנט, אַפֿילו דעם גנב נישט,
נאָר דעם רוצח! אים וואָלט איך געשטאַכן... איך אַליין קאָן נישט, איך
אַליין האָב נישט צו שאַפֿן, איך בין נאָר אַ שטינגל... איך האָב אַפֿילו

אַ קניפּיק ¹⁴, אַ שאַרפֿן קניפּיק, גאָר אַ שאַרפֿן, מען קאָן מיט אים
נעגל שנידן, אַ קאַפּ גאַלן...

— איך מאַך מיר אַפֿילו קיין לאַמטערן ¹⁵ נישט, ווייל עס איז
מיר אַ שאַד דער קניפּיק, ער זאָל נישט שטומפּיק ווערן...
דאָך איך אַליין קאָן נישט... מען דאַרף, עס זאָל מיר עמעץ הייסן;
עפעס אַ בת-קול, עפעס איינער, אַפֿילו זרח מלמד! זאָל ער אַליין מיר
הייסן! ווער שמועסט, ווען זי זאָגט מיר, אזוי שטיל, ביי נאַכט אין
חלום; נאָר זי וועט נישט זאָגן, אַ ייִדישע טאַכטער וועט נישט זאָגן.
חס ושלום! איך וואָלט זי פֿיינד געהאַט, זי זאָל מיט מיר ריידן.

— אזוי איז בעסער, קוקן זאָל זי, און שטענדיק, און אַ גאַנצע
נאַכט; ביי טאַג קאָן נאָך עמעץ דערזען, חס ושלום! עס איז גענוג
יעדע נאַכט...

— אַ! ווי שיין וואָלט עס געווען! איך וואָלט אַרויסגענומען דעם
קניפּיק, איבערגעגאַנגען די כאַלעווע, איין מאָל, צוויי מאָל, דריי מאָל,
און בוך ¹⁶...

— כאַ, כאַ, כאַ! עס וואָלטן אַרויסגעלאָפֿן געדערעם און געדע-
רעמעלעך. כאַ, כאַ, כאַ! און בלוט, רויט בלוט... כאַ, כאַ, כאַ!
— ניין, וואָלף סוחר, נדרים-לערנער, נישט דיך מיין איך! יע-
נעם, יענעם, דעם רוצח... גאָר נישט דיך!

— הערסט, בערל חנהטשעס, ווען דו ביסט אַ מענטש, ווען דו
ביסט נישט קיין יתום, קיין בטלן, קיין משוגענער, קיין חקרן, וואָלט
שוין אַלץ גוט געווען... טיבעלע וואָלט אַפֿילו געוויינט, זי וואָלט דאָך
געוואָרן אַן אַלמנה, נאָר איך וואָלט איר אין חלום געזאָגט: טיבעלע,
גענוג! דו האָסט צוויי מאַנען; איינער גנבֿעט, דער צווייטער זיצט און
לערנט. וואָס טויג דער דריטער? ווילסט דווקא דריי? דווקא מען זאָל
דיך, טיבעלע, שלאָגן, דווקא דו זאָלסט וויינען גאַנצע טעג און גאַנ-
צע נעכט...

— און אַפֿשר איז ער פֿאַרט נאָר איינער?...
— בערל חנהטשעס! דריי זענען זיי, לאָמיר זיך וועטן קום אר-
מישנע, ווייל ער זיצט און לערנט, קום אין גאַס אַרנין, וועסט דו זען,
ווי יענער גנבֿט דערווייל אין גאַס... דערנאָך ווי ער שלאָגט... קום!
וועסט זען!...
ער הייבט זיך אויף, לויפֿט אויף די נעגל צו דער טיר, שלעפט
אַרויס דעם שליסל און פֿאַרמאַכט פֿון יענער זעט...

ער קומט צוריק, בלאָס און אין פעס...
 — זיי האָבן זיך באַהאַלטן. די גנבים! וואָס האָבן זיי צו טאָן? עס
 איז היינט נישט קיין טאָרג! עפעס אַ יום טוב, עס הענגען פֿענער,
 מען קאָן נישט גנבענען... טיבעלע איז נישט אין דער היים... זי האָט
 געמוזט גיין צו אַ שכנה. די טיר איז צו... זיי האָבן זיך אָפֿשר ביידע
 באַהאַלטן! איך האָב אַרײַנגעקוקט דורכן פֿענצטער. אונטערן בעט,
 האָט זיך מיר געדאַכט, רירט זיך עפעס. אויף דער פּאָדלאַגע האָט
 זיך דער שאַטן געהוידעט, געוואָרפֿן, געצאַפֿלט! אַ קשיא אויף אַ
 מעשה. ער זיצט דאָ און לערנט, און זיי ליגן אונטער די בעטן... וווּ
 דען זאָלן זיי ליגן!

— און וואָלף סוחר, דער תּם, דער נדרים-לערנער האָט אָפֿילו
 נישט געהערט, אַז איך האָב אויף-און-צוגעשלאָסן די טיר! ער איז
 אַזוי פֿאַרטיפֿט אין לערנען!
 — און אָפֿשר לערנט ער גאָר נישט? אָפֿשר זיצט דאָ דער גנב
 און וויל אָפּנאַרן מיך מיטן רבונו של עולם?
 — וואָלף! — רופֿט ער אים פּלוצלינג.
 — וואָס איז?
 — גאָר נישט!
 — בטלן!
 אין אַ מינוט שפּעטער:
 — וואָלף!
 — וואָס איז?
 — איך האָב אַ קניפּיקל!
 — וווּיל דיר!
 — ווילסט זען?
 — גיין!
 אין אַ פֿאַר מינוט אַרום:
 — וואָלף!
 — וואָס איז?
 — דו לערנסט צי דו מאַכסט גאָר אַזוי?
 — וואָס גייט עס דיר אָן?
 — איך דאַרף גיטיק וויסן, כּלעבן, גיטיק...!
 — שטיל, משוגע!
 און נאָך אַ פֿאַר מינוט:
 — וואָלף!
 — וואָס איז?
 — וואָס איז?
 — וויפֿל ביסט דו?

וואָלף סוחר ווערט ביי, מאַכט-צו די גמרא און גייט-אַרויס פֿון
 בית-המדרש; בערל חנהטשעס בלייבט אַליין.
 — צי האָב איך גערעדט מיט וואָלף? און וואָס האָב איך מיט
 אים אַזוינס גערעדט? וואָס איז ער אַנטלאָפֿן? ווי בין איך אַרויסגע-
 גאַנגען? האָ? וואָס טוט ביי מיר אין האַנט דאָס קניפּיקל?
 ער ווונדערט זיך שטאַרק און נאָך מער, בֿפֿרט, ווען ער דערזעט,
 אַז ער האָט זיך דורכגעשניטן די כּאַלעווע. ער ווערט ביי.
 — בערל בטלן! דו אַליין האָסט צעשניטן די כּאַלעווע! דו האָסט
 אַנדערע כּאַלעוועס? טיבעלע וועט דיר ווייטער שענקען אַ פֿאַר שטיוול?
 זי האָט ווייניק געלייזט פֿאַר יענע שטיוול! זעסט דו, בטלן... זעסט דו,
 משוגע... זעסט, עס איז עמעץ אין דיר און נישט דו זעסט?
 — לאַמיר גאָר אַליין זען, ווי דו זעסט-אויס, חמור, וואָס לאַזט

זיך די שטיוול צעשניידן! לאַמיר דיר אַנקוקן, בטלן!
 ער לויפֿט צום פיור, כאַפֿט די שמאַטע אַראָפּ פֿון קאַפּ און הייבט-
 אָן רייבן און פּוצן דאָס מעש.
 — איך זע דיר שוין אַ ביסל, בטלן... וואָרט, וואָרט, איך וועל
 דיר נאָך בעסער זען, איך וועל דירן גאַנץ טריפֿה פּרצוף זען, דירן
 חמור-קאַפּ...!
 ער לאַזט זיך אַראָפּ אויף די קני און רייבט מיטן גאַנצן כּוח.
 ער בלייבט דאָך פּלוצלינג שטיין.
 — ווער פּוצט דעם פיור? ווער? איך? איך האָב כּוח? איך האָב
 דען היינט געגעסן, נעכטן געגעסן? וואָס איז היינט? דינסטיק! מאַג-
 טיק און דינסטיק האָב איך דאָך נישט קיין טעג. ווער רייבט?
 ער האָט זיך צוריק צוגעכאַפּט צו דער אַרבעט.
 — זאָל רייבן ווער עס וויל, איך, צי דער פּויגל, צי די טויב, דער
 יצד-הרע, צי דער יצד-טוב, גאָר דירן בטלניש טריפֿה פּרצוף מוז איך
 זען! באַלד, באַלד! און אויף אַ מאָל!
 ער פֿאַרמאַכט די אויגן און רייבט ווייטער אַ וויילע מיט כּוח.
 דערנאָך עפֿנט ער די אויגן און דערזעט זיך.
 — כאַ, כאַ, אַזוי זע איך אויס, אַ מת, אַ ריינער מת! צו נע-
 מען אויף דעם טהרה-ברעט, צו לייגן שערבלעך אַזוי די אויגן!
 — זעסט, טיבעלע, ווי איך זע-אויס! זעסט! און אַזוי זע איך
 אויס, ווען דו דערלאַנגסט מיר אַלע מאָל אַ שטיקל ברויט... אַ נישט,
 ווי וואָלט איך נאָך אויסגעזען?

ובחנה שפּוכה שב...
 — נחבא הגנב! מה לו לעשיית בשוק? אין מטא-ומתן
 היום, אין און אפּר אחד בעיר, יומא דפּגרה; שלהם, דגלים
 תלויים... וביתם סגור, גם חוה איננה... הדלת סגורה... ומי
 יודע? אולי ישנם שניהם שם, ושוכבים הם תחת המיטה. בעז
 ההלון השקפתי וראיתי דברים מעוררים חשד — על הרצפה
 מתנועעים צללים, הלא דבר הוא!
 — הנה, חנה, חנה! הנה הלנך! לא ידע בצאתי ובכואי!
 טיבע הוא, צולל הוה בתוך הרין!
 — ואולי אינך לומד כלל? מתחשק וְאָ, וְאָגב, מתראה!
 הבה אנסנו.

והוא קורא בקול:
 — זאב!
 — מה לך?
 — אין דבר.
 ואחרי דגע:
 — זאב!
 — מה המצך?
 — יש לי סכין.
 — אשתיך וטוב לך.
 — החפץ אתה לראותה, זאב?
 — לא.
 — כדוע לא?
 זאב מחשה ושב להביט אל ספרו, ובריל קורא שלישית:
 — זאב!
 — מה לך? למה תפריעני?
 — האם באמת ובתמים אתה לומד, או רק לפנים, למראית-

עין?
 — ומה לך ולי?
 — לי נחוץ לדעת, נחוץ לדעת מאד.
 — החו, משוגע, אל תפריעני.
 אחרי רגעי דממה:
 — וכמה אתה, זאב?
 — השתגע באמת — קרא זאב, ויפן כה וכה. ויסגור את
 הספר, ויצא את הבית.
 — והיה פה זאב ואני דברתי עמו? האני דברתי, או
 אחר בקרבי השתמש בלשוני וישוחח אתה? האנוכי הוצאתי
 את סכיני ואפתחנו?
 ומבוכתו גדלה עוד בהתבוננו, כי בית-רגלו נחתך לארכו.
 ויתקצף.

— הוי, בטלן, בטלן שוטה! חתכת את בית-רגלך ביד וגם
 לא ידעת. החפץ אתה, שחתך לך חוה בתי-רגלים אחרים, המעט
 קללות ומהלומות קבלה בעד הראשונים!
 פתאום נכמרו רחמיו על עצמו:
 — ולמה אני מתנפל עליך, אומלל, הלא ברור הדבר כשמש
 בצהריים, כי לא אתה האשם, כי זד יהיר להכעיס יושב כך
 ומסתולל כך, וקורע את בתי-רגליך, ואתה אינך יודע! הבה
 אראנו את הוד! המצאה נפלאה!
 והוא קורע את הסמרטוט מעל מצחו, ורץ אל הכיור,
 ומצחצח בו את נחישת-הקלל.
 — כבר אני רואה אותך קצת, זד-משוגע! קצת אני רואה,
 חכה, חכה עוד מעט ואראך כולך, את כל פרצופך הטמא, את
 ראשך — ראש החמור.
 ויכרע על ברכיו להתבונן היטב.

— אך מי צחצח את הכיור, אני? הלי יש כוח לעבודה?
 האם אכלתי היום? ואתמול — הטעמתי טעם תבשיל? יודי
 מי עשו זאת? הלא הכיור מתנוצץ, והיד נחלשה, וזעה קרה
 תכסה את כל בשרי...
 ובשובו לעבודתו:
 — ישחק מי שירצה, אני או צפור, או יונה, יצר-הטוב או
 יצר-הרע, אך את פרצופו של בריל הבטלן אני חפץ לראות,
 אני מוכרח לראות. את בתי-רגליו הוא חותך בודון... עוד מעט,
 עוד מעט.
 והוא סוגר את עיניו וממהר לשפּשף. אחרי רגעים אחדים
 הוא פותח אותן שנית ורואה.
 — אל אלוהים! זהו קלסתר פני! הלא המתים יפים ממני...
 — הרואה את, חוה, את תואר פני? זהו תואר פני אחרי
 קבלי ממך, כפעם בפעם, פת-לחם... ובלעדך...

17 האנדל, יאריד.

18 שטיקלעך פון אַ צעבראַכענעם ליימענעם טאַפּ.

— חה, הה, הה! שוטה אני, שוטה? אני מתאוונן על פני הדלים, ואינני שמח על המציאה שמצאתי — הלא מצאתי את עצמי, את בריל הבטלן והיתום והמשוגע!
— ואולי הוא לא אני?

הוא מתבונן הליפות, פעם בכיור ופעם בעצמו, בכיור הוא רואה את עצמו מחגורתו ולמעלה, ופה — מהגורתו ולמטה. ועל זה עלתה חמתו. חפץ הוא לראות בכיור את בריל הבטלן כילו, עם בת־רגליו, עם החתך שעשה בעצמו בסכיננו. והוא כופס על צלמו בכיור:

— בן־בליעל, אם בית־רגלי חתוך גם בית־רגליך חתוך!
אי אפשר אחרת! אינני רואה, כי החבאת את רגליך, אבל כן היא, נכון כנכון היום! הפה, עוד עין בעין אראה.
וישכב ארצה, וידהוק את רגליו אל הכיור.

— יש לך, יש לך! — קרא כשמה לאיד זר ויהגרה בו — הוי, בן־כיור, לא טוב אתה ממני.

אך פתאום נפל עליו פחד בכואתו אשר בכיור. רעדה אהזתו ויסגור את עיניו. בשארית כוחו אשר אסף קם ויתרחק אהורנית מן הכיור וצלמו. מתנודד כשכור, ניגש אל התנור ייקח מלא חפנים עפר מן הארובה, וישפוך על הכיור להכהותה.
— שב שם, בן־כיור, אינני חפץ לראותך עוד! מזול אתה יותר ממני, אל תבט החוצה!

ובדבריו נשען אל התנור. הוא חש מאד בראשו.

— נפלא הדבר... ראש־כואב; כשאני חושב מחשבות הנני חש בראשי... כשהרוצח מכה את חנה האומללה, לבי כואב, כואב מאד... לפעמים, כמו עתה, ברכי כושלות... לפעמים אני צובט את להי, ולחיי כואבות... יש לי לחיים לצבוט, יש לי ידיים ורגלים, יש לי ראש ויש לי לב, ואולי יש לי גם נשמה — הכול יש לי, הכול אני מוצא בקרבי, אך את עצמי אינני מוצא. אני מי אני? הלא אני אינני לא הלחיים, לא הידים ולא הרגלים, לא הלב ולא הראש, ולא הנשמה, הלא כולם שלי הם. ואני מה? אנוכי מי?

— לו יכולתי לאבד את עצמי לדעת, ולראות אחרי־כן מה יינתר ממני! מה אהיה בלי הראש והמוח והלב, בלי הידים והרגלים, בלי הסחבות והסמרטוטים הקרועים שעלי, בלי בת־הרגלים אשר חתכתי...
— ואולי עוד לנסות באחר? בו — בזאב הסוחר? ובשעה שהוא רוצח?

— לו תצווה היא... בקריצת עין, ברמו קל...

ער פֶּאָרטראַכט זיך און דערמאָנט זיך ווייטער.
— אַ מת! דאָס בין איך, יאָ, יאָ! דאָס איז בערל בטלן, בערל יתום, בערל משוגע! אַט דאָס! דאָס! און ווער בין איך פֶּאָרט?
ער קוקט אויפֿן פיור און קוקט אויף זיך. דאָרטן זעט מען נישט די צעריסענע כּאַלעוועס! ווינדערט ער זיך און ווערט ביי.
— אַ מכה דיר! — שרייבט ער פּלוצלינג אויס — אַ מכה דיר,

דו פיור־מענטש! דו דאָרפֿסט אויך האָבן צעריסענע כּאַלעוועס! אַז איך האָב, דאָרפֿסט דו אויך האָבן!

ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזן מער אויף דער פּאַדלאַגע, אַנגעשפּאַרט דעם קאַפּ אויף דער ערד און אַרײַנגעשטופּט די פֿיס אין פיור.
— איך זע נישט, נאָר דו האָסט, דו האָסט צעריסענע כּאַלעוועס! זעסט!... אויפֿצוהייבן זיך איז אים שוין שווער. עס האָט זיך אים גע־דאַכט, אַז דער מענטש אינעם פיור האַלט אים צו בני די פֿיס; ער האָט זיי דאָך אָפּגעריסן, אויפֿגעהויבן זיך, אַ ביסל פֶּאָרווונדערט, אַ ביסל דערשראָקן.

— פיור־מענטש! בטלן! האָט ער זיך גערייצט און פֶּאָרט מורא געהאַט. צו קוקן אין פיור אַרײַן. ער איז צוגעלאָפֿן צום אויוון, אַנ־גענומען אויף די הענט קאַלץ און פֶּאָרשמירט דעם פיור.

— ליג דאָרט אין דער קרענק, קוק נישט אַרויס!
דער קאַפּ האָט אים אַנגעהויבן שטאַרק ווי טאָן און די פֿיס האָבן אים געבראַכן. ער האָט זיך ווייטער פֶּאָרטראַכט.

— לאָמיר נאָר עפעס דערמאָנען...

— אַצינד טוט מיר וויי דער קאַפּ... אַז דער רוצח שלאָגט טני־בעלען, טוט מיר וויי דאָס האַרץ... עס ברעכן מיר די פֿיס. אַז איך גיב מיר אַ קניפּ אין באַק, פֿלאַמט מיר די באַק, ווייל איך האָב אַ באַק, איך האָב אַפֿשר אַ נשמה אויך — אַלץ האָב איך. נאָר וואָס בין איך אַליין? נישט די באַק, די פֿיס, נישט דאָס האַרץ, נישט דער קאַפּ, נישט די נשמה. וואָס דען? גאָר נישט...

— איך זאָל מיך קאַנען מאַבד עצמו לדעת¹⁹ זיין און אַליין זען, וואָס עס וועט זיין, וואָס עס וועט בלייבן, אַז עס וועט אַוועקפֿאַלן דער קאַפּ, די הענט, די פֿיס, די באַקן, די צעריסענע כּאַלעוועס... דעמאָלט וואָלט איך אַפֿשר עפעס געוויסט? צי וואָלט נישט אַ יושר געווען צו פּרוּוון...
— ווען זי זאָל נאָר הייסן! אַפֿשר וואָלט איך עס בני אים גע־פּרוּוון?

פּרוּוון?

1890

¹⁹ דער עס נעמט זיך דאָס לעבן מיטן גאַנצן באַחוּס־זיין.

דער משולח

ער גייט און דער ווינט צעיאגט די פאלעס און די ווינטע בארד. אלע מאל כאפט ער זיך אן מיט דער רעכטער האנט אין דער לינקער זייט. עס גיט אים אלע מאל דארט א שטאך. ער וויל זיך דאך נישט מודה זיין; ער וויל זיך דווקא איבערזיין, אז ער טאפט נאך ביי דער בזעמטאש.

— איך זאל נאך דעם קאנטראקט מיט דעם געלט נישט פארלירן? אט פאר דעם מכלומרשט ציטערט ער.

— און אפילו עס שטעכט, איז אויך א נארישקייט! איך האב נאך געלויבט איז גאט, גענוג פוז אויף אזא שליחות. אנדערע אין מינע יארן וועלן שוין קיין ווארט נישט אפגיין, נאך איך, געלויבט איז זיך ליבער נאמען, דארף נאך נישט צו קיין מענטשן און פארדין מיר אליין מין ברויט... געלויבט איז גאט, מען געטרויט מיר געלט!

— ווען איך האב מין אייגנט — טראכט ער ווינטער — וואס מען געטרויט מיר, וואלט איך אין שליחות צו זיבעציק יאר נישט געגאנגען; וויל אבער דער רבנו של עולם אזוי, איז אזוי גוט!

עס הייבן זיך פאלן גראבע פלאכעס: שניי, ער ווישט זיך אלע מאל דאס פנים.

— איך האב נאך — טראכט ער — אין גאנצן א האלבע מזל, און אויך מיר א גאנצן א סך גענטער ווי ווינטער; ער דרייט זיך איבער; מען זעט שוין אפילו נישט דעם שטאטישן זיגער, נישט דעם קלייסטער, נישט די קאזארמע, נו, שמריה, פארזי.

און שמריה פארט אין דעם גאסן שניי, די אלטע פיס קאפען זיך ארבעט און ארויס: געלויבט איז גאט, עס איז קיין גרויסער ווינט נישט!

גרויס האט, א פנים, ביי אים געהייסן א שטורעמויגט; דער ווינט איז געווען גענוג שטארק און געיאגט גלייך אין פנים ארבעט, אז עס האט אים אלע מאל אטעם פארפאלט; ער האט אים ארויסגעפארט אלע טרעפן פון די אלטע אויגן, וואס האבן אים געשטאכן ווי שפיל-קעס, נאך אויף די אויגן ליידט ער תמיד.

פארן ערשטן געלט, פאלט אים אפ, קויפט ער זיך וועגברילן; אזוינע גרויסע, קלעכדיקע, זיי זאלן די גאנצע אויגן פארשטעלן. גאט זאל וועלן — טראכט ער — וואלט איך צו דעם אויך געקומען עס זאל נאך זיך אלע טאג א שליחות, און ווינט, נאך ווינט גיין, כיה, קאן איך, וואלט איך מיר שוין אפגעשפארט אויף א פאר ברילן...

ער דארף אפילו א שטיקל פעלצל אויך, עס וואלט אים ליכטער געווען אויף דער ברוסט... ער רעכנט איבער, אז דערפאלט וואס ער נאך א ווארעמע קאפאטע.

— זי זאל זיך נאך נישט רעסן, וואלט זי נאך וויל געווען, ער שמיכלט מיט פארגעניגן. דאס — טראכט ער — איז נישט קיין חבד-טיקע קאפאטע, קיין קבי-און-שפי, קיין שפינדעל; נאך פארצייטישער לאסטיק; דאס וועט מיר איבערלעבן; און אז א שפאלט, דאס איז אויך א מעלה; זי צעפליט זיך נישט אזוי ווי א הינטיקע סחורה און פון פארנט פארלייגט זי זיך אויף אן אילן...

— א פעלצל — טראכט ער ווינטער — איז איינגעלעד בעסער, א פעלצל איז ווארעם, גוט ווארעם, נאך אלץ פריער ברילן, א פעלצל איז נאך גוט ווינטער און ברילן דארף מען תמיד, ווארעם זומער, אז עס מאכט זיך א ווינט און יאגט דעם שטויב גלייך אין די אויגן ארבעט, איז ערגער ווי ווינטער.

און עס בלייבט, אז פריער זינען ברילן, דערנאך ערשט א פעלצל; דער אייבערשטער זאל נאך העלפן, ער זאל אפגעמען דעם ווייץ... א פיר גילדן וועט ער אוחאי כאפן...

און ער שלאפעט ווינטער און דער גאסער שניי פאטשט אים אין פנים ארבעט, דער ווינט ווערט אלע מאל שטארקער און אין זייט שטעכט אלע מאל מער.

— דער ווינט זאל זיך נאך וועלן איבערדרייען! נאך מן הסתם — טראכט ער — איז אזוי גלייכער, צוריק צו וועגס וועל איך מער מיד זיין, וועל איך אים דעמאלט האבן פון הינטן א, דעמאלט וועט זיך עס נאך אנדערש גיין, אלץ פארזארגט, גרינג אויפן הארץ!

ער האט זיך געמוזט אפשטעלן א רגע און דעם אטעם כאפן, דאס שרעקט אים א ביסל איבער.

— וואס איז אזוינס מיט מיר געשען ווייניק פארעסט און ווינטן האב איך אויסגעהאלטן אלס קאנטאגניסט? — פארעגט ער זיך טרויער-ריק און האלב דערשראקן.

הוא הולך, וכנפי בגדו מתבדרות ושערות זקנו הלבן נפורות לרוח היום הקר.

פעם בפעם הוא אוחז ביד ימינו בחוזה הדל. מרגיש הוא שם דקירות חדות ונמהרות זו אחר זו, אך לא ישית אליהן לב, ויתאמר כי אך "את כיס בגדו הוא ממשמש; הדקירות הבל — תעבורנה!"

דאגתו אך לכסף זרים, אשר בכיס בגדו, ולשטר המקנה, אשר הוא מוביל אל בעלי-החוזה, ולא יותר.

— הדקירות הבל, יש לי עוד די כוח לשליחות קלה כזאת! והוא חושב בגאון, כי אחרים בשנותיו לא יצליחו עוד לכל מלאכה, גם חצי פרסה לא יעברו ברגל.

והוא, ברוך השם, אינו נצרך למתנת בשרודם; הוא מתפרנס מיגיע כפיו.

צחוק קל נראה על פניו — הד מחשבתו:

— לו היה ה'כסף' אשר בכיסי שלי, כי אז לא הייתי שליח הסותרים... אבל אם הקדוש ברוך הוא רוצה בזה — גם זו לטובה.

והרוח התחזק ושלג נוסף ירד.

— אין דבר, כמה עלי עוד ללכת — עוד פרסה! עוד מעט ויראה הכפר.

ובכל זאת כבדה נשימתו; ניפן אחרנית, העיר אשר יצא ממנה נסתרה ואיננה, גם המגדל לא ייראה עוד, גם הצלב של בית-התפילה של הנוצרים נעלם.

— מהלך רב עברתי! — הוא מתפאר בפני עצמו והולך לדרכו.

והוא הולך, ומוציא בכבדות את רגליו מן השלג הכבד. "אך תחיה לאל, לא חזק הרוח!"

והרוח נושב ומשליך פתוטי שלג על פני הזקן, ועיניו דומעות, והדמעות קופאות בהתגלגלן על לחייו, ופאות ראשו דבקו בשער זקנו, ויהיו לגוש קרח אחד, סובב את פני הזקן.

רגליו כואבות וכבדות, אך להן לא ישית לב; העיקר הן העינים. בעד הכסף אשר ישתכר היום חושב הוא לקנות משקפים, משקפים גדולים למחסה מסועת שלג...

ואם הקדוש ברוך הוא ירצה, יקנה לו גם משקפים.

אמנם, גם בגד חם הוא חסר, אבל עוד חזון למועד. לבושו אשר עליו עתה טוב מאד; חבל, שהוא הולך ונקרע.

אין זה ממין הבגדים שעושים היום, לא קוריעכביש הוא... לברש צמר, עשוי בלי סדק מאחוריו — זומה בצורה הוא... ומלפניו הוא מתקפל כנף על כנף כחצי אמה... אך הרוח מבדר אותו...

וכינן שהרוחות מצויות, נחוץ לו עוד בגד חם מלמעלה, אך בבגד חם יש צורך רק בימות החורף, והמשקפים נחוצים לו בכל ימות השנה; כי אבק הדרכים בקיץ קשה הוא לעיניו מן השלג בחורף.

והוא מחליט בנפשו, לקנות ראשונה משקפים, ואחרי כן, אם יעזור השם, גם בגד חם.

הכול בידי שמים! ואם יקבל את החיטים בכי-טוב, ישתפר ארבעה זהובים ויותר...

והוא הולך, והשלג הלח מכהו בפניו, ודקירות החזה מתגברות.

— לו אך יפנה הרוח ועבר לאחוריו! הלא אז יעזור לי גם ללכת...

אבל כרגע הוא חוזר ממחשבתו: אם ישתנה הרוח — ינשב מאחוריו בשובו, ואז יהיה עיף ויגע ביותר — "כל דעביד רחמנא לטב עביד".

ובכל זאת נעצרת נשמת אפו, והוא נאלץ לעמוד רגע ולשאוף רוח.

ועל זה הוא נבהל ומשתומם:

— מה זה היה לי? האומנם אני מתיירא מפני רוח כזה?

הלא הסכן הסכנתי בסופות וסערות.

3 טאפטשעט, גייט חי אין בלאטע. — 4 אין רוסלאנד האט מען מון 1805 ביז 1857 געכאפט יידישע קינדער, אועקגעריסן פון די היימען און געהאלטן 25—30 יאר אין מיליטער, חו' מהאט א סך אפגעשמדט. דער צאר אלעקסאנדער דער צטער (1855—1881) האט אפגעשאפן די גזירה, משאצט די צאל קאנ-טאניסטן אין 100.000. — 5 דיגען.

אמנם, הספן הספין לסופות וסערות. שמריה מילא את צבאו בחיל הקיסר לפי המשטר הקודם. לצבא מסרוהו החוטפים. עודנו ילד, עבר בסופות וסערות שלג ארץ רבה... עצי יער התקבעו מקור, פגרי עורבים נפלו ממרומי האוויר, ואיש החיל עושה את דרכו, והתוף הולך לפניו ומפה, והחליל קורע את האויר הקר...

ושמריה זוכר ומתגאה בעצמו. שלושים וחמש שנים עבד בצבא, שלושים וחמש שנות רעב, מהלומות ושוטים ומגלבים, והוא שב לביתו בשלום... כמה נשאר בדרך, כמה "החליפו את המטבע!" אך מתימעת שבו — והוא בתוכם! הרעיון הזה מתחדש את כוחו, והוא מחיש את צעדיו, ועודו מתגרה ברוח: "הגם זה רוח, גם זה קור? הבל הבלים!" — לך לך, שמריה — הוא קורא לעצמו — היום קטן, עוד מעט ויינסו צללי לילה.

שמריה הולך מדי שבת בשבתו להקשיב לקח בבית המדרש הקטן, ויודע הוא, כי עליו לבוא אל הכפר בכריטוב. אך הוא מרגיש קצת רעבון, ולקראת הרגש הזה שמח הוא תמיד. דבר טוב הוא הרעב, הסחרים, שולחיו, מתאוננים תמיד כי חסרים הם תאנת האוכל, והוא רעב שלוש פעמים ביום, אם אך הוא "בקהבריאה".

— אתמול — עולה על לבו — לא אכלתי. קצת חולה הייתי, ונדמה לי כי הלחם לא נאפה כהוגן... הבל הבלים! לחם צבאי הוא אוכל, והיום אופים לאנשי הצבא על צד היותר טוב. לפנים האכילום חצץ עם סובין, אך לא היום... אבל הוא היה חולה וחש במעיו.

תודה לאל, כי זה יקרה לו לעתים רחוקות. עתה הוא רעב, ובכיסו לחם וגם גבינה.

את הגבינה נתנה לו אשת הסוחר, יאריך ה' את ימיה! אשה טובה היא, לבה לב עברי. רחמניה היא ורבת חסד, אך צעקנית היא מאד, קולנית ומקללת תמיד... "דומה היא לשפרינצה שלי, עליה השלום, גם שפרינצה שלי היתה קולנית וצעקנית, ובכל זאת אשה טובה היתה, טובה מאד... על

הילדים היתה ממטרת קללות ונאצות, ובהפרד מאתנו אחד הבנים, ללכת אל מקום אחר ולבקש לו משלח יד, הפכה למקור מים... עוטיה ובוכיה כעל מה, וימים רבים לא ידעה להינחם... ואם, חס ושלום, מת אחד מהם, רחמנא ליצלן, הלא אי אפשר היה להרגיעה ולהרחיקה מעל הקבר".

והוא נזכר, כי פעם אחת הרימה אבן לזרוק השמימה... — הבל! — יתנחם — הקדוש ברוך הוא, ארון העולמים, לא ישית לב לאשה פתיה, יסלח לה... אך כוח נסתר רב ועצום היה בשפרינצה הדלה... ראשונה לא נתנה לקחת את המת... מכות חילקה להנושאים, את לחיי הנשים מרטה... למראית עין — קטנה ורזה וחדלת אונים, ואז כדוב שכול התנשאה, כחיה טורפת... ותפל, נתרמוס...

— ובכל זאת, תמחל לי שם, אשה פתיה היתה, וסובת לב... היא אהבה אותי! מובטח הייתי תמיד, שנפשה קשורה בנפשי, ובכל זאת, לא שמעתי מפיה אף מלה אחת של חבה ורצון.

והיא באחת: גרשני! תן לי גט-פטורין... וגם על דעתה לא עלה לקחת ממני ספריכריתות, הלא בא מעשה וטפח על פניה.

למן העת ההיא עברו ימים רבים, אך הוא זוכר את המעשה, כאילו קרה אתמול. שמריה היה אז אחד השומרים בלילות.

אז ער דערמאנט זיך זמן סלחשבע, ווי א ניקאלאיעווסקער סאל-דאט, פינג און צוואנציק יאר ריינע סלחשבע אונטער דער ביקס, חוץ די קינדערשע יארן אלס קאנטאניסט. ער איז זיך גענוג אנגע-גאנגען אין זמן לעבן, געמאָרשירט איבער בערג און טאל, אין שניי און פֿרעסט און אלערליי זאָוערוכעס, און וועלכע שנייען, וועלכע פֿרעסט! די ביימער פֿלעגן פֿלאַצן, פֿייגעלעך פֿלעגן טויט אַראַפֿפֿאַלן אויף דער ערד — און דער רוסישער סאלדאט איז געגאנגען פֿריש, לעבעדיק און נאָך דערצו אַ לידעלע געזונגען, אַ טרעפֿאַק, אַ קאַמאַריני סקי און מיט די פֿיס צוגעקלאַפֿט!

דער געדאַנק, אַז ער האָט גאַנצע פינג און צוואַנציק יאַר אויסגע-תאַלטן די פֿאַרצייטיקע סלחשבע, אויסגעשטאַנען אלע צרות, אלע שנייען, אלע ווינטן, אלע שלעק, הונגער, דאַרשט און נויטן, און אַ

געזונטער אַהיימגעקומען — דער געדאַנק מאַכט אים גרויס, ער הייבט-אויף דעם קאַפּ מיט גדלות און גייט מיט נעמען כוח. — האַ, האַ, וואָס איז נאָר ביי מיר אַזאַ פֿרעסטל? אין רוסלאַנד, דאַכט זיך, איז געווען עפעס אַנדערש!

ער גייט, דער ווינט ווערט אַ ביסל שטילער, עס ווערט אַלע מאַל טונקלער, עס פֿאַלט-צו די נאַכט.

„אויך מיר אַ טאַג — טראַכט ער — אַ טל ומטרל!... און ער הייבט זיך אַז מער צו יאַגן, עס זאל אים נישט די נאַכט באַפֿאַלן, נישט אומזיסט גייט ער שבת אין שולכל לערנען תורה, ער ווייסט: מען דאַרף אַרוויסנין און צוריק קומען בכי טוב!"

ער פֿילט אַ ביסל הונגער, און אַ טבע האָט ער, אַז ווען ער ווערט הונגעריק, ווערט ער לוסטיק, ער ווייסט, אַז אַפֿעטיט איז אַ גוטע זאַך; זינע סוחרים, וואָס שיקן אים אין שליחות, היינען תמיד נאָר אויף דעם, וואָס זיי זינען קיין מאַל נישט הונגעריק, ער האָט, ב"ה, אַפֿעטיט! אויסער אַז ער איז נישט בקרהבריאַה, ווי למשל נעכט-טון; ער איז קראַנק געווען, האָט זיך אים געדאַכט, אַז דאָס ברויט איז זוייער.

— גיי, וווּ איז עס זוייער געווען? זעלנעריש ברויט! אַמאָל אַפֿשר יא, אַבער היינט באַקט פֿאַניע? אַזאַ ברויט, אַז די ייִדישע בעקערס מעגן זיך באַהאַלטן, און געקויפֿט האָט ער אַ פֿריש ברויט, עס איז געווען אַ מחיה צו שנעידן, ער איז אַבער נישט געווען בקרהבריאַה, עפעס האָט אים אַ קעלט געיאָנגט דורך די ביינער.

— נאָר געלויבט איז דער, וואָס ער איז נישט ווערט זמן נאַמען צו געדענקען, עס טרעפֿט זיך אים זעלטן!

אַזינד האָט ער אויך אַפֿעטיט, ער האָט אַפֿילו אין קעשענע ברויט מיט אַ שטיקל קעז... דאָס שטיקל קעז האָט אים דעם סוחרס ווייב געגעבן, לעבן זאל זי און געזונט זמן זי איז טאַקע אַ בעל-צדקה, זי האָט אַ ייִדיש האַרץ.

— זי זאל נאָר נישט אַזוי קללהן — טראַכט ער — וואָלט זי געווען נאָר אַ ווילע יידענע... ער דערמאָנט זיך אין זמן געשטאַרבן ווייב.

— נאָר מײַן שפּרינצע נייעפֿרישקעם! זי האָט אויך געהאַט אַ גוט האַרץ און אַזאַ טבע צו קללהן, וואָס פֿאַר אַ קינד איך האָב אַוועק-געשיקט אין דער וועלט אַרײַן, האָט זי געוויינט ווי אַ ביבער, כאַטש אין דער היים האָט זי זיי געשאַלטן מיט טויטע קללות, ווער שמעסט — דערמאָנט ער זיך — אַז איינס איז געשטאַרבן! זי האָט זיך גע-וואָרפֿן גאַנצע טעג ווי אַ שלאַנג אויף דער ערד, געהאַקט זיך מיט די פֿויססן אין קאַפּ אַרײַן.

איין מאַל האָט זי נאָר געוואָלט וואָרפֿן אַ שטיק אין הימל אַרײַן, — אַט, זעסט דו — טראַכט ער — גאָט מאַכט זיך אַ סך פֿון אַ נאַרישער יידענע... זי לאָזט אַבער נישט אַרויסגעמען די מטה מיטן מת, זי פֿאַטשט-אויס די ווייבער; דער חברה נושאים רייסט זי אויס די בערד.

אַ שיינע גבורה האָט געשטעקט אין דער שפּרינצע, עס האָט זיך געדאַכט אַ פֿליג, און אַזאַ כוח, אַזאַ כוח...

— פֿאַרט, זי זאל עס מיר מחזל זמן, אַ גוטע געווען, זי האָט אַפֿילו מײַן אויך נישט פֿינד געהאַט, כאַטש זי האָט מיר קיין מאַל קיין גוט וואָרט נישט געגעבן.

געשריגן האָט זי: אַ גט, אַ גט! אַז נישט וועט זי אַזוי אַנטלויפֿן, נאָר וווּ האָט זי געוואָלט אַ גט?

ער דערמאָנט זיך עפעס און שמייכלט...

די מעשה איז שוין לאַנג, לאַנג... דענסטמאָל איז נאָך געווען די קאַנסומציע, און ער איז געווען אַ נאַכטוועכטער און אַרומגעגאַנגען

° להבדיל, — פֿאַראַיין פֿאַר קאַנסום (פֿאַר היימישן געברוך).

° די הפילה פון טוי און רעגן הערט אין סידור געדרוקט מיט קליינע אותיות, איז דאָ אַ הערסל ווי אַ טל ומטר אין אַ קליין סידורל און מיט דעם זייל מען זען וועגן אַ זאך, אַז מײַנט זי קוים אַרויס, — רום (גרינגשאַנדיק).

גאנצע נעכט מיטן אינערנעם שטעקעלע, מען זאל נישט אריינגעבען
בראָנפֿן.

סלחשבע האָט ער געקאָנט; ביי פֿאַניען איז אַ גוט חדר, ער האָט
גוטע מלמדים געהאַט... פֿאַרטאָג, ווינטער איז עס געווען, עס קומט
אים אָפֿבלייבן דער טאַגועכטער, חיים יונה — איז שוין אויפֿן עולם
אמת — און ער גייט אַהיים געפֿרוירן, פֿאַרשטאַרט. ער קלאָפֿט אין
דער טיר און זי שרייבט אים אַרויס פֿון בעט:
— גיי אין דער ערד אַרײַן איך האָב געמיינט, דײַן גאַמען וועט
אַהיימקומען...

אַהאַ! זי איז ביז נאָך פֿון נעכטן בייטאָג. ער קאָן זיך אפֿילו נישט
דערמאָנען, וואָס נעכטן איז אַזוינט געווען, נאָר זײַן האָט דאָך עפֿעס
געמחט.

— פֿאַרמאָך דאָס מויל און עפֿן — שרייבט ער.
— דעם קאַפּ וועל איך דיר עפֿענען! — הערט זיך אַ קלאָרע
תשובֿה.

— לאָז מיך אַרײַן! — שרייבט ער.
— אין דערד אַרײַן גיט — ענטפֿערט זי.

און ער האָט זיך מישבֿ געווען און איז געבאַנגען אין בית־המדרש
אַרײַן. ער האָט זיך געלייגט שלאָפֿן הינטערן אויחן. צום שלימל איז
געווען אַ סוואַנד¹⁰, ער איז פֿאַרגאַרעט¹¹ געוואָרן און מען האָט אים
אַהיימגעטראָגן אַ טויטן...

אַ קלייניקייט האָט דעמאָלט שפּרינגע איבערגעאַרבעט ער האָט
שפּעטער גאַנץ גוט געהערט, וואָס זי האָט איבערגעאַרבעט.
מען זאָגט איר: עס איז גאַרנישט, אַ סוואַנד. ניין! זי וויל נאָר אַ
דאָקטער; זי האָט ברעך צו חלשן, צו וואַרפֿן זיך אין וואַסער אַרײַן, און
שרייבט נאָר: מײַן מאַן מײַן מאַן, מײַן תכשיט
ער נעמט צוזאַמען אַלע פּחות, זעצט זיך אויף און פֿרעגט זי
געלאָסן:

— שפּרינגע, ווילסט אַ גוט?

— נעם-אַינן... זי האָט דאָך נישט געענדיקט די קללה און אַרויס-
געלאָזט אַ געווייך...

— שמריה, ווי מיינסט דו, גאָט וועט מיך נישט שטראָפֿן פֿאַר
מבנע קללות, פֿאַר מײַן רשעותן...

קוים איז ער אָבער געזונט געוואָרן — צוריק די אייגענע שפּריי-
צע; אַ מויל אויף רעדער, אַ צונג אויף שרויפֿן און אַינן שטאַרק,
זי קראַצט ווי אַ קאַץ, האָ, האָ! אַ שאַד, שפּרינגע! זי האָט אפֿילו
קיין נחת פֿון די קינדער נישט דערלעבט.

עס מוז זיי גוט גיין אויף דער וועלט; אַלע בעלי־מלאכות. די
מלאכה לאָזט נישט שטאַרבן פֿאַר הונגער. פּוח האָבן זיי, אין מיר אַרײַן
געראָטן; אַיִר וואָס, זיי שרייבן נישט? איז וואָס איז אַליין קאַנען זיי
נישט, און גיי בעס ערשט אַן אַנדערן, יענער זאל שרייבן און וואָס פֿאַר
אַ טעם האָט אַזאַ בריוו? ווי איבערגעשווענקטע יוידן... און גלאַט מיט
דער צייט... יונגע קינדער פֿאַרגעסן... עס מוז זיי דאָך גאָר גוט זײַן...
נאָר שפּרינגע, נעבעך, ליגט אין דער ערד. אַ שאַד שפּרינגע!
— אַזוי ווי קאַנסומציע האָט אויפֿגעהערט, איז זי געוואָרן אויס
מענטש. טאַקע, איידער איך האָב מיך געוויינט צום שליחות, צו זאָגן
דעם פּריץ: יאַשניע פֿאַניע, נישט וואַסע וויסאַקאַ בלאַגאַראַדיע¹², אַיִר
דער מען האָט מיר געטרויט קאַנטראַקטן מיט געלט — האָט געפֿעלט
דאָס שטיקל ברויט...

מילא איר, זעסט דו, אַ מאַנספֿאַרשוין, אַ געוועזענער קאַנטאַניסט,
עסט מען נישט אַ טאַג איר אָבער איז עס געבאַנגען, אימשיינט גע-
זאַגט, אינעם גאַנצן לעבן. אַ נאַרישע ידענע, זי פֿאַרלירט באלד די
פּחות. זי האָט שוין אפֿילו נישט געקאַנט שעלטן, דער גאַנצער
שייגעץ איז איר פֿון קאַפּ אַרויס און נאָר געוויינט...

עס איז מיר נמאס וואָס געוואָרן פֿאַרן לעבן... עפֿעס האָט זי
גאָר מורא געקראָגן פֿאַר מיר! זי האָט גאָר מורא געהאַט צו עסן, מיר
זאל נישט פֿעלן. אַז איך זע, אַז זי האָט מורא, בין אין ביי קוראַזש.
איך שרייב איך שעלט. למשל: פֿאַר וואָס גייסט דו נישט פֿרעסן? איך
פֿאַל אַ מאָל אין אַ רציחה אַרײַן און וויל זי פּשוט שלאָגן, נאָר גיי
שלאָג אַ וויינענדיקע ידענע, אַז זי ווילט פֿאַרלייגן די הענט און רירט
זיך נישט! איך לויף־צו מיט אַ קולאַק, שפּיט אין אים נאָך אַז, און
זי ענטפֿערט מיר: עס פֿרײַער דו אַז, איך וועל נאָך דעם עסן! און
איך האָב געמוזט פֿרײַער אָפּבלייבן פֿונעם ברויט און איר איבערלאָזן
די רעשט...

אַ מאָל נאָרט זי מיך אַרויס אין גאַס אַרײַן; איך וועל שוין עסן,
גיי נאָר אין גאַס אַרײַן; גיי, אפֿשר וועסט דו עפֿעס פֿאַרדיינען, און
מכלומרשט שמיכלט זי דערביי און גלעט מיך אַ מאָל!
און אַז איך גיי און קום־צוריק, טרעף איך כמעט דאָס אייגענע
ברויט. זי רעדט מיר אַיִן, אַז זי קאָן נישט עסן קיין טרוקנס, זי דאַרף
גאָר אַ גרייך.

אַצל מוכס היין. ואת מלאכתו עשה באמונה; הלא זה לא כביר
שב מעבודת הצבא! ובאחד הלילות היה קור עצום, ושלג רב
ירד, ואך הגץ הבוקר, ושומר היום בא לשמור תחתיו, והוא רץ
הביתה להתחמם, כי קפא כולו מקור, והגז מכה בדלת הסגורה,
ואין עונה. הוא מכה שנית, וקול שפרינצה קורא: "לך לאבדון,
יבוא שמך הביתה!" הוא מכה שלישי ורביעי, והיא באחת,
כי לא תפתח לו, כי לא תאבה ראות פניו עוד!

— עוד לא חלף כעסה מיום אתמול! — חשב שמריה, אף
כי לא זכר עוד את סבת כעסה מיום אתמול; ניפן, נילך לו אל
בית־המדרש להתחמם, נישכב ניישן מאחורי התנור החם.
והתנור היה עשן, ניםצאווה הוותיקין מפרפר בין החיים
והמות.

ומה אמרה אז שפרינצה?

כאשר הובא הביתה ספקה כף, ופרעש עולם ומלואו.
הוא שמע את הקולות, אף כי לא יכול עוד לפקוח את
עיניו.

מבטיחים אותה, כי אין דבר, כי טוב ישוב לאיתנו, והיא
מייללת כחתול בלילות. חפצה היא להתעלף, לאבד עצמה
לדעת. שולחת לקרוא לרופא, לשני רופאים... ופעם בפעם
קראה: אישי, בעלי, מחמדי, עטרת ראשי ועוד, ועוד.
וכאשר התעודד וישב על המיטה, נישאלנה, אם חפצה היא
להתגרש ממנו — ביקשה לקלל...

ולא יכלה. "יכנס הרוח", אמרה ולא יותר, ותפרוץ בבכי.
— שמריה — שאלה אחרי־כן — הלא יסור ייסרני השם
על קללותי ועל רשעתי לבי.

אך כשובי לאיתני, שבה גם היא לאיתנה ולסורה. אש
לזהטת היתה שפרינצה, גחלי אש נושרות מפיה, גחלי אש...
קטנה היא ומתנשאה כארי, ושוטת כחתול...

— חבל, חבל עליה, על שפרינצה! עברה מן העולם ולא
ראתה נחת גם בבניה...

עתה טוב להם לבניו, המלאכה תחיה את בעליה... על
דלתות עשירים דופק הרעב, ועל פתחי בעלי־מלאכה הוא
פוסח... כך אמרי אינשי... ואיתנים הם כולם, בעלי־בשר
ובעלי־כוח... דומים הם אלי — מתגאה הוא. אם אינם כותבים
אלי — אין דבר! הם בעצמם אינם יכולים, ובמסירת־קולמוס
אינם חפצים! ובאמת אין טעם למכתב כתוב בידי זר... אבל
לא אפונה, כי טוב להם מאד... טוב להם ואין להם מה
לכתוב.

ושפרינצה מונחת בקבר... אינה יודעת מאומה! חבל, חבל
עליה, על שפרינצה.

כאשר חדל המכס ואבד את משרתו, חדלה מלהיות
שפרינצה, נהפכה לאחרת. ובאמת קשים היו החיים כקריעת ים
סוף; טרם הספין להיות למשולח, לעמוד לפני האציל ולהגיד
לו "יאסני פאניע", ולא, כאשר הסכין — "וואַשע וויסוקאַ
בלגרו־דיע", טרם בטחו בו הסוחרים למסור על־ידו שטרות
וכסף...

והוא, כגבר ראה עוני, סבל בהשקט ובבטחה! אך שפרינצה
הלא אשה היא, ועיניה מקור דמעה... אז חדלה מלמרוד, גם
לקלל לא יספה עוד, והיא הומיה ובוכיה כל היום... "קצתי
בחיי... היא יראה מפני... איננה אוכלת, פן ייגרע
חלקי!"

"וכשאני רואה, שהיא יראה, אחוז אני ברסן; אני צועק,
אני מקלל: מדוע אינך אוכלת, מרשעת? מדוע אינך שותה
חמים?"

וכשהתגבר בו כעסו על מריה וקשי־עורפה, הרים גם
אגרוף... אך להכות לא יכול. אי אפשר להכות אשה בשעה
שהיא בוכיה... והיא באחת: "אכול אתה, אני אוכל אחרי כן,
אינני יכולה עוד..."

הוא בוצע את הלחם ומשאיר לה. והיא שולחת אותו החוצה:
לך, אולי תמצא עבודה או משלח־יד... וכשובו הביתה, ומן
הלחם לא נגרע עוד. "למה לא אכלת?" איננה יכולה לאכול
לחם יבש! אחרי כן תקום ותבשל לה מרק גריסים...

¹⁰ (פויל) שטאַר. — ¹¹ פֿאַרברענט.

¹² חשובער הער (פויליש), נישט איינער ווילגעבוירנדיקייט (רוסיש).

הוא מוריד את ראשו, כאילו משא כבד העיק עליו, וזכרונותיו הנוגים מתרועעים בו: — ומה רב הילל כאשר ביקש למשכן את בגדו, בגד השבת שלו, אותו הבגד שהוא לובש עתה על בשרו. נתרץ, נתתן בעבות את פמוטותיהשבת... ואלה לא נפדו עד היום הזה; עד יום מותה בירכה על נרות נעוצים בתפוחיאדמה... וקודם פטירתה התנדתה לפניו, כי מעולם לא ביקשה להתגרש ממנו, אך "לשונה הרעה והחטאה היתה בעוכריה". וביקשה רחמים, שיסלח לה הקדוש ברוך הוא חטאת לשונה... וקודם מיתתה היתה יראה פן יתלוה שם, בעולם הבא, בלשונה...

"מי יודע, אם יחוסו עלי, אם יאבו לסלוח?... וביקשה ממנו, שכאשר יבוא לשם, לאחר מאה ועשרים שנה, יחמול עליה ויורידנה מן החליה... "אתה תאמר להם, כי סלחת לי."

ובשעת הגסיסה נדמה לה, כי טובים אותה בניה, היא מבקשת גם מאתם מחילה, סליחה וכפרה... "אשה פתיה! מי לא יסלח לה?" וכמה היו ימי שני חייה הרעים? בסך-הכל חמשים שנה! נקספה בלא עתה. "והיא בעצמה, תמחול נא לי, אשמה במותה". לא התגברה על צערה ותתן לו לינוק לשד עצמותיה. מוציאים איזה דבר מהבית, למכירה או לעבוס, והיא מייללת כעל מת; נפשה נקשרה בבית ובכל כלי הבית, מוציאים ספסל, מטאטא, יעה או מזרק, והיא טובעת בים של דמעות, כאילו בניה יצאה. כמעט שהיתה מחבבת ומנשקת את הכלים. "לא אראה אתכם עוד, לא אראה — היתה נאנחה בשברון לב — גם בשעת פטירתה לא אראה אתכם..."

אשה היא, אשה ולא יותר! רגע היא אשת-חול, מפרקת הרים; ונשב רוח אחר, היתה לתינוק בן יומו... חילוק גדול הוא אם אדם מת ורואה או אינו רואה את הספסל או כלריבית אחר.

3

פתאום-התעורר על עצמו בתמהון: מה זה היה לי, איוו מחשבות מתרועעות במחיי? הולך אני וחולם חלומות בהקיץ! והוא מפקד על עצמו: — לך, זקן! הלא משולח אתה! והוא מביט סביביו, ורואה אך שלג לבן, או הוא מעיף עיניו השמימה ורואה בעבים. — גם שם קרעים קרעים — מתלוצץ שמריה ברצון — רבונו של עולם! הגם לך לא יתנו בחנות בהקפה, ואינך יכול לעשות לעצמך בגד שלם? לא רב עוד הדרך, אבל כבר נלאו רגליו מנשוא אותו; עייף הוא מאד, ראשו חם, ועל בשרו זיעה קרה. אולי ינח מעט?

והוא מתבייש בפני עצמו על חפצו זה, על חפצו לנח באמצע הדרך של שתי פרסאות, והוא מתרגז על עצמו: — איראפטר לנח, איראפטר! כל זמן שאדם הולך, הרגלים נושאות אותו; אך כאשר יפתנו היצירה-רע וישב לנח, אפשר שלא יקום עוד ללכת. ומי יודע, אם לא תאחזנו צינה? ועוד מעט וינח, שם בכפר! לא רחוק הוא הכפר... אך זאת יעשה: לא ילך תיכף אל בעל האחוזה, כי שם יצטרך לחכות כחצי שעה, טרם יגידו להאדון ויצא אליו, אך הלוך ילך אל היהודי.

— מפני כלבי האדון אינני מפחד; זורק אני להם פעם בפעם פת לחם... אבל כבר נטו הצללים, ועתה מתירים את הכלב הגדול וזה זאב הוא ולא כלב... אמנם, יש אתי לחם וגם גבינה, וגבינה הוא אוהב מאד, אך למה אתן לו את ארוחתי? אל היהודי אלך, שם אנוח מעט, אחליף עצמותי, אחמם את כשרי, אסול את ידי ואסעד את לבי. ובפיו ריר, למן הבוקר לא טעם מאומה, אך עתה לא יאכל, הוא אוהב לרעוב; הרעב הוא סימן של חיים. אך רגליו כואבות מאד...

מעל לערימות השלג, על פאתי השמים הנמוכים, מתבלט המגדל של בעל האחוזה, עוד מעט ויגיע אל מחוץ-החפצו.

12 האנטליכטער. — 14 פאמעלדע.

15 ועלנערשער מאנטל מיט לאטעס פון גלאנציקן שטאט. — 16 שווערפארט.

ער בייגט-אראפ דעם קאפ, גלגך עס וואלט אים געדריקט א שווערע לאסט, און די טרויעריקע געדאנקען יאגן: — און וואס פאר א יללות זי האט געמאכט, אז איך האב געוואלט מוזן שבתדיקע קאפאטע, אט די וואס איך טראג, פארזעצן מעשים האט זי געארבעט און געלאפן און פארזעצט אירע מעשענע בענטש-ליכטער, און ביז איז טויט ארצן שוין געבענטשט אין קארטאפאל... פארן טויט האט זי מיר מודה געווען, אז זי האט קיין מאל נישט געוואלט קיין גט, אז זי האט גאר א ביז מיל געהאט. — די צונג, די צונג, — האט זי געשרייען, — רבונו של עולם, זיי מיר מוחל די צונג — און איך טאקע געשטארבן אין איין פחה, מען זאל זי אויף יענער וועלט נישט הענגען אויף דער צונג... — גאט, — מאכט זי צו מיר, — וועט קיין רחמנות אויף מיר נישט האבן, איך האב צו פיל געזינדיקט, גאר אז דו וועסט קומען, נישט באַלד, חס ושלום, איבער הונדערט און צוואנציק יאָר, אז דו וועסט קומען, געדענק, כאָפּ מיך אַראָפּ פֿון תּליתו זאָג דעם בית-דין של מעלה, אז דו האָסט מיר מוחל געווען...

זי האט באַלד פֿאַרלוירן די געדאנקען, אַלץ גערופֿן די קינדער. עס האָט זיך איר געדאַכט, אז זיי זינען דאָ אין שטוב, אז זי רעדט מיט זיי, און האָט זיי אויך געכעצט מחילה.

א גאַרישע יידענע, דער וואָלט איר נישט מוחל געווען זיי אַלט איז זי געווען אין גאַנצן אַפֿשד אַ יאָר פֿאַרפֿיקן אַזוי פֿרי געשטאַרבן אַ קלייניקייט, אז אַ מענטש נעמט זיך אַליין צו דאָס לעבן, אז וואָס מען טראָגט-אַרויס פֿון שטוב צו פֿאַרזעצן, טראָגט מען אַרויס האָלב געזונט, שטיקער פֿלייש...

טאָג אויף טאָג איז זי גרינער און געלער, קלענער און דאַרער געוואָרן, זי האָט געזאָגט, אז זי פֿילט, ווי דער פֿאַרן טריקנט איר אין די ביינער... זי האָט געוואָס, אז זי וועט שטאַרבן...

זי האָט זי ליב געהאַט די שטוב מיט אַלע זאַכן וואָס מען האָט אַרויסגעגעבן, אַ בענקל, אַ בלעכענע עסע, איך הייס וואָס, האָט זי עס באַגאַסן מיט ביטערע טרערן, זי האָט זיך מיט יעדער זאַך געזעגנט ווי אַ מאַמע מיט אַ קינד... מישטיינט געזאָגט, אַרומגעקאַמט און פּעמט געקושט... אַהאַ — מאַכט זי — ווען איך וועל שטאַרבן, וועסט דו שוין נישט זיין אין שטוב...

אַ מעשה, אַ נקבָה איז פֿאַרט אַ גאַר אַ רגע איז זי אַ קאַזאָק אין ספּודניצע, און אַ ליאָדע וואָס — ערגער ווי אַ קינד זעסט דו שוין, ביים שטאַרבן איז אַזאָי אַ חילוק צי מיט אַ בענקל צי אַן אַ בענקל... — פֿען — וואָס ער זיך אַליין איבער די געדאַנקען — וואָס מיר קומט אַלץ אין קאָפּ אַרצן, דורך די פּוסטע זאָכן ביי איך וואָלגע, יי. — נו, זעלנערישע פֿיס, טראָגט וועטער! — קאַמאַנדירט ער מיט זיך.

ער קוקט זיך אום — אַרום און אַרום שניי, אויבן — אַ גרויער הימל מיט שוואַרצע שמאַטעס געלאַטעט.

— גאַר מוזן אונטערשטע קאַפּאָטע — טראָכט ער — שינעל

מיט לאַסטיקענע לאַטעס יי! רבונו של עולם, דיר פֿעלט איך קרעדיט אין געוועלבו

דערוועלט נעמט אַ פּראָסט, די באַרד און די וואַנעס זינען אַבז, אין גוף איז אַפֿילו נישט קשה, דער קאָפּ איז גאַר וואַרעם, אויפֿן שטערן פֿילט ער טראָפּנס שווייס, גאַר די פֿיס ווערן וואָס אַ פֿאַל קעלטער און שוואַכער.

שוין נישט וועט, ער האָט דאָך חשק זיך אַפּצורוען און ער שעמט זיך פֿאַר זיך אַליין, דאָס ערשטע מאָל דאַרף ער זיך אַפּרוען ביי אַ שליחות פֿון צוויי מנין וועג, ער וויל זיך נישט מודה זיין, אז ער איז אַן אַכציקער און עס איז שוין ציבט דערויף.

ניין, ער מוז גיין... גאַר גיין... כל זמן מען גייט, גייט מען, עס טראָגט זיך; קוים גיט מען גאַר דעם יצירה-רע און מען רוט זיך אַפּ, ווערט מען שוין אַ ליכט

מען קאָן זיך גלאַט פֿאַרקילן, שרעקט ער זיך אַליין איבער — און וויל זיך אַלץ אויסרייזן דעם שטאַרקן חשק צום אַפּרוען.

— נישט וועט שוין צום דער, דאָרט וועל איך איך ציבט האָבן — דאָס — טראָכט ער — וועל איך יאָ טאָן, איך וועל נישט גיין גלגך צום פּריץ... ביים פּריץ מוז מען וואַרטן אַ שעה אין דרויסן... גאַר גלגך צום יי.

— כאַטש גוט — טראָכט ער — וואָס איך האָב נישט קיין מראַ פֿאַר דעם פּריצס הונט; פֿון דעסט וועגן, ביי נאַכט, אז מען לאַזט-אָפּ דעם בורען יי, איז פֿאַרט אַ סכּנה, איך האָב מיט אַפֿילו מנין ווע-טשערע, און בורי האָט ליב קען, פֿאַרט בעסער פּריצער אויסרוען די ביינער, איך וועל מיר פֿריצער אַרבינגין צום יי, אַנזאַרעמען זיך, וואָסן זיך, עפעס עסן...

און עס קומט אים וואַסער אין מויל אַרצן; ער האָט פֿון איך דער פֿרי אָן נישט געגעסן; גאַר דאָס איז אַ קלייניקייט, אים אַרש נישט, וואָס ער איז הונגעריק; ער האָט הנאה דערפֿון; אז מען איז הונגעריק, איז אַ סימן, אז מען לעבט... גאַר די פֿיס...

לכנה, לכנה! — מפתה הוא את רגליו ומפציר בהן, אך הרגלים כבדות וכואבות מאד.

— ומה מני יהלוק, אם אנוח מעט? הרגלים שומעות בקולי זה שבעים שנה, האין מן היושר לעשות את רצונן פעם אחת? הבה, אנסה!

נישט מעט הצדה, נישב על ערימת שלג, והוא יושב ומתפלא לשמוע את דפיקות לבו החזקות, ולכל דופק דופק מן הלב עונה כהד דקירה בחזה. דופק דקירה, דופק דקירה, ובאיברים קור והראש הם ומויע.

— האם לא החליתי? — ושמריה נבהל מאד; עוד יחלה, חס ושלום, ויתעלף, ובכיסו כסף זרים.

”תהילה לאל, שאין עובר ושב על הדרך... ואם גם יעבור איש, לא יעלה גם על לבו, כי בצלחתי כסף... איזה אביון, יאמר, ויחוש לעזרתי...”

הוא מתאושש: ”אך רגע אשב, רגע אנוח; עוד מעט ואקום, ואלך לדרכי.”

אך שמורותיו הכבדות כעופרת נופלות ומכסות את עיניו. אז נבעת מאד, האומנם עייף הוא לישון? והוא מתעורר ומתמרמר על נפשו:

— איראפער, איראפער, כסף זרים בכיסי... —

הוא מצווה על עצמו: ”קומה, שמריה, קומה!”

ואמנם, נדמה לו שקם, והגו הולך לדרכו. ונפלא הדבר שכחו התחלף, והוא עושה את דרכו בחפזון, בפסיעות גדולות. הנה נגלה הכפר כולו... הנה בית אנטיק, אחריו — בית באזילי... הוא יודע אותם, את כל אנשי הכפר הוא יודע; שוכר הוא מהם עגלות בשביל הסוחרים, למשא ולהוביל חיטים... אל בית היהודי עוד כברת-דרך, אך הוא יסור אל בית היהודי, לפעמים הוא מוצא שם מזומן, הוא הולך, ובית היהודי, נדמה לו, הולך גם הוא, צועד אחורנית ומתרחק ממנו.

הוא מתפלא ומחיש את צעדיו.

— תהילה לאל, עוד כוחי במותני, רגלי קלות, וגם את הבית, הנסוג אחור, אישיג בקרוב. שם ינוח עד הבוקר.

הבית שם מלא שמחה, האח מברעת, ולשונות נוגה מתפרצות ומלקקות את הכתלים בחזנה. מירל, בעלת-בשר ולחיים רועדות מרוב שומן, עומדת עלידי האח ומבשלת תפוחי-אדמה בסיר גבוה ורחב... היא תכבד אותו בתפוחי אדמה, והוא אוהב אותם כשהם חמים...

הקור רפה מעט ופתותי שלג עב ולח מתעופפות ונופלות, ומכסות אותו לאט-לאט. והם לשמריה באדרת השלג, הוא חולם, כי יושב הוא בבית היהודי. מירל מסגנת את תפוחי האדמה, והוא מתענג לשמוע את קול המים הניגרים בקול ”דוידר, דוידר, דוידר”, וכן יוובו המים ממעילו. ויונה, בעל-הבית, מתהלך אנה ואנה, ומזמר בלחש, כדרכו אחר תפילת הערבית. ופעם בפעם הוא מפסיק בזמירתו וקורא: מירל! אך עקרת ביתו לא תשית לב לקריאותיו. עושה היא את מעשיה לאט-לאט, כמנהגה; אין דבר, אם ירעב מעט ויאכל אחרי כן לתיאבון...

— האם לא חולם אני?

אך לא, איננו חולם! הוא רואה בעיניו פקוחות!

הנה נפתחה הדלת. מי בא? רבונו של עולם — בנו הבכור בא!

מה זאת? ה”שקץ” הזה איננו מכיר אותו? ומה הוא עושה פה?

והוא יושב ושומע, איך חנא בנו מספר ליונה על דבר מסעו: זה זמן רב לא ראה את פני אביו וכבר נכספה נפשו לראותו, נייעזוב את כל אשר לו, והגו נוסע, אך יתחמם מעט, ויעשה את דרכו הלאה...

ויונה צוחק בלאט ואינו אומר לו כלום, ומירל, הטרודה בהכנת השולחן, לא תגיד לו גם כן מאומה. לוקחת היא כף-עץ גדולה ומועכת את תפוחי-האדמה, אך בעיניה צחוק...

ופחד ורחב לב שמריה, גם הוא לא יאמר מאומה, עד אשר יקרב אליו חנא ויתקע לו ”שלום-עליכם”.

וטרם יגש יתענג על מראהו. לא השתנה מאומה, גם חתימת-זקן אין לו עוד, ומבלי ספק התעשר. הנה בגדיו שלמים ונקיים, בלי קרע וכתם... והשרשרת! זהב טהור, ועבה היא השרשרת...

ובלי משים העיף שמריה את עינו אל גב התנור, וצחוק אדיר התפרץ מלב הזקן:

— ת, ת, ת! מה זאת? יענקיל, בריל, זכריה! שלושתכם שוכבים שם! הרי גנבים, הרי ממורים! למה נחבאתם? באתם

ער האט נאך אין גאנצן א צוויי וויאָרטס. ער זעט שוין אַרויס דעם פרייצט גרויסע שאַפּע זי... נאָר די פֿיס זעען נישט, זיי ווילן זיך דווקא אַפרוען...

— און ווידער פֿאַרקערט, — טראַכט ער זיך, — וואָס איז, אָן איך וועל מיך אַ ביסל אַפרוען? אַ מינוט, אַ האַלבע מינוט... אַפֿשר יאָז לאַז מיך נאָר פֿרווהן! אַזוי לאַנג פֿאַלגן מיר די פֿיס, וועל איך זיי אויך אַ מאָל פֿאַלגן.

און שמריה זעצט זיך אין דער זינט אויף אַ בערגל שניי. אַצינד הערט ער ערשט, ווי דאָס האַרץ קלאַפּט אין אים ווי אַ האַמער און עס שטעכט, און דער קאַפּ שוויצט...

ער דערשרעקט זיך. צי ווערט ער נישט קראַנק? ער האָט ביי זיך פֿרעמד געלט; ער קאָן בליבן, חס ושלום, חלשות... און ער טרייסט זיך; געלויבט איז גאָט, וואָס קיינער גייט נישט! און אַפֿילו עמעץ זאָל גיין, וועט אים אויך נישט אַננפֿאַלן, אָן איך האָב געלט ביי מיר... מישטיינס געזאַגט, וועמען מ'געטרויט געלט... נאָר אַ קאַפּ זיצן, דערנאָך האַלזי!

נאָר די ברעמען פֿאַלן אים צו ווי בליב.

— ניין, הייב דיך אויף, שמריה, וסטאַנדיג! — קאַמאַנדירט ער מיט זיך.

קאַמאַנדירן קאָן ער נאָך, אָבער אויספֿירן נישט. ער קאָן זיך נישט רירן. אים דאַכט זיך דאָך, אָן ער גייט, אָן ער גייט אַלע מאָל שטאַרקער. אַט זעט ער שוין אַלע הילדען... דאָ וווינט אַנטעק, דאָרט באַזילי; ער קען זיי אַלע, ער דינגט ביי זיי פֿורן... צום ייִד איז נאָך וזינט, נאָר גליכער צום ייִד... מ'טרעפֿט דאָרט אַ מאָל מזומן... און אים דאַכט זיך, אָן ער גייט צום ייִדנס הילדען; נאָר עס רוקט זיך אָפּ אַלע מאָל וועטער, וועטער... מן הסתם דאָרף אַזוי זיין... עס ברענגט

דאָך אַ פֿריילעך פֿינערל אויפֿן קוימען. דאָס גאַנצע פֿענעטערל איז לוסטיק און רויט. די גראַבע מירל שוימט אַזדאי אַ גרויסן ספּאַ קאַרטאַפֿל און זי איז אים שטענדיק מכבד מיט אַ קאַרטאַפֿל, אַ פֿאַר-געניגן אַ הייסע קאַרטאַפֿל! און ער רוקט זיך וועטער. אַזוי דאַכט זיך אים, כאַטש ער זיצט אויף איין אָרט.

דער פֿראַסט האָט אַ ביסל געלאָזט. עס הייבן אָן פֿאַלן ברייטע, דיקע פֿלאַכטעס שניי.

אים איז, אַ פֿנים, אויך וואַרעמער געוואָרן אין דער שניי-קאַפּאַ-טע. און עס דאַכט זיך אים, אָן ער איז שוין בנים ייִד אין שטוב מירל ווערט די קאַרטאַפֿל, ער הערט, ווי דאָס האַסער גיסט זיך, זיוור, זיוור, און אַזוי גיסט זיך פֿון זיין לאַסטיקענער קאַפּאַטע אויך. יונה גייט-אַרום און זינגט אונטער דער נאָז; זיין שטייגער איז צו זינגען נאָך מעריב, וועל דעמאָלט איז ער הונגעריק און מאַכט אַלע מאָל: גו, מירלד...

נאָר מירל יאָגט זיך נישט, וואַלנער טוט זיך בעסער?

— צי שלאָף איך און עס הלומט זיך מיר? ווערט ער ראַפּטעס פֿריילעך-דערשראָקן. עס דאַכט זיך אים, אָן עס עפֿנט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן זיין עלטערער זון... חנא חנא אַ, ער דערקענט אים, וואָס טוט ער דאָ? נאָר חנא דערקענט אים נישט, און ער מאַכט זיך נישט וויסנדיק... כאַ, כאַ, כאַ! ער דערציילט יונה, אָן ער פֿאַרט צום טאַטן, ער האָט דעם טאַטן נישט פֿאַרגעסן! און יונה ממזר זאָגט אים נישט, אָן דער טאַטע זיצט אויפֿן באַנקעטל... מירל האָט צו טאָן; זי איז פֿאַרנומען ביי די קאַרטאַפֿל; זי וועט נישט פֿאַסיק זיין; זי שמייכלט נאָר, זי ריכט די קאַרטאַפֿל מיטן גרויסן הילדערנעם לעפֿל און שמייכלט...

— אָן חנא מוז זיין ריך, נאָר ריך... אַלץ איז אויף אים באַזן, און אַ קייט... אַפֿשר טאַמביק? ניין, אַזדאי גאַלד! חנא וועט נישט טראַגן קיין טאַמביקענע קייט, חזו... כאַ, כאַ, כאַ — ער פֿלאַצט שווער

פֿאַר געלעכטער. יעקל, בערל, זכריה... אַלע דריי... כאַ, כאַ, כאַ זיי האָבן זיך באַהאַלטן אויפֿן פֿיעקאַליק. דאָס איז גנבים כאַ, כאַ, כאַ אַ שאַד שפּרינגע, אַ שאַד זי זאָל כאַטש אויך האָבן דעם נחת... דערוועלט באַשטעלט חנא צוויי גענדן... חנא! חנא דערקענט מיך נישט, איך בין עס... און אים דאַכט זיך, אָן ער צעקושט זיך מיט חנא...

— הערסטו, חנא אַ שאַד די מאַמען, זי זאָל זיך זען... יעקל, בערל, זכריה, אַראָפּ פֿון פֿיעקאַליק! איך האָב אַיך באַלד דערקענט. קומט אַראָפּ! איך האָב געוואַסט, אָן איר וועט קומען. אַ וואָר ראייה, איך האָב אַיך מיטגעבראַכט קען, אמתן שאַפֿענעם קעז! זעט נאָר, קומט, קינדער, איר האָט דאָך עפעס ליב זעלנערש ברויט! וואָס? אַפֿשר נישט? אמת, אַ שאַד די מאַמע...

און עס דאַכט זיך אים, אָן אַלע פֿיר קינדער האָבן אים אַרום-גערינגלט און האַלטן אים און קושן אים און דריקן זיך צו אים צו.

— נאָר וואַלנע, קינדערלעך! וואַלנע, דריקט מיך נישט צו שטאַרק! איך בין שוין נישט קיין יונגעראַן, איך בין אַן אַכציקער... וואַלנע, איר דישעט מיך, וואַלנע, קינדערלעך... אַלטע ביינער... וואַלנע, איך האָב געלט אין קעשענען מיר, ביי געטרויט מען געלט... גענוג, קינדערלעך, גענוג...

און עס איז געווען גענוג. ער איז געבליבן פֿאַרשטאַרט מיט דער האַנט אויף דער בוועם-קעשענען.

17 שטיינלעך (דאָ האַלטן פֿעלדזשייטשאַפּט), 18 דערלענגו — 19 שטיינלעך

הבאתי, אוהבים אתם את הלחם, הלא כן? ומה חבל, כי שפרינצה אמכם איננה...
— אך לאט לכם בני, מחמדי, גבורי! אל תלחצוני בחוזקה הרפו נא רגע, אינני עוד צעיר לימים... בן שבעים אנוכי היום! הרפו נא... העצמות יבשות, וגם כסף זרים בכיסי... ולי הסוחרים מאמינים, מפקידים בידי רב כסף, רב כסף... די לכם בני, די...
ולשמריה היה די.

למחרת היום נמצא בתוך השלג מת מקור, וידו הימנית על כיס החוזה.

לראות את אביכם הזקן! הנה הזאבים מביטים עלי! רדו, זאבים!
ובכל זאת נאנח; צר לו, כי שפרינצה איננה, כי היא לא תקח חלק בשמחה!
— מתה אמכם, בני, מתה ואיננה!
תקנא הבכור קורא: "שני אנשים, מירל, הגישי שני אנשים צלויים!"

— האם לא תכיר אותי קנא? ואתם — רדו שקצים מעל-גב התנור, אני הכרתי אתכם מיד... תיכף ומיד... גם ידעתי, כי תבואו! וזה לכם האות: גבינה הבאתי לכם, נתח גבינה טובה. הלא אוהבים אתם גבינה! וראו נא, גם לחם צבאי

וואס הייסט „נשמה“?

— 1 —

איך געדענק ווי אין א חלום, אז עס האט זיך ביי אונדז אין שטוב אַרומגעדרייט אַ קליין, דאָר יידל מיט אַ שפיציק בערדל, וואָס פֿלעגט מיך אלע מאל אַרומנעמען און קושן.
דערנאָך, געדענק איך, איז דאָס אייגענע יידל קראַנק געלעגן אין בעט, ער האָט זייער געקרעכצט און די מאַמע איז געשטאַנען און געהאַקט זיך אין קאַפּ אַרײַן.
אַ מאל כאָפּ איך מיך אויף ביי נאַכט און דערנאָך אַ פֿולע שטוב מיט ייִדן; פֿון דרויסן הער איך אַ יאַמערלעך געוויי... איך האָב מיך שטאַרק דערשראַקן און אָנגעהויבן שרײַען.
עס איז צוגעקומען צו מיר איינער פֿון די ייִדן, ער האָט מיך אָנגעטאַן און אַוועקגעפֿירט צו אַ שכן שלאָפֿן.
דעם אַנדערן טאָג האָב איך די שטוב נישט דערקענט; אויף דער ערד איז געלעגן אָנגעשטאַטן שטרױ, דער שפיגל אויף דער וואַנט — איבערגעדרייט, דער הענגליכטער פֿאַרהאַנגען מיט אַ טישטעך און די מאַמע איז געזעסן אין די זאַקן אויף אַ קליין בענקעלע אויף דער ערד...
אַז זי האָט מיך דערזען, האָט זי אַרויסגעלאָזט אַ שרעקלעך געוויי און האָט אָנגעהויבן שרײַען: „דער יתום, דער יתום!“
אויפֿן פֿענצטער האָט זיך געברענגט אַ קאַגעניק; דערנעבן איז געשטאַנען אַ גלאָז וואַסער און געהאַנגען אַ שמאַטע...
מען האָט מיר געזאָגט, אַז מײַן טאַטע איז געשטאַרבן; אַז זײַך נשמה וואָסט זיך אינעם גלאָז וואַסער און ווישט זיך אַפּ מיט דער לײַוונט... אַז אויב איך וועל זאָגן ערנסט קדיש, וועט זי פֿליען גלייך אין הימל אַרײַן.
און מיר האָט זיך פֿאַרגעשטעלט, אַז די נשמה איז אַ פֿייגעלע...

— 2 —

איין מאל האָט מיך דער באַהעלפֿער אָפּגעפֿירט אַהיים. נעבן אונדז זענען דורכגעפֿלויגן גאַנץ נידעריק עטלעכע פֿייגל.
— „נשמהלעך פֿליען, נשמהלעך פֿליען“ — האָב איך מיר צו געזונגען.

דער באַהעלפֿער האָט זיך אומגעקוקט.
— גיי דו, נאַר! — מאַכט ער צו מיר — דאָס זענען פֿייגל, פּראַסטע פֿייגל!

דערנאָך האָב איך געפֿרעגט ביי דער מאַמע: ווי אַזוי ווייסט מען דעם חילוק פֿון אַ נשמה ביי אַ פּראַסט פֿייגעלע?

— 3 —

אַז איך בין אלט געוואָרן פֿערצן יאָר, האָב איך שוין געלערנט גמרא מיט תּוספֿות, מיט מהרש"א, און טאַקע ביי „זרח קנבש“.
עדיהיום ווייס איך נישט, צי האָט ער טאַקע אַזוי געהייסן, צי האָבן עס אים די תּלמידים דעם צונאַמען געגעבן, וועל ער פֿלעגט קנבש אָן רחמנות.

און ער פֿלעגט נישט וואַרטן ביי מען וועט פֿאַרדינען אַ קניפּ; ער פֿלעגט צאלן פֿאַרויס, „דערמאַן מיר, זאָגט ער, וועל איך דיך אַפּשלאָגן“

דערצו איז ער געווען מוהל, געהאַט אַ שפיציקן פּריעה יִנגאַל און יעדער קניפּ האָט צוגעשלאָגן צום האַרץ.

און ער פֿלעגט זאָגן: „וויין נישט, וויין נישט אומויסט! איך קנבש דאָך נאָר דיין גוף! וואָס שאַדט דיר, אַז די ווערעם אין קבר וועלן האָבן ווייניקער צו עסן“

און דער גוף, זאָגט זרח קנבש, איז טאַקע נאָר עפֿר ואפֿר. אַ וואָ ראייה: ריבב איך האָנט אין דער אַנדערער, וועסט דו זען

מה היא נשמה?

א

זוכר אני את אבי.
הוא היה קצר-קומה, דל ורזה, בעל זקן ארוך וחד. רואה אני אותו מתהלך אנה ואנה וניגש אלי פעם בפעם להרימני מעל הרצפה ולנשקני.

אחרי כן נפל למשכב. אנהותיו מילאו את הבית, ואמי עמדה על יד מיטתו, גועה בבכי ומפה באגרופיה על ראשה.

פעם אחת הקיצותי בלילה והנה החדר מלא אנשים, ומן החוץ חדר הביתה ליל נורא. נבהלתי ואזעק בקול גדול. אז ניגש אלי אחד האנשים נילבישני, ניוציאני מן הבית, ניביאני אל בית אחד השכנים, נאישן שם הלילה. כשובי למחרת היום לא הכרתי את החדר. על הרצפה קש, הראי נהפך אל הקיר, מנורת הנחושת, התלויה מעל התקרה, מכוסה במפה שחורה, ואמי יושבת על שרפרף ורגליה יחפות, כראותה אותי זעקה בקול נורא: היתום, היתום!

על איצטבת החלון דולקת מנורת-שמן קטנה. סמוך אל המנורה עומדת כוס מים, ועליה תלויה חתיכת בד ככף איש.

ואמרו לי אז, כי אבי מת וכי נשמתו טובלת בכוס המים, ומתנגבת בהבד, ואם אומר קדיש בכננה, תתנשא הנשמה ותעוף למרום.

נאומר בלבי, כי הנשמה היא עוף מתעופף בשמים.

ב

הנני שב מן החדר הביתה והרישדוכנא אוחז בידי. לפנינו מתנשאות מעל פני האדמה צפרים קטנות, ועפות ומדדות.

„נשמות פורחות, נשמות פורחות!“ — קראתי באהבה רבה, והרישדוכנא צחק ואמר: אין אלה נשמות, כי אם צפורים, צפורים פשוטות.

נאשאל אחרי כן מאת אמי סימן, להכיר בין הנשמה והצפור.

ג

כבר מלאו לי ארבע-עשרה שנה והנני לומד גמרא, תוספות ומהרש"א אצל זרח הצובט. עד היום הזה אינני יודע, אם „צובט“ היה סמו או כינוי, אשר נתנו לו תלמידיו, שהתענו תחת ידיו וצפורניו. וצובט היה זרח בלי חמלה, בלי רחמים. הוא אינו ממתין עד שתחטא; הוא משלם מראש, נותן להבא. „תזכירני — היה אומר — ואנכה לך בשעת-הכושר“. וכינן שהיה מלמד וגם מוהל, עשתה צפרנו שְׁמוֹת בעור בשרנו. — ולמה תצעק? — הוא שואל את הילד המוכה — הלא

אך את גויתך אני צובט, ומה יזיק לך אם ימעט המאכל לתולעים?

ואומר זרח, שהגוף הוא אך עפר ואפר; וזה האות: שחוק יד ביד — ומה אתה רואה?

ואנחנו מנסים ורואים בחוש, שהגוף מתקלף ונהפך לעפר ואפר.

— והנשמה מה היא? — שאלתי.

— הנשמה היא רוחניות — מבאר לי זרח; ונוספה לי מלה חדשה.

¹ אויף אַראַפּציען די הויט ביים דורכטירן דעם ברית. — ² שטויב און פּש (בראשית, י"ח).

זרחה הצובט שונא תכלית שנאה את אשתו ה"רבנית", ולעומת זה אהב הוא אהבה עזה את בתו היחידה שפרינצה תחרי. ואנחנו התלמידים שונאים היינו את שפרינצה, המלשינה עלינו לפני אביה, ואהבים את ה"רבנית", המוכרת לנו בהקפה פולים וקטניות והמצילה אותנו פעם בפעם מיד בעלה האכזר. ואנוכי היתום נעליתי בעיני ה"רבנית" על כל חברי. לי היתה נותנת עורף ביד רחבה, וכהישלח בי יד זרחה התנפלה עליו בחימה שפוכה: רוצח, למה תכה את היתום, נשמת אבי הקדושה רואה ושומעת!

ופעם אחת, באחד מלילי החורף הקרים, בשווי הביתה ממושך וממורט, עמדתי בחוץ נאשא את עיני למרום, (אתאונן על זרחה עוכר נשמתי... אין אדם נתפס על צערו" — שכחתי, כי זרחה אך את גופי הוא עוכר.

ה

אולם ביומא דפגרא, בסגור זרחה הצובט את הגמרא ניספר לנו ספורי-מעשיות, נהפך כולו לאיש אחר. ואז מסיר הוא את מצנפתו, והכפה הקטנה המכוסה נצות לא תפיל עלינו את אימתה, מתיר הוא את רכסי קרסיו, מצחו מתפשט מקמטיו, על פניו מרחף צחוק קל וגם קולו משתנה לטוב.

למד מלמד הוא בקול, שהוא משתמש בו לקלל את אשתו ה"רבנית", וספר מספר בקול, שהוא מדבר בו אל שפרינצה יחידתו — נשמת אפו היקרה.

בכל יום ויום אנחנו מתחננים לפני זרחה, שיספר לנו מעשיות, אנחנו, הילדים התמימים, לא ידענו, כי זרחה הצובט יודע אך פרק אחד בתלמוד, הוא הפרק "איזהו נשך", וכי הוא מוכרח לספר מעשיות פעם בפעם, כדי להשלים את זמן החורף הארוך בלי הגים ומרעדים, ופעם אחת, במחיר סינר של משי, אשר קנינו לבת-היחידה שפרינצה, ספר לנו זרחה, איך שבורר לו הקדוש ברוך הוא נשמות מן האוצר ונופח אותן בעוברין שבמעי-אמן.

ואני תיארתי לי אז, שהנשמות מונחות באוצרו של הקדוש ברוך הוא כסחורה בחנות אמי; מקופלות הן ומונחות הן על פי סדר נכון בארנות ובקופסאות שונות, בעלי צבעים שונים — אדומים, ירוקים ולבנים...

ו

אך אם הקדוש ברוך הוא — מספר זרחה — בחר באינו נשמה וגוור עליה שתורד למטה, לעולם העכור — הנשמה מתחלחלת ובוכיה מרוב צער וממורא גדול... ואל הנשמה בבטן אמה בוא יבוא אחרי כן מלאך, ללמד אותה כל התורה כולה בעליפה... ואחרי כן, בהגיע שעת הלידה, סוטר המלאך מתחת לחוטם הילד, הוא שוכח את כל התורה, למען ילמדנה אחרי כן שנית... ועל כן — מבאר לנו זרחה — יש לכל הילדים שקע מעל לשפה העליונה, ממגע אצבעו של המלאך... ובו ביום, בין הערבים, התהלכנו מחוץ לעיר על הקרח, ונמצא שם גם את ה"שקצים" — את ינטיק, את חטיק ואת יאשק, הידועים לנו מכבר; נתבונן עליהם ונשתומם, כי גם על שפתם העליונה יש שקע.

— יאשק — שמתי את נפשי בכפי נאשאל — הגם לך יש נשמה?
— ולך, נשמת כלב, למה לדעת? — שמעתי מענה ברור.

¹ מיראף נישט פאראיבל האָבן אויף אַ מענטשן, ווען ראיז באַעדישט פון צער (בבא בתרא, ס"ז).

⁴ אין אַ פרייען טאָג, האַקאַציע. — שטריימל, חסידיש היסל. — ⁶ לאַנגע ווייטע זאָקן, אין העלכע חסידים פלעגן אַריינלייגן די אַרבל פון די הויזן ביז די קני. — ⁷ האָס טאַר אַ פּראָצעס (דיניס).

⁸ (פויליש) דו האָסט איר אַ נשמה? — (פ') און דו, הינטישע נשמה, האָסט דו מיט דעם צו טאָן?

אין מיר האָבן געפרוּווט און טאַקע געזען בחוש, אַז דער גוף איז עפּר ואפּר.

— און וואָס איז די נשמה? — האָב איך געפּרעגט.
— אַ רוחניות! — האָט מיר דער רבי געענטפּערט.

— 4 —

זרחה קניש האָט פּלינד געהאַט שנאת מוות זיין ווייב די רביצין; דערפּאַר איז שפּרינצע, די בת-יחידה זינע, געווען בני אים אָן אויג אין קאַפּ.

מיר ווינטער האָבן פּלינד געהאַט שפּרינצען, ווייל זי פלעגט אונדז צומסרן צום פּאַטער, און — ליב געהאַט די רביצין, וועלכע פלעגט אונדז פּאַרקויפּן אויף קרעדיט באַבעס מיט אַרבעס און נישט איין מאָל מציל זיין פּון רבינס הענט.

דער גרעסטער חשובּ ביי דער רביצין בין איך געווען. איך פלעג קריגן דעם גרעסטן צולייג און, ווען דער רבי האָט זיך גענומען צו מיר, פלעגט זי שרעקן: "רוצח, וואָס ווילסט דו פּון יתום, זיין טאַטנס נשמה וועט זיך אין דיר נוקם זיין!"

דער רבי האָט מיך אָפּגעלאָזט און די רביצין האָט געלייטט מיין חלק.

איין מאָל, געדענק איך, ווינטער ביי נאַכט, בין איך אַהיימגע-קומען פּון חדר אזוי צעקניפט און פּון פּראָסט אזוי דורכגענומען, אַז די גאַנצע הויט האָט אויף מיר געשטאַרט.

דעמאָלט האָב איך אויפּגעווייבן די אויגן צום הימל און האָב יאַמערלעך געוויינט און געבעטן: "טאַטיש! זי זיך נוקם אין זרחה קניש... רבונו של עולם, וואָס וויל ער פּון מיין נשמה האָבן? זי אַז ער קנישט נאָר דעם גוף, האָב איך פּאַרגעסן. אין אַדם נתפּס על צערו!"

— 5 —

דאָך, אַז זרחה קניש האָט אַ מאָל אין אַ יומא דפּגראַ ⁴ פּאַרמאַכט די גמרא און גענומען זיך צו דערציילן מעשיות, איז ער גאָר געווען אַז אַנדער מענטש.

ער האָט אַראָפּגעלייגט דעם ספּאַדעק ⁵, געבליבן זיצן אין די גרויסע פּעדערן (קייז יאַרמלעק האָט מען נישט אַרויסגעווען). ער האָט אויפּגעקנעפּלט די סטראַקעס ⁶, אויסגעלייכט דעם שטערן, די ליפּן האָבן אים געשמייכלט און דער קול איז אויך גאָר אַנדערש געוואָרן.

געלערנט האָט ער מיטן האַרטן, גראָבן, ביזן קול, מיט וועלכן ער פלעגט רייזן צו דער רביצין; מעשיות דערציילט — מיט דעם אייגענעם ווייכן, דינעם, גוטן קול, מיט וועלכן ער פלעגט זיך ווענדן צו שפּרינצען, צו "דער טייערער נשמה".

אח מיר פלעגן זיך בני אים שטענדיק בעטן ווי בני אַ גולן, ער זאל אונדז דערציילן אַ מעשה. מיר האָבן נישט געוואָסט, אַז זרחה קניש קאָן נישט מער ווי איין פרק "איזהו נשך", מיט וועלכן ער הייבט-אָן און לאָזט-אויס דעם זמן, און מוז שטוקעווען מיט מעשיות, בפרט אַ ווינטער-זמן, וואָס איז אַן ימים-טובים! מיר, נאַראַנים, פלעגן פּאַר יעדע מעשה צאָלן מיט באַבעס און מיט אַרבעס, און איך מאָל זיך צונויפּגעלייגט פּאַר שפּרינצען אויף אַ רויטן באַרענעם שפּענצער.

פּאַר דעם באַרענעם שפּענצער האָט אונדז זרחה קניש דערציילט, ווי אזוי דער רבונו של עולם קלייבט-אויס פּון זיין אוצר אַ נשמה און בלאָזט זי אַרבעט אין אַ גוף.

און איך האָב מיר פּאַרגעשטעלט, אַז בניס רבונו של עולם אין אוצר זינען אויסגעלייגט די נשמות ווי די סחורה ביי מיין מאַמען

— 6 —

אין געוועלבל, אין אַלערליי שאַכטלעך, רויטע, גרינע, ווייסע, בלויע... און אַרומגעבונדן מיט שטריקלעך.

— און אַז גאָט — דערציילט דער רבי — קלייבט-אויס אַ נשמה, און איז גוזר אויף איר, זי זאל אַראָפּנידערן אויף דער זינדיקער וועלט, ציטערט זי און וויינט...

דערנאָך קומט צו איר אַ מלאַך אין דער מאַמעס בויד אַרבעט און לערנט מיט איר אויס כל תורה כולה, נאָר אַז עס קומט די רעכטע צייט, גיט איר דער מלאַך אַ שנעל אין דער נאָז און זי פּאַרגעסט צוריק דאָס לערנען.

— דעריבער — זאָגט דער רבי — האָבן אַלע יידישע קינדער צעשפּאַלטענע איבערשטע ליפּן...

דעם אייגענעם טאָג פּאַר נאַכט האָבן מיר זיך געגליטשט היינ-סער דער שטאַט און איך האָב דערוען, אַז די שקצים, יאַנטעק, וואַיטעק און יאַשעק, האָבן צעשפּאַלטענע איבערשטע ליפּן גלייך מיט אונדז.

— יאַשעק! — האָב איך מיך אַנגעשטעלט דאָס לעבן און גע-פּרעגט: "טי טאַקושע מאַש דושע זי?"

— אַ טאַביע, פּשאַ דושאַ, צא דאָ טעבאַ זי? — האָב איך געהאַט אַ קלאַרע תשובּה.

חזק בני א מלמד העב איך מיך געלערנט בני א לערער שרעבן.
 דעם לערער האט מען געהאלטן אין שטאט פאר א גרויסן אפי-
 קורס און די שכנים האבן זיך נישט געמישט מיט זינע כלים.
 ער איז געווען אן אלמן און מען האט נישט געגלייבט, אז גי-
 טעלע, זיך טאכטער, א מיידל אין מינע יארן, זאל קאנען גוט פאר-
 מאכן פלייש.

ער איז אבער געווען א גרויסע מושלם, און מנן מאמע האט
 געוואלט, אז איר בן-יחיד זאל קאנען שרעבן.
 — איך בעט איך זייער, ר' לערער, — האט זי געזאגט, — איר
 זאלט מיט אים נישט לערנען קיין שום אפיקורסישע זאכן, קיין
 תנ"ך, קיין פסוק, נאר לערנט אים אויס שרעבן א יידיש בריוויל, פשוט
 א „שולם לאהובי“ בריוויל.
 און פון דעסט וועגן ווייס איך נישט, צי דער לערער האט גע-
 האלטן ווארט.

אז איר האב אים דערציילט די שאלה מיט די צעשפאלטענע
 ליפן, איז ער אריינגעפאלן אין א שרעקלעכן פעס; ער האט זיך
 ראפטעס אויפגעשטעלט, אדעקגעקאפעט מיטן פוס דאס בענקל און
 אגנעהויבן ארומשפרייזן אין שטוב מיט א געשריי: „גראבע יונגען,
 רוצחים, פלעדערמנזו!“

ער האט זיך פאמעלעך בארויקט, צוריק אנידערגעזעצט, איבער-
 געווישט די פארלאפענע ברילן און מיך צוגעצויגן צו זיך:
 — גלייב נישט, מנן קינד, — האט ער מיר געזאגט, — אין
 אזוינע נארישע זאכן! דו האסט דיך גוט צוגעקוקט צו די שקצים
 אויף דער גליטש? ווי הייסן זיי?

איך האב אים געזאגט די נעמען.
 — נו, — פֿרעגט ער מיך, — צי האט איינער פֿון זיי אנדערע
 מאַדע אויגן? אנדערע הענט און פֿיס אָדער אנדערע אַברים ווי דו? צי
 לאַכן זיי נישט מיט דיר גלייך? און אז זיי וויינען, גיסן זיך בני זיי
 אַנדערע מאַדע טרערן ווי בני דיר? פֿאַר וואָס זאלן זיי נישט האָבן
 קיין נשמה גלייך מיט דיר? אַלע מענטשן זענען גלייך. גלייכע קינד-
 דער, איין גאָט איז זייער טאַטע, איין ערד איז זייער לאַנד אמת,
 אַז הענט האָבן זיך די פֿעלקער איינס דאָס אַנדערע פֿענד, יעדעס
 פֿאַלק רעדט זיך אַפֿן, אַז ער איז די קרוין פֿון אַלע פֿעלקער, אַז
 נאָר אים האָט גאָט אין זינען; נאָר מיר האָפֿן, אַז עס וועט קומען אַ
 בעסערע צייט, אַ בעסערע, ליכטיקערע צייט, ווען אַלע מענטשן וועלן
 דערקענען איין גאָט, איין געזעץ, ווען עס וועלן מקוים ווערן אונדזער-
 רע הייליקע נביאים ווערטער, אַז עס וועלן אויפֿהערן אַלע מלחמות,
 פֿאַרשוונדן ווערן קנאה-שנאה, אַלע וועלן דינען איין בורא־עולם
 און עס וועט זיין ווי דער פֿסוק זאָגט: „כי מציון תצא תורה ודבר ה'
 מירושלים!“

דעם פסוק האב איך געדענקט פֿונעם „ויהי בנסוע“ אין דאָוונען.
 דער לערער האט נאך לאנג גערעדט, נאך איך האב שוין ווייניק
 וואָס פֿאַרשטאַנען; איך האָב נישט געקאָנט גלייבן, אַז אַ „גוי האָט
 אויך שכל“, אַז אַלע מענטשן זענען גלייך; איך האָב געוואָלט, אַז דער
 לערער איז אַן אַפיקורס; ער גלייבט נישט אַפֿילו אין גילגול, כאָטש
 איך האָב אַליין געזען, נאָך פֿאַר אַדל מוסקרתעס טויט, ווי עס האָט זיך
 אַרומגעדרייט אַ שוואַרצער הונט אויפֿן דאָך פֿון היז, ווי זי האָט
 געוויינט.

אויך האט ער זיך געשניטן די נעגל נישט איבערגעהיפערט, קיין
 מאָל נישט צוגעשניטן קיין עדות און אזוי אַרויסגעוואָרפֿן דורכן
 פֿענצטער!

איך וואָלט שוין לאַנג אַנטלאָפֿן פֿון אים, איך וואָלט אויסגע-
 זאָגט דער מאַמען, אַז ער רעדט „על השם ועל משיח“, ווען נישט...
 איר טרעפט שוין אַזדאי, וואָס און וועמען איך מיין...

נאָר דאָס איז מיר אין קאָפּ אַרבע, אַז עס וועט קומען אַ צייט,
 ווען די אומות-העולם וועלן קומען צו אונדז לערנען תורה, און דאָס
 האָט באַדאַרפֿט צו זיין הענט-מאַרגן.

בני אונדז זענען דעמאלט געווען שוין אמתע משיח צענטן; מען
 האָט געפֿונען דערויף אַ שטאַרקן רמז אין דניאל און אַ זיכערן
 לִפְסָק¹⁰; מען האָט געוויזן עפעס אַ זוהר מיט אַ מדרש הגעלם, מען
 האָט אויך פֿון אויער צו אויער דערציילט, אַז דער קאָזשעניצער האָט
 אויפֿגעהערט צו זאָגן תחנון, אויך איז געווען אַ קלאָרע ידיעה פֿון
 ארץ-ישראל, אַז דאָס יאָר האָט זיך נישט געוויזן קיין פֿוקס נעבן
 פּותל מערבֿי.

און מען האָט זיך טאַקע געריכט אַלע טאָג אויף משיח בן
 יוספֿן. קהל האָט זיך געלאָזט קאַסטן און אַננגעהאַלטן די פּאַדאַט-
 קעס¹¹; אַז משיח וועט קומען, ווער וועט געדענקען אַזאָ קלייניקייט
 צוריק צו מאַנען?

דעם ערגסטן סוף האָבן געהאַט די ווייבער. נאָך פֿאַר אַ יאָרן
 זענען אַננגעפֿאלן די טרעפֿ פֿון מקווה, אַ צען מאָל האָט מען נישט
 געלאָזט „אויסנעמען“¹² איידער מען האָט צוואַמענגענומען געלט אויף

זרח הצובט היה מלמדי ב"קודש", ואצל "המורה" למדתי
 את "מלאכת-הכתיבה".

המורה היה "אפיקורוס גדול", ולא היו משתתפין בכליו.
 אלמן היה המורה, ולא האמינו כי בתו היהידה גיטלה, נערה
 בת-גילי, מכשרת את הבשר כראוי.
 ואמי הפצירה במורה לאמור:

— בקשתי, מורה, שתלמד את בני אך ורק לכתוב, ולא
 יותר. אל תלמדנו שום אפיקורסות — לא תנ"ך ולא פסוק, ולא
 דברי מינות אחרים... למד אותו אך לכתוב איגרת "שולם
 לאהובי", ולא יותר...

ובכל זאת, כאשר הרציתי לפני המורה את שאלת השקע
 שמעל שפתי השקצים, קפץ ממושבו כאילו הכישו נחש, נירץ
 רצוא ושוב בחדרו, וקרא בחימה שפוכה: בורים, עטלפים,
 רוצחים!

וכהישקטו, שב אל מקומו, ניצחצה את משקפיו, נימשכני
 אל ברכיו, וישחרר אוני למוסר, לבל אשעה לדברי זרח השוטה
 וגסי-הרוח.

— הלא ראית אותם על הקרה, הסתכלת בהם היטב... הלא
 עינים להם כמוך, וגם ידים ורגלים כמוך... אין להם אף איבר
 אחד משונה מאברייך... אם הם צוחקים צוחקים הם כמוך,
 ובשעה שהם בוכים — עיניהם נוזלות דמעות כעיניך... דמות

אדם להם ובצלם אלהים נבראו כמוך. ומדוע זה יגרע חלקם
 ולא תהיה להם נשמה כמוך?

ניתנשא המורה שנית, נישט את יד ימינו, ועיניו התלקחו,
 ובשפתים דולקות נשא את משאו על אהבת גוי ואדם ואחנת
 כל הנברא בצלם. מולדת אחת היא האדמה לכל בני-האדם,
 וכל בני-האדם אחים הם, בני אב אחד — בני אלהים... ויבוא
 יום ושנאת אדם לאדם וגוי לגוי כליל תחלוף, וענני הבערות
 הרשעה כעשן ינדופו, ואז בוא תבוא תקנת המשכילים הטובים,
 ומלאה הארץ דעה ואהבה, ולא ישא גוי אל גוי חרב, ותורה
 אחת וחוקה אחת תהיה לכל בני האדם... — כדבר הנביא,
 כמה שנאמר... ואז "מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"...
 ואת הפסוק הזה זכרתי מתפילת "יהי בנסוע". אך את
 השאר, את כל המשא הכבד הנעלה, לא הבינתי היטב. קשה
 היה לי להאמין באחנת העמים וגוייהם ובשיוויזן בני האדם...
 וידוע ידעתי, כי המורה אפיקורוס, שאינו מאמין אף בגלגולים,
 ואני בעיני ראיתי את הכלב השחור, אשר התהלך על גג הבית
 שמתה בו פֿרדיל המופקרת...

ועוד זאת: נוטל הוא את צפרניו שלא בסירוגין, ובלוי
 עדים, ומשליך אותן בעד החלון החוצה...
 ולא אחת ושתיים חפצתי לברוח ממנו, ולמלט את נפשי,
 ולהלשין עליו לפני אמי, אך לא יכולתי; ולא עליו חסתי, אלא
 על בתו, אשר תילכד בעוזן אביה...

אך דבר אחד בכנס אל לבי, הוא שיבוא יום ואומות-העולם
 יבואו אלינו, ובקידה ובהשתחנה יתחננו לפנינו, ללמד אותן
 תורה ומצנה. וידוע ידעתי כי היום ההוא לא ירחק חוק, כי
 הולכים וקרבים ימות המשיח, רמזים רבים נמצאו לזה בדניאל,
 וגם רמזים ולפ"קים וגמטריאות שאין לפקפק בהם, ומקומות
 בוהור ובמדרש הנעלם, ועוד ועוד. ומתלחשים היו, שהצדיק
 מקוויניך כבר חדל מלאמוד תחנון, ובשורה טובה באה מארץ-
 ישראל, כי השנה לא נראה השועל בקרבת הכותל המערבי,
 והתעתד קהל עדת ישראל לקראת חבלי-המשיח, לבוא משיח
 ב"רויפן... ושוחד נתנו לגובה-המסים, למען יחפה עד עת קץ;
 יבוא הגואל ונראה, מי יגבה ממי... וכולנו מקוים ומייחלים,
 וששים ושמחים...

אך רע היה גורל הנשים בעקבתא דמשיחא. עוד אשתקד
 נשברו מעלות המקווה, כמה וכמה פעמים עכבו את הקריאה,
 כדי למחר את תיקונו, וכבר עלה ביד ראשי הקהל לקנות
 עצים לבנין המעלות, וגם שכרו בנאי, ודמי קדימה נתנו
 לו על השבון העבודה — והנה הבשורה! ולמה לנו מקווה
 בגולה?

ואני סמוך ובטוח, כי בעוד ימים מעטים יבוא יאשק,
 השם מכשולים על דרכי כשאני עושה את ה"סנדלר" על הקרת,
 ואתו וויטיק, המכעיסני ב"אוון-חור", והשלישי ינטיק המונה
 אותנו: אחד, שנים, שלושה — ששלושתם יבואו אלי ויפלו על
 פניהם, ויתחננו שאלמד אותם, למשל — דיני מוקצה...

¹⁰ (לפרט 100) צייטרעקענונג בלויז מיט די קלענערע ציפערן (וען מיט
 נישט אן די טויזנטער יאָר, למשל, ה')

13

בני געהילק. נו. עס ליגט שוין בהיש גרייט. עס איז אבער פארט א שאד צו דינגען א בעל-מלאכה אז עבירה די פאר קערבלעך?

און איד בין זיכער געווען. אז אין א קורצער צייט וועט דער אייגענער יאשעק. האט איז מיר נעכטן אונטערגעלאפן אויף דער גלייטש. בשעת איך האב געמאכט. א שוסטער¹¹. וואס דורך אים האבן איד שיער נישט האלדן און לייב צעבראכן; דער אייגענער וואיטעק. וואס ווערט מיר אלע מאל א חזיר-אויער. און דער אייגענער יאנטעק. וואס ציילט אונדז. ראז. דווא. טשיי¹². אז אלע דריי וועלן קומען צו מיר בקידה והשתחוויה¹³ פרעגן א דין. למשל. פון מוקצה!

און איד. רחמן בן רחמים. וועל זיי נישט געדענקען זייער שלעכטס. וואס זיי האבן מיר געטאן; איך וועל זיי זאגן. איך וועל זיי מקרב זיין און אויסזאגן דעם סוד פון דער אייגענער מיט דער פאפירענער בריק; אונזאגן זיי הוהר והוהר¹⁴. אז זיי זאלן זיך נישט דערוועגן צוצוגיין צו דער אייגענער בריק. צום בעסטן. האב איך מיר געטראכט. וואלט געווען. זיי זאלן זיך גאר האלטן פון דער ווייטנס. אבי זיי זאלן ראטעווען זייערע נשמות...

ערב ראש-השנה האב איך געענדיקט. איזהו נשך? און האב געפילט דעם טעם פון יציאת-מצרים.

ר' יחל. מין ניער רבי. האט מען מיר געזאגט. קנעפט נישט. אפילו שלאגן שלאגט ער נישט אומזיסט. ר' יחלען האב איך אלע מאל געזען ביים דאווענען. ער איז געווען א הויכער ייד מיט גרויסע ברעמען. אז מען האט בני אים קיין אויג נישט ארויסגעזען. ער פלעגט טראגן אפון דעם קאפטן און פון אונטער דער לאנגער צוויישיפיציקער הייטער בארד האט פון ביידע זייטן ארויסגעשטארט דער סליח-קסן. געגאנגען איז ער שטיל און שטיל האט ער גערעדט. גלייך אלץ וואלט געווען א סוד. דערביי האט ער גאנץ לאנגזאם ארויף-אין-אראפ גע-שאקלט מיטן קאפ. אויפגעוויבן די ברעמען. צוזאמענגעצויגן דעם שטערן. ארויסגעשטעקט ביידע לייפן מיט די וואנטן און אריינגע-שטעקט ביידע הענט אין גארטל אריין; יעדעס ווארט. האט זיך גע-דאכט. איז איינס פון די וויכטיקסטע זאכן. אז די רייד שטייטן טאקע ברומט של עולם.

ר' יחל איז אמאל געווען א "משולח" בני איינעם פון די גרויסע גוטע-יידן. עדה-היום האט ער פון רביים אין קאמיסאן; פארשפאר-כענעם בויםאוויל. מטבעות. קמעות און שמירה-לעך; ער איז דער ערשטער אין שטאט אפצושפערען עיה-הרעס. און אז דער רב איז נישט בקרה-בריאה. זאגט ער פאר אים שבת הגדול. ראש-השנה. און מאכט א מאל א הספד. דער רב איז געווען אן אלטער. שוואכער ייד און רבי יחל האט זיך געריכט. איבער הונדערט און צוואנציג יאר זיין ארט צו פארטרעטן.

א חוץ דעם איז ר' יחל געווען א בארימטער בעל-תיקיעה. און אז ער פלעגט מאכן די ברכה פאר תיקיעות. האט טאקע. ווי זאגט מען. א פיש אין וואסער געצייטערט.

און איד בין געווארן מלא באזהה. אז איך וועל זיין ר' יחלס תלמיד.

נאך פאר יום-כיפור האב איך געהאט די געלעגנהייט צו ריידן מיט ר' יחלען וועגן דער נשמה. די נשמה איז געווארן בני מיר א מין אידיע פיקס. זי איז מיר נישט אראפגעגאנגען קיין רגע פון די געדאנקען. דאס ערשטע האט מיר ר' יחל ארויסגעשלאגן פון קאפ דאס חבריקייט מיט די אומות-העולם און אריינגעשלאגן אין אמביציע מיט "אתה בחרתני". נישט אומזיסט — האט ער געזאגט — ליידן מיר גלות. בזוי-בזיונות און אזוינע מכות. וואס שטייען נישט אין דער תוכחה! מיר זאלן גלייך זיין מיט די אומות-העולם. וואלטן מיר געהאט עולם-הזה גלייך מיט זיי. דאס קינד. וואס דער טאטע האט ליב — דאס שמיסט ער. עס זאל וועלן לערנען און אריינקומען אין אלע שפריי-בינה... — גאר אפילו בני אונדז. יידן. — זאגט רבי יחל. — זינען נישט אלע נשמות גלייך; עס זינען דא גראבע. פראסטע נשמות. ווי זיך קנעפט למשל. דיין לערער. דער אפיקורס. האט א נשמה בבחינת קורח; עס זינען פאראגען נשמות גרויסע. גאר גרויסע; טייל קומען-ארויס פון דער "חתייה" פון אונטערן פסא-הכבוד; עס זינען פאראגען גאר. גאר נשמות עליונות בבחינת קמח סולת.

איך האב ווייניק פארשטאנען פון די בחינות¹⁵ און בפרט פון דער חתייה פון אונטערן פסא-הכבוד; איך האב גאר געוויסט. וואס מען מיינט קמח סולת און האב מיר פארגעשטעלט דעם חילוק פון נשמות ווי צווישן ראזאון-מעל. קארן-מעל. ווייזן-מעל און מעל וואס מען נעמט לכבוד שבת אויף חלה. די גרעסטע נשמות מוז זיין מיט זאפען און ראזשינקעס!

ואני — הרחמן בן רחמים — לא אשחית את רחמי מהם. לא אשיב להם כגמולם; אני אלמדם להועיל, אגלה להם כל סתרי תורתך, וגם את הרו על דבר גשר הנייר וגשר הברזל... חושב אני, שמוטב שיעמדו מרחוק ולא יעלו על הגשרים כלל, ותהי להם נפשם לפליטה...

ערב ראש-השנה השלמנו פרק "איזהו נשך" וחשתי טעם יציאת מצרים. כי בגאלתי מחדרו של זרח ונכנסתי לחדרו של ר' יחזיל הגדול ממנו. כבר נודע לי, כי ר' יחזיל זה אינו צובט וגם אינו מכה חינום, וגם מעניש הוא אך לעתים רחוקות. ואת ר' יחזיל ידעתי, כי ראה ראיתיו בבית-המדרש.

ר' יחזיל הוא גבה-קומה, בעל גבות ארוכות ומסכות את עיניו. בדרך הילוכו ידיו תחובות באבנטו, כאילו אין לו צורך בהן כלל. מעילו על חוזה פתוח. קצות זקנו הלבן כשלג יורדים ומתרחקים זה מזה ימין ושמאל, וירקק הסליח-קסן מתגלה ביניהן בתווך. הולך הוא שפוי, ומדבר בנחת. כלחש סוד. ובדבריו הוא מגביה מעט את אשמורת עיניו, מניע את ראשו אנה ואנה בנחת ומבליט את שפתו ושפמו; ולי נדמה תמיד, שכל היוצא מפי ר' יחזיל הוא מן הדברים העומדים ברומו של עולם.

בשכבר הימים היה ר' יחזיל "משולח" של אחד הצדיקים הגדולים, ועד היום מוכר הוא על חשבון הצדיק ההוא שמוך לחש. מטבעות וקמיעות לשמירה ולרפואה. ועל חשבון עצמו הוא לחש פעם בפעם על "עין-רעה" וכותב איוו תוספת לכאב שינים. אם רב העיר אייגו בקו הבריאה, ר' יחזיל ממלא את מקומו ומספיד איזה מת או דורש בשבת הגדול. רב העיר הוא זקן וידוע חולי ור' יחזיל ימלא את מקומו לאחר מאה ועשרים שנה... מלבד זה ר' יחזיל הוא "בעל-תוקע" נפלא, וכשאחר תוקע, הוא מקריא מהולל; וכשהוא מברך קודם התקיעות, יחד כל בשר...

הנני מתגאה מאד שאהיה תלמידו של ר' יחזיל, ומקווה אני שהוא יפתור לי את חידת הנשמה, אשר לא חדלה או מלגור במחוי.

ראשית דבר מתנגד ר' יחזיל תכלית הניגוד לאחנת הגויים והלשונות; אנחנו סגולת העמים. השאור שבעיסה... לא לחינם — מבאר לי ר' יחזיל — סובלים אנחנו עול גלות, לא לחינם באו עלינו המכות הכתובות ואשר לא כתובות... לו שם חלקנו כהם, היינו נהנים גם אנחנו מתענוגי העולם הזה... אך את אשר יאהב — יוכיח, למען תחשוך נפשו בתורה; אין יסורים באים אלא לחבב את התורה... אבל גם אצלנו הנשמות אינן שוות במעלתן ובמדרגתן... יש נשמות גסות, פשוטות, כגון נשמת זרח הצובט... נשמת המורה שלך, למשל, היא מעין נשמתו של קורח ועדתו, נשמת כלבי דחציפין...

יש נשמות גדולות וגדולות מאד; ולמעלה למשכיל, יש נשמות יורדות מן החתייה שמתחת כיסא הכבוד — נשמות גבהות ועליונות... ונשמות טהורות, בבחינת קמח סולת, ומזוקקות, בבחינת שמן זית זך למנורה... ואני כבר ידעתי, שיש קמח קיבור, קמח דגן, קמח חטישן וקמח נקי ומנופה, שאופין ממנו חלות ומצות; ושיש שפן למאור ושמן למאכל, ואולי עוד שמנים אחרים...

¹¹ שטייען. — ¹² ארויסגעמען פון ארון-קודש די ספרי-תורה צום ליענען. ¹³ זיך איינבייגן, ווי אויף א בענקעלע ויצניק. — ¹⁴ איינס, צוויי, דריי. — ¹⁵ מיט א קיעז און בוקן זיך. — ¹⁶ זיין געהייט און געווארנט (ברכות, כ"ג).

¹⁷ צדיקים, צו וועלכע מאיז געקומען גאר ברכה.

¹⁸ אונטערגעברענגט, מינע, טונעל. — ¹⁹ פרווין, מדרגות.

— נאך דער עיקר — זאגט ר' יחזל — זינען יסורים.

— קיין איינציקע נשמה ווערט נישט פארלוירן. אלע מוח צו-ריקומען צו דער מדרגה, אויף וועלכער זיי זינען געווען איידער זיי זינען אראפגעקומען אויף דער וועלט, און גערייניקט ווערן די נשמות נאך דורך יסורים; דער בורא-עולם מיט זיין גרויס רחמנות שיקט אויף אונדז יסורים, מיר זאלן זיך דערמאנען, אז מיר זינען נאך בשר-ודם, א חרס הנשבר²⁰, א גארנישט, און אז ער גיט א קוק אויף אונדז, צעפאלן מיר און ווערן בטל בעפרא דארעא ... נאך אויף יענער וועלט רייניקט מען אויך די נשמות. און ער האט מיר דערציילט, וואס מען טוט אלץ מיט די ארעמע נשמות אין די שבעה מדורי-גיהנום²²...

צווישן די ימים-טובים האב איך געהאט מער צייט אומצוקוקן זיך אין דער היים, פאר סופות אין געווען ביי אונדז א וועש. איין מאל ביי נאכט האט זיך מיר געחלומט, אז איך בין אויף יענער וועלט, איך זע, ווי מלאכים שטעקן-ארויס די הענט פון הימל און כאפן-ארויף נשמהלעך, וואס קומען-צוריק פון דער וועלט, די מלאכים קלייבן זיי איבער; נאך די ריינע, די ווייסע ווי שני, פלייען ווי טויבן ארויס פון די הענט גלייך אין גו-עזן ארצן, די ברוידיקע — שייט מען און א בארג און דעם בארג ווארטט מען ארצן אין ים הקרח, ווי עס שטייען שווארצע מלאכים מיט פארשארצטע הענט און וואשן זיי, נאך דעם קאכט מען זיי ערשט איבער אין גרויסע, שווארצע טעפ, ביים פלייער פונעם גיהנום, און אז מען דריקט-אויס פון זיי דעם ברוד, און אז מען פּרעסט זיי, הערט מען דאס געווייזן פון די נשמות מסוף העולם עד סופו.

צווישן דער ברוידיקער וועש דערקען איך דעם לערערס נשמה; זי האט געהאט זיין לאנגע נאז, זינע אונגעפאלענע באקן, זיין שפי-ציק בערדל און האט געטראגן זינע גרויסע, בלויע ברילן, מען האט געוואשן און זי איז וואס א מאל שווארצער געווארן...

און א מלאך האט אויסגערויפן; דאס איז דעם לערערס, דעם אפיקורסעס, נשמה... דערנאך האט דער אייגענער מלאך צו מיר געזאגט מיט פעס: אז דו וועסט גיין אין זינע דרכים, וועט דעם נשמה אויך זיין אזוי ברוידיק און מען וועט זי אלע נאכט אזוי וואשן, ביז זי וועט פארפאלן ווערן אויף פיה-קלע. — איך וועל נישט גיין אין זינע דרכים! — האב איך ארויס-געשרייען פון שלאף.

די מאמע האט מיך אויסגעוועקט, אראפגענומען מיר די האנט פון הארץ.

— וואס איז מיט דיר, תכשיט מנענער? — האט זי געפרעגט דערשראקן. — דו שרימסט דאך ארום אין שוויים! — פו, פו, פו, פו — האט זי מיך אפגעבלאזן. — מאמע, איך בין געווען אויף יענער וועלט אין דער פרי האט מיך די מאמע גאנץ ערנסט געפרעגט, אויב איך האב נישט דארט דעם טאטן געזען, איך האב געזאגט: ניין! — א שאד, א שאד! — האט זי באדויערט — ער וואלט דיר אודאי עפעס אנגעזאגט פון מיינעט וועגן.

וואס קומט-ארויס, אז דער לערער מאכט חזק אפילו אויס חלומות! אים צוליב, נאך מער גיטעלען צוליב, האב איך אים גע-וואלט ראטעווען; איך האב אים דערציילט מן גאנצן חלום, ער האט אבער געזאגט, אז א חלום איז א נאר; ער מאכט זיך נישט פון אזוי-נע זאכן.

ער וויל מיר ברענגען ראיות פון תניך און פון דער גמרא, אז חלומות זינען פלעוועס, שישקעס און וואנצן; איך פארשטעק מיר אבער די אויערן מיט די קליינע פלינגער און וויל נישט הערן. איך האב געזען באשנימפעלעך, אז ער איז פארפאלן, אז זיין גורדין וועט זיין ביטער, אז איך דארף אים ווייכן ווי אן עיפול, אז ער וויל אומברענגען מן נשמה — מן יונגע נשמה! וואס קומט אבער ארויס? הונדערט מאל האב איך מיר צוגע-זאגט, אז איך וועל אלץ דערציילן דער מאמע, און האב קיין איינציק מאל נישט געהאלטן ווארט.

א סך מאל האב איך שוין געהאט אפן דאס מויל צו זאגן — האט זיך מיר אבער אלץ געדאכט, אז גיטעלע שטייט הינטער דער מאמעס פלייצעס, פארשפרייט צו מיר אירע דראבע הענטלעך, ווינקט צו מיר מיט די גרויסע אויגן: „ניין! — בעט זי זיך — ניין! זאג נישט!“

און דאס געבעט איז אירע אויגן איז שטארקער פאר מן פרום-קייט, איך פיל, אז נישט נאך אין פלייער און וואסער, נאך אין גיהנום ארצן וואלט איך מיר פאר איר געווארפן.

— אך העיקר — אומר ר' יוזיל — הם היסורים. כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אף נשמה אחת לא תכלה ולא תלך לאבוד, וכולן הולכות ושובות למדרגתן ולמקור מחצבתן... גם המלוכלכות והמטונפות והצואות, רחמנא ליצלן... ובמה ממרקים ומטהרים את הנשמות — ביסודים...

רבון העולמים, ברוב רחמיו וחסדיו, מביא עלינו יסורים, למען נזכור כי רק בשר-ודם אנחנו, חרש הנשבר, ענן כלה, שאך דירת-עראי אנו דרים בכאן — ואלה הם היסורים בעולם הזה.

חוקק הנשמות על ידי יסורים הוא בעולם הבא, במדרות של הגיהנום.

ור' יוזיל מספר לי את תורת הגיהנום לכל משפטיו וחוקותיו.

יא

קודם חג הסוכות היתה אצלנו כביסת לבנים, ובלילה ההוא חלמתי חלום.

ראיתי והנה המונים-המונים מלאכים שולחים את ידיהם משמים ארצה ומאספים אליהם את נשמות המתים; אבל אינם חוטפים מכל הבא בידם, לוקחים הם את הנשמות הטהורות והלבנות כשלג, ומפריחים אותן כיונים למעלה-למעלה לתוך הגרעין; ואת הנשמות המזוהמות והמכוערות וזרקים הם וצונפים אשה אחרי רעותה הצדה ולמטה, והן נופלות על שפת ים הקרח, ושם נעשה מהן הר גבוה ותלול, וביים הקרח עומד המון מלאכים אחרים וכובסים את הנשמות, ולוקחים הם חבילות-חבילות של נשמות, וכובסים בים הקרח, ומדיחין אותן, ומשפשפין וזורקין באוויר...

וחבורת מלאכים אחרים חוטפים את הנשמות המשופשות ומעופפים אתן לייבשן באשה של גיהנום... ויש מהן נזרקות לאור הכבשן, אחרות — לנהר דינור, ויש עוד נשמות צואות, שמרתיחים אותן שם בקדרות גדולות ושחורות על האח... הנשמות בוכות ומייללות וקולן נשמע מסוף העולם ועד סופו...

ובין הנשמות הללו ראיתי עין בעין את נשמת המורה; הכרתי אותו כרגע בחוטמו החד ולחיו הצנומות, אך משקפיו נשברו ושברי זכוכית תקועים בעיניו, ופוצעים אותן עד שפך דם...

יב

אך מה בצע, והמורה לועג גם לחלומות... נמלאתי עליו רחמים, והעיקר — על בתו היחידה, בת-גילי, וספרתי לו מהחל ועד כלה את החלום, אבל הוא חפץ להוכיח לי, כי דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, כי החלומות שוא ידברון... ומביא ראיות לטעותו מן המקרא ומש"ס, וספרי ראשונים ואחרונים; ואני אוטם באצבעותי את אזני ואיני חפץ לשמוע.

רואה אני בחושי, כי עלי לברוח מפניו כמפני הארי, אך נלכדה נפשי בפח ואין מציל...

כמה וכמה פעמים נדרתי ונשבעתי לספר הכול לאמי; כמה וכמה פעמים התייצבתי לפניו נאפתח את פי, להגיד לה הכול, אך — מעשה שטן — פעם בפעם עומד ביני ובין אמי צלמה של גיטלה; והיא קורצת אלי בעיניה הגדולות, ופורשת אלי את ידיה הקטנות, ומתחננת היא: "אל תאמר כלום, אל תאמר כלום!"

ואני חוסם פה ומחשה, גדול כוח עיניה מכוח יצרי הטוב... וידע אני שאני מתגלגל במורד לגיהנום, אך לא אעצור כוח לעמוד ולשוב על עקבי...

מזכן ומזמן אני לאבד בגינה גם את נשמתי...

²⁰ צעבראכן שערבל (משל כחרס הנשבר) פון י"ב ונתנה תנא. — ²¹ ג בארז אש. — ²² די 7 אפטיילונגען פון גיהנום (גמרא סוטה, י, בריש בעשיל דערס אין די מוסר-ספרים בראשית חכמה און שבט מוסר).

15

און עס איז מיר דאך געווען א גרויסע שווארץ די מאמע און אלע
מיינע מלמדים האבן געגלייבט באמתנה שלימה. אז פון מיר וועט
א מאל ארויסוואקסן עפעס גאר א גרויסע זאך...

איך בין פטור געווארן ורח קנפס מיט זיך פריעה-באגל; עס
איז מיר דאך נישט בעסער געווארן.

איך בין שוין אלט געווען זעכצן יאָר. שדכנים האבן שוין גע-
ריסן ביי דער מאמען די פאלעס און איך האב נאך געהאט א קינד-
דישע טבע אראפצוצאפן וואָס מוזאיי-פישור פונעם שולחן און
צו קנעטן אין חדר אונטערן טיש.

דער שמש פלעגט מיר זיך דערפאר א שונא אייפן לעבן און
איך האב געהאט דערפאר צרות אין חדר.

— וו האלטסט דו? — פֿרעגט ר' יחזקאל.

איך בין פֿאַרטראַכט און לייג אויף דער גמרא די גאַנצע האַנט;
אַלע פֿינגער מיטן שטיק וואָס.

ר' יחזקאל איז בלאָס געוואָרן פֿאַר כּעס. ער עפֿנט דאָס שוּפֿלעדל,
נעמט אַרויס אַ דין שטריקל און בינדט מיר צוזאַמען ביידע גראַבע
פֿינגער, און אזוי שטייט, אז עס האָט מיך אַנגעקאַפט ביים האַרץ.

נישט דאָס נאָך האָט ער געמיינט.

ער איז צוגעגאַנגען צום בעזעס און האָט גאַנץ לאַנגוואָם אויס-
געקליבן און אַרויסגעריסן אַ וויק ריטל. מיט דעם ריטל האָט ער
מיד געשמיסן איבער די צוזאַמענגעבונדענע הענט... ווי לאַנג? מיר
האַט זיך געדאַכט, עס דויערט אייביק, און אַ ווונדערלעכע זאָך: איך
האַב די יסורים מקבל געווען באַהאַלדן איך האָב אין זיך געהאַט, אז
דאָס שיקט דער רבּונו של עולם אויף מיר יסורים, איך זאָל תּשובּה
טאָן און נישט מער גיין צום לערער.

אז די הענט זענען מיר שוין גוט געשוואָלן געוואָרן און די
הויט איז אַנגעלאָפֿן מיט אַלערליי קאַלירן, האָט ר' יחזקאל אַדעקגעלייגט
דאָס ריטל און געזאַגט.

— בענוג מער וועסט דו שוין קיין וואָס נישט קנעטן?

איך האָב פֿון דעסט וועגן ווייטער געקנאַטן.

איך האָב געהאַט דאָס גרעסטע פֿאַרגעניגן דערפֿון, אז איך האָב
געמאַכט פֿונעם וואָס וואָס איך וויל. איך האָב געפֿילט, אז איך האָב
איבער עפעס צו שאַפֿן.

איך פֿלעג אויסקנעטן אַ קאַפּ פֿון אַ מענטש, דערפֿון געמאַכט
אַ קאַץ אָדער אַ מבוּל, דערנאָך האָב איך אַרויסגעצויגן פֿון די זעלנע
פֿליגל, געשפּאַלטן דעם קאַפּ אויף צווייען און עס איז אַרויס אַ קרויך-
אַרלער. נאָך דערנאָך האָב איך פֿון ביידע קעפּ און ביידע פֿליגלען
געפֿלאַכטן אַ קוילעטש אין פֿירן.

איך אליין בין אָבער אויך געווען אַזאַ שטיק וואָס... מיד האָט

געקנאַטן ר' יחזקאל, דער לערער, די מאַמע און ווער עס האָט נאָך
געוואָלט. גיטעלע האָט מיך צעקנאַטן...

מען האָט מיך געקנאַטן ווי אַ וואָס, נאָך מיר האָט עס ווי
געטאָן?

איך געדענק גאַנץ גוט, אז עס האָט מיר ווי געטאָן; נאָך פֿאַר
וואָס? וואָס איז גראַד מיר אַנגעבאַנגען די נשמה?

מיינע חברים האָבן פֿון מיר געלאַכט. זיי האָבן מיר אַ נאָמען
געגעבן „נשמה-יונג“ און, ווי נאָריש דער נאָמען איז געווען, אזוי
פֿיל צרות האָבן איך פֿון אים געהאַט.

איך בין פֿאַרטראַכט, איך קלער, וואָס מײַן סוף וועט זײַן, ווען
איך וועל שוין כּוח האָבן מיד אַרויסצורײַסן פֿון שטנס האַנט; איך
רעכן מיד אַפּ מיט מײַן אייגענער נשמה, איך זאָג איר מוט, איך
זידל זי... ראַפּטעם גיט מיר איינער אַ שנעל אין דער נאָז; „נשמה-
יונג“ — איך וויל פֿאַרגעסן אין מײַנע צרות, פֿאַרטיף מיד אין אַ
וועלט־קשיא, שאַפֿן צוזאַמען אַ שווערן תּוספֿות מיט אַ האַרן רמבֿ"ם,
בראַק־אַבן אַ „פּני יהושע“ און מיש־אויס מיטן „תּומים“, איך בין
שוין נאָך אויף אַן אַנדער וועלט; אויס לערער, אויס גיטעלע, אויס
נשמה... עס הייבט זיך שוין אַן צוזאַמענצושרויפֿן איינעם מוז אַפּ
פֿאַל איך שוין אויף דער המצאה; דאָס רעכטע וואָרט ליגט מיר שוין
אויף דער שפּיץ צונג — ראַפּטעם גיט מיר עמעץ אַ פֿאַרן אין אירער
אַרײַן; „נשמה-יונג“, עס הילכט, אין מוז פֿלאַצט עפעס; אויס רמבֿ"ם,
אויס תּוספֿות, אויס פּני יהושע, אויס תּומים... צוריק אויף דער ערד
איך שטיי שמונה־עשרה, איך האָב אַ פֿול האַרץ און פֿולע אויגן
מיט געוויין, „ראַנא ה' ונרפֿא“, בעט איך מיט גרויס כּוונה און מיין
נישט, חלילה, דעם גוף, די נשמה מיין איך; הייל, רבּונו של עולם,
הייל מײַן אַרעמע יונגע נשמה, דאָס איז דער נשמה-יונג — היינט
איינער אין מיטן אויף מיר, אויס פּוּנע
אַזוי האָב איך געליטן טאָג אַזוי נאָכט.

חבל! אמי, ר' יחזקאל ושאר המלמדים והלמדנים שבעיר
עודם מובטחים בי, שאהיה גדול בישראל!

נגאלתי מצפורך הפריעה של ורח הצובט ונפילתי ביד ר' יחזקאל.

אז מלאו לי שש-עשרה שנה, על דלתות אמי כבר דפקו
שדכנים; בעל־בתיים עשירים מתבוננים עלי בעין חמדה, ואני
אך ילד הייתי, ובמוצאי יום הכפורים חספתי כשאר הילדים את
הדונג הנוסף מן הנרות, כי אהבתי ללוש שעה ולעשות ספנה
תבנית כל עולה על רוחי... ואהבתי ללוש גם בשעת הלילה;
וידי היו עסוקות תמיד תחת השולחן. השמש שבאני על שלוח
יד בשעתו, ור' יחזקאל התנקם בי באכזריות חימה.

— ואיפה אתה עומד? — שואל ר' יחזקאל, בהכירו, כי
תפוש אני במחשבות חול, ואני בחוספי הנחתי את כל כפי על
הגמרא, כל חמש האצבעות עם נתח הדונג.

פני ר' יחזקאל לבנו כסיד, ולא דבר דבר, ניוצא מתיבת
השולחן חוט ארוך, ויקשור בו את שתי בהונות ידי בחוקה;
הכאב גדול מאד, אך לא זה היה העונש. ר' יחזקאל מדדה וקרר
אל המטאטא אשר בפנת החדר, ועוקר ממנו שבת דק, דק
מאד, ושב אלי, ומכה בשבת כחצי שעה תכופה על בהונות ידי
האסורות...

חוכר אני היטב, כי לא הרימותי קול ולא צעקתי... לפי
שאמרתי בלבי, שעל ידי ר' יחזקאל מביא עלי הקדוש ברוך
הוא יסורים על דבר המורה; את הדונג לא חשבתי לחטא.
כאשר צבו ידי, הניחתי ר' יחזקאל, באמרו לי בלאט ובנחת:
לא תוסיף עוד ללוש שעה בשעת הלימוד! ואני, כשוכי
אל מקומי ואל לימודי, הוצאתי באצבעותי הצבות מצלחת
כגדי נתח שעה אחר ולשתי תחת השולחן. חוקה עלי תאנתי
מאד — תאנת השררה והקמשל על הדונג; הדונג הוא ברשותי,
ואני עושה ממנו כל מה שלבי חפץ, בו מתבטאה כל הגות לבי.
ולש אני ראש אדם, ראש זכר — ראש נקבה אני מתיירא
ללוש — מראש האדם עושה אני חתול או עכבר, או נשר
בעל כנפים ושני ראשים; כי את הנשר ידעתי אך מחותמות
המלוכה.

הדונג היה בידי, ואני הייתי הדונג בידי אחרים. אותי לשו
ר' ורח, ר' יחזקאל, אמי, המורה וכל מי שהיה לבו חפץ להשתדד
עלי ולמשול בי, אך עיני נערה אחת חמסו אותי...

chapter 14 missing from
the Hebrew

16

גיטלען האָט מען געהאַלטן פֿאַר אַ גרויסע חכמה; דער פֿאַטער פֿלעגט זי אַנדערש נישט רופֿן נאָר „חכמה מיטען“; שכנות פֿלעגן זאָגן, אַז זי איז קלוג ווי דער טאָג; ווען זי זאָל אַזוי פֿרום זיין ווי קלוג זי איז, וואָלט געווען אַ פֿרייד פֿאַר איר מאַמען אין גן־עדן. מיין מאַמע פֿלעגט זי אויך שטענדיק לויבן, אַז זי איז אַ גרויסע מחובמת, וואָלט זי נאָר בעסער כשר געמאַכט פֿלייש, וואָלט זי זיך אַליין אַזאַ שטוב געוואַנטשן.

און איין מאל, אַז איר האָב נישט געטראָפֿן דעם לערער אין דער היים און גיטלעך איז אַליין געווען, איז מיר אַנגעפֿאַלן, איר זאָל זיך מיט איר אַז עצה האַלטן איבער דער נשמה.

די פֿיס האָבן אונטער מיר געציטערט, די הענט — געוואַרפֿן, דאָס האַרץ — געצאָפֿלט, די אויגן האָבן איר אַרבינגעשטעקט אין דער ערד ווי אַ טריפה מעסער און האָבן פֿאַרט געפֿרעגט:

— מען זאָגט, גיטלעך, אַז דו ביסט אַ קלוגע, זאָג מיר, איר בעט דיך, וואָס איז אַזוינס נשמה?

זי האָט געשמייכלט און געענטפֿערט:

— אַסור, אויב איר ווייס!

נאָר פֿלוצלינג איז זי טרויעריק געוואָרן, טרערן זינען איר גע־קומען אין די אויגן אַרײַן.

— איר האָב מיר דערמאָנט — זאָגט זי מיר — אַז ווען די מאַמע, עליה השלום, האָט געלעבט, האָט דער טאָטע שטענדיק געזאָגט, אַז זי איז זיין נשמה... זיי האָבן זיך אַזוי ליב געהאַט...

איר הייס נישט פֿון וואָנען עס האָט זיך צו מיר גענומען, נאָר איר האָב זי אין דער אייגענער רגע אַנגעכאַפט ביי דער האַנט און געציטערט, און געפֿרעגט:

— גיטלעך, דו וואָלט געוואָלט זיין מיין נשמה?

און זי האָט מיר גאַנץ שטיל געענטפֿערט:

— יאָ!

און היפֿל גליקן האָב איר אַלץ געהאַט

אַ גליק, וואָס גיטלעך איז געווען אַ בתי־יחידה, איר — אַ בך יחיד און ביידע — יתומים, איז עס אונדז ליכטער געווען צו פֿרעלן; אַ גליק, וואָס דער לערער האָט צוזאַמענגעלייגט אַ פֿאַר הונדערט רובל נדן און מיין מאַמע האָט זיי נייטיק געדאַרפֿט אין געוועלבל אַרײַן; אַ גליק, וואָס איר האָב פֿלוצלינג באַקומען — און טאַקע גאָר אומזיסט — אַ שלעכטן שם, אַז איר וואָקסט אַן אַפֿיקורס און קיינער האָט מיר נישט געוואָלט אויפֿכאַפֿן, און דאָס גרעסטע גליק איז געווען, וואָס איר בין געפֿאַלן אויף אַ שכל און האָב אונטערגעשיקט ציפֿע די וואַסערמאַכערין, אַ שדכנטע, אַ מייל אויף שרויפֿן, און האָב איר צו־געזאָגט גאָר באַזונדער צו געבן אַ סך געלט; פֿון דעסט וועגן האָט נאָך אַלץ די מאַמע געוויינט איבער מיר; אוי, ווען זיין טאָטע זאָל אויפֿשטיין פֿון קבר און זאָל זען, מיט וועמען איר טו, וואָלט ער דאָך נאָך אַ מאל פֿון חרפה געלייגט זיך אין קבר אַרײַן.

דעמאָלט בין איר געפֿאַלן נאָך אויף אַ שכל; איר האָב זינטער אין מיטן דער נאַכט אַנגעהויבן שרײַען; איר בין נאָך אַ מאל געווען אויף יענער וועלט; נאָך דאָס מאל שוין אַפֿגעגעבן דער מאַמען אַ גרוס, אַז דער טאָטע באַשטייט אויפֿן שידוך, און איר האָב געקראָגן אַ נייע נשמה...

על גיטלה היו אומרים, שהיא חכמה מאד. אביה היה קורא לה: "החכמה שלי", ונשי העיר, ובתוכן גם אמי, היו נאנחות: לו היתה בקיאה יותר במליחת הבשר, כי אז היתה כלה נאה חסודה.

ופעם אחת לא מצאתי את המורה בביתו, כי אם את גיטלה לבדה, ניעל על לבי לשאול את פיה על דבר הנשמה.

ברכי כושלות, לבי מכה בחזקה וכל דמי מכל איברי שוטף אל פני, ואני תוקע את עיני בארץ כסכין טריפה וגונח:

— גיטלה, כל העולם מהלל את חכמתך... במטותא מנך, אמרי לי אַת: מה היא נשמה?

וגיטלה צחקה: מאין לי לדעת?

אך כרגע התעצבה ובעיניה נראו דמעות, ותאמר:

— אך זאת אני זוכרת, כי אבי היה אומר על אמי, שהיא נשמתו...

ואיני יודע איך נהיה הדבר, אך לפתע כתאום אחזתי בידה ואשאלנה: ואת, גיטלה, האם חפצה אַת להיות לי לנשמה? והיא ענתה בקול דממה דקה: כן.

ומקרים שונים היו בעזרינו:

אני וגיטלה היינו יתומים, ואני — בן־יחיד, והיא — בת־יחידה, ניקל לנו להשיג מאניינו.

המורה קבץ על יד איזה מאות שקל לנדוניה לבתו, והכסף ההוא היה נחוץ מאד לאמי לחנותה...

ופתאום יצא עלי הקול, שנטיתי מן הדרך, שהנני בעצה אחת עם המורה ומדבר אתו "על השם ועל משיח", ולא רבו הקופצים עלי.

גם באה חכמה בלבבי להטות לחפצי את אחד השדכנים, בהבטיחי לו שכר טרחה מן הנדוניה אשר אקבל...

ובכל זאת אמי אכלה ובוכה הרבה בכי: "לו קם אביך מקברו וראה עם מי אני משתדכת, הלא שוב היה שב אל קברו מחרפה וכלימה".

אז חכם לבבי שנית, ופעם אחת צעקתי בלילה, ואמי התעוררה בבהלה, ותשאל לשלומי.

— חלום חלמתי — אמרתי לה — ובחלומי הייתי בגן־עדן, וראיתי שם את אבי, וזכרונו לברכה, יושב על כיסא רם ונשא בתוך שאר צדיקי עמנו, ולומד תורה מפי הקדוש ברוך הוא. והוא צינה עלי לשאול בשלומך, אמי, ולאמור לך, שהוא מסכים על השידוך, שאני וגיטלה זיווג מן השמים אנחנו, שארבעים יום קודם יצירת הנלד וכך...

ואז — באה בקרבי נשמה חדשה. ועל אודות הישנה לא שאלתי עוד.

נעילה אין גהנום

(הומאר עסקע)

יינמאל, אין א נאנץ נעוויינלעכן סאג, אן א יריד, אן א טארן, האבן די מארקלייט דערהערט א נעקלאפעריי פון רעדער און א נעשפריצעריי פון בלאטע הינטער דער שטאָט. אינטערע- סאנט, ווער עס פאָרט אן. א פערד און בורקע קומט! באַלד אָבער, ווי די פערד און בורקע איז אין מאַרק אריין, האָבן זיך אלע אָפגעווענדט אן אַ זייט מיט א נעמיש פון אָפשיי, שרעק און צאַרן. מען האָט די פערד און בורקע דערקענט. דאָס פאָרט דורך פון הערבייאיקן שטעטל אין נובערניע אַריין — דער מסור פון דאָרט! איין נאָט ווייסט, וועמען ער וועט צורעכט מאַכן.

פּלוצלינג ווערט עפעס שטיל. נישט ווילנדיק קוקט מען זיך אום: די בורקע שטייט, דאָס פערד מיטן אַראָפגעלאָזטן קאָפּ ניפּט פּויל פון בלאָטע וואַסער, און דער מסור איז אַרונטערגעפאַלן אויפן געזעס און ליגט אויס- נעצויגן.

פאָרט א נפש, לויפט מען צו — טויט, ווי אלע טויטע. דער אָנגעקור מענער טומחה זאָגט: פארטיק! חברה-לייט נעמען זיך צום מת מיצווה... ניט פערד און בורקע אויף קבורה-נעלט, מען באַהאַלט דעם מסור, ווו עס איז אים נעקומען, און לאַפּיטוטן, וואָס ווו מען זעט זיי נישט, נייען זיי אויף, כאַפן די נשמה צום גיהנום און נעבן זיי איבער צו די טויער-לייט. פאַרהאַלט מען דעם מסור אַ ווילע אין טויער, און דער טויער-לאַפּי- טוט, וואָס פירט די ביכער פון אַריין און אַרויס אין גיהנום, פרענט אים, נעלאַנגוויילט און געניצנדיק, און פאַרשרייבט מיט א פּוילער פּען אין בוך- אַריין: ווער, ווען און וואָס.

דער מסור — אין גיהנום אויס בריה! — ענטפערט: דאָרט און דאָרט נעבוירן, דאָ און דאָ אן איידעם געוואָרן, קעסט גענעסן, נאָך קעסט געלאָזט דאָס ווייב אן ענונה מיט סינדער און אריבער געכאַפט זיך אהין און אהין און האָט זיך גענומען צו דער פרנסה, וואָס ער האָט געפירט, ביז עס איז נישט פּויל געוואָרן די מאָס.

פונקט איז ער דעמאָלט דורכגעפאַרן אויף זיין פערד און בורקע איבערן מאַרק פון לאַ-האַדאָם — — — דאָ איז פּלוצלינג דער לאַפּיטוט, וואָס פירט אין גיהנום-טויער די מעטריקל ביכער, אינמיטן פון א גענעץ פאַראינטערעסירט געוואָרן:

— ווי זאָנסטו? לאַ-האַ — — —
— לאַהאַדאָם! — חורט איבער דער מסור.

דער טויער-לאַפּיטוט רויטלט זיך אויפן פנים, אין די אייגעלעך באַ- ווייזן זיך ליכטלעך פון פאַרווונדערונג:

— געהערט פון אזא שטעטל? — ווענדט ער זיך צו זיינע געהילפן. יענע דריקן די אַסל, שאַקלען מיט די קעפּ אין דער ברייט מיט אַרויסגעשטרעקטע צינגער.

— נישט געהערט.
— פאַראַן אזא שטעטל?

אין גיהנום האָט יעדע סהילה איר בוך, אויסגעשטעלט זענען די ביכער לויטן אַלף-בית. יעדעס אות האָט איר שאַנט. מען קוקט דורך אַלע ביכער פון דער ל"מ:ד, לובלין, לעמבערג, לייפציג, — וואָס איר ווילט, קיין לאַהאַדאָם!

— דאָך פאַראַן! — זאָגט דער מסור, — אַ שטעטל אין פּוילן!
— פון נעכטן, פון אייערנעכטן?

— ניין. שוין פון א יאָר צוואַנציג. דער פּריץ האָט אויפגעבוט, צוויי ירידים געגעבן. פאַראַן אַ שיל, אַ בית-המרש, אַ באַד, און אַ מיטוה... צוויי טריפהנע שענקען...

— איז שוין אַמאָל עמעץ געווען פון להר"ם? — פרענט איבער דער טויער-מאַן זיינע געהילפן.

— קיינמאַל נישט! — ענטפערט מען.
— וואָס, דאָרט שטאַרבט מען נישט? — פרענט מען דעם מסור.
— פאַרוואָס זאָל מען נישט שטאַרבן? — פרענט ער נאנץ יידישלעך צוריק. — עננע און דושנע חדרים, אַ מיטוה, ווו מען קאָן דעם אָטעם נישט כאַפן. דאָס נאַנצע שטעטל, ווי אַ זומפּ!
עס איז אַרויף אויף מסור-לשון...

פעם אחת, ביום חול רגיל, בלא יריד ובלא קונים, שמעו פתאום אנשי השוק קול של אופנים וקול נתוז של מירקק מתקרבים ובאים אל העיירה. מבקשים לדעת, מי ומי הוא הבא. טוס ועגלת-כילה באים. אך מיד משבאו הסוס ועגלת-הכילה ונכנסו אל השוק, הסתלקו הכול לצדדין בשאט-נפש, בפחד ובכעס. הכירו את הסוס ואת הכילה. נוסע בהם ועובר מן העיירה הסמוכה אל עיר-הפלך — הדילטור דשם! אלהים לבדו יודע, על מי זה נוסע לאכול קורצא אצל הגוברנטויד.

פתאום הכול משתתק משום מה. שלא במתכוון מפנים את העינים: הכילה עומדת, הסוס משרבב צואר, מרכיז ראשו וגומע לאטו ממיר-הרקק, והדילטור נפל לאחוריו על מושבו והוא מוטל בפשוט-הגוף.

אף-על-פי-כן, הרי נפש חיה הוא, רצים ונגשים — מת, ככל מתי עולם. מבהילים את המומחה. והוא אומר: ברור וגמור! אנשי חברה-קדישא מתחילים לעסוק בהמת-מצוה...

מוכרים את הסוס והעגלה להוצאות הקבורה, קוברין את הדילטור כפי שיאה ונאה לו, והלפּיטוט'ן, אותם המחבלים הרעים העולים במקום שאינם נודעים, תופסים לה להנשמה ומביאים אותה לגיהנום ומסורים אותה בידי השוערים.

מעכבים את הדילטור רגע מועט בשער, הלפּיטוט'ש-השוער, המנהל את רשימת הנכנסים-היוצאים בגיהנום, שואל כדרכו, במעוט-ענין וברוב-פהוק, ומרשם בנוצה עצלנית בתוך הפנסקו, מי, מה ואימתי.

הדילטור — שבגיהנום פסק מלהיות יחסן! — משיב: נולד במקום פלוני אלמוני, ובמקום אלמוני פלוני נשא אשה, אכל מזונות על שולחן חותנו, אחרי גמר המזונות עזב את האשה עגונה ואת הילדים בלא מפרנס, ועבר למקום פלוני ופלוני והתחיל עוסק בפרנסתו שלו, ובה היה מתעסק, עד שנתמלאה הסאה.

ואותה שעה בדיוק היה נוסע בכילתו וסוסו ועבר בהשוק של להר"ם — — —

כאן נתעורר פתאום הלפּיטוט, המנהל את פנסק'ה-המטריק'ין בשער-הגיהנום, ושאל ברוב-ענין:

— איך אמרת? לא-הא? — — —
— להר"ם! — חוזר ואומר הדילטור.

הלפּיטוט היושב-בשער פניו מסמיקים, ובעיניו הקסנטנות מופיעים ניצוצות של תמיהה:

— שמעתם שמה של עיירה כזאת? — פונה הוא ושואל את עוזריו.

ההם מגביהים את כתפיהם, מניעים ראשיהם לכאן ולכאן בלאו, ולשונותיהם התלויות כלפי-מטה מתנענעות.

— לא שמענו.
— ישנה עיירה כזאת?

בגיהנום יש לה לכל קהילה פנסק שלה, ומסודרים הפנסקים בסדר האלף-בית. כל אות יש לה שידה משלה. סוקרים וחקרים בכל הפנסקים של האות למי: לבוב, לובלין, לייפציג, כל מה שמתבקש יש, אבל להר"ם — אין.

— אל-על-פי-כן ישנה! — אומר הדילטור, — עיירה היא בפּוילן!

— זה מתמול, משלשום?
— לא. זה כעשרים שנה. הפריץ יסד אותה והקימה, ושני ירידין קבע בה. ישנו בית-כנסת, בית-מרדש, בית-מרחק, ומקוה... שני בתי-מזיגה חשאים...

— האם כבר נכנס בזמן מן הזמנים מישהו מלהר"ם? — חוזר ושואל היושב-בשער את עוזריו.

— מעולם לא! — משיבין לו.
— וכי מה, שם אין מתים ונפטרים? — שואלים את הדילטור.

— מפני מה לא יהיו מתים ונפטרים? — משיב הוא בשאלה לשאלה, כדרך יהודי גמור. — החדרים צרים ומחניקים, ומקוה

— שאי אתה יכול לנשום באוירה. כל העיירה כולה — בצח אחת, אגם מרופש!

כבר תפס לשון דילטוריה...

— ובית-עלמין יש! וחברה-קדישא, הפושטת את העור. לפני זמן לא רב (נזכר הוא) היתה שם מגיפה...

את הדילטור משלחין למקום הראוי לו, ובדבר העיירה להדרים מודיעים למקום שיש להודיע. הלא דבר הוא! עיירה שכבר היא בת עשרים, וכבר היתה בה מגפה — ואף לא מת אחד שבה משם!

שולחים שליחים למעלה להינדע ולהודיע, מה פשר הדבר מגביהים השליחים וטסים למעלה, ובאים לאחר זמן מסויים בחזרה...

— אמת נכון!

והדבר כך הוא: העיירה עיירה כשאר העיירות, עם מעט מצוות ומעשים טובים ועם הרבה חטאים. עסקי פרנסה; והיצר הרע אף הוא אינו הולך בטל. אלא מה, בעל-תפילה יש להם כזה! הוא עצמו — לא כלום! ממש קל שבקלים! אך קול-נגינה יש לו, קול בכיני ונלבב כל-כך, שהוא נספג אפילו בלבבות שהם קשים כברול ומרכם וממסה אותם כדונג! כינן שהוא יורד לפני התיבה, מיד כל הקהל כולו חוזר בתשובה, ובכל לבבו, כולם יחד כאיש אחד, וכל מה שרשום למעלה נמחק ונשכח, ושעריו של הגן-עדן פתוחים לרנחה לפני כל

להדרים כולה. בא מי שבא ואומר: מלהדרים אני — שוב אין חזר ושואל דבר!

אין צריך לומר, שלגבי הגיהנום אין הענין ענין המתקבל על הלב, ואת הדבר הזה נוטל עליו הבעל-דבר עצמו. הוא כבר ימצא את הדרך הנכון.

ומה עושה הוא, הבעל-דבר?

הוא שולח שיביאו לו מן העולם הזה תרנגול כלפזתי חי עם כרבולת שצבעה אדום שבאדום, ומעמיד אותו לפניו על השולחן.

התרנגול, נבהל ונפחד וחסר-אונים בסביבה חדשה וזרה כל-כך, ממילא לא זז ממקומו זיזה כלשהי, ומוסיף הבעל-דבר ועג מסביבו עוגה של גיר, ויושב לפניו ואינו גורע עין מכרבולתו האדומה, עד כדי כך ועד כדי כן, שבא והגיע ה"רגע באפ"י, והכרבולת האדומה החזירה והלבינה כסיד. רואה הוא, הבעל-דבר, שלמעלה התלקחו, כביכול, כבורא האף והחיימה האמיתיים, והריהו קורא, ימח שמו, ומכריז:

— שיצבד את קול-הנגינה שלח עד ליום מותח

למי שנתכוון — הרי יודעים אתם, ועוד קודם שכרבולתו של התרנגול הפלפזתי חזרה והאדימה, כבר אבד הבעל-תפילה מלהדרים את קול-הנגינה שלו. לקה לקה בגרונו, בקושי הוא מוציא קול-הברה.

מה מקורו ושרשו של המעשה הזה, ידוע ידעו. כלומר: יהודים-טובים, צדיקים יסודי-עולם, ידוע ידעו. ואפשר גם הם לא כולם. אך מי זה יגלה לו דבר כזה, ואפילו יודעים — את הנעשה אין להשיב. אילו היה הבעל-תפילה עצמו בר-משקל, נדאי שהיו יכולים להשתדל ולפעול כלום, אבל כשהוא עצמו אינו אלא קל, נוצה פורחת...

ונוסע הוא מיהודי-טוב ליהודי-טוב — ולא כלום. אבל פעם אחת נספל אל הצדיק מאפטא, ולא הניח לו, הוא לא יעזוב את

הבית. וצער לראותו בכך הרי היה באמת. מבקש הצדיק מאפטא לנחמה:

— הוי יודע, אומר הוא, שהצרידות שלך לא תהא נמשכת אלא עד ליום מותך, עד ולא עד בכלל. ודיי תאמר בקול צלול עד כדי כך, שתהא אמירתך נשמעת בכל הרקיעים.

— ועד לאותה שעה?

— אין תקנה לדבר?

ונספל הוא שנית:

— מפני מה, רבינו משום מה?.. והוא מטריד ומטריח עד כדי כך, שהצדיק מאפטא גילה לו הכול.

— אם כך הדבר — מכריז הבעל-תפילה הצרוד — נקום אנקום

והוא רץ ויוצא...

— א בית-חיים מאראן! חברה קדישא שינדט די הויט. ערשט נישט לאנג אפילו (דערמאנט ער זיך) אן אונטערנאנג נעווען...

דעם מסור באשטימט מען, ווו מען דארף, און וועגן דעם שטעטל לאהאראם ניט מען צו וויסן, ווו מען דארף. עס מוז דאך עפעס זיין. א צוואנציק יאָריק שטעטל, און מיט אן אונטערנאנג — און קיין איין מת פון דאָרט.

שיקט מען ארויף שלוחים נעווייד ווערן, וואָס דאָס באַטייט.

פליען די שלוחים ארויף און קומען נאָך א צייט צוריק...

— אמת!

און די זאך איז די: א שטעטל ווי אלע שטעטלעך, מיט אביסל מיצוות און מעשים-טובים און א סך זינד, פרנסה; דער יצירה-רע ניט אויך נישט ליידיק, אלא וואָס דען? א בעל תפילה האָבן זיי שוין אזוינעם! ער אליין — נאָרנישט! ממש א קול! נאָר א קול נגינה האָט ער, אזא וויינענדיק האַרציק קול, וואָס זאפט זיך אריין אין די הערצער פון אייזן און סאַכט זיי צעניין, ווי א וואַס. און קוים שטעטל ער זיך צום עמוד — טוט דער עולם מיט אמאָל תשובה, און מיטן נאנצן הארץ, אַלע ווי איין מענטש און אלץ ווערט אויבן אָפגעמעקט און פארנעסן, און די טויערן פון גן-עדן שטייען אָפן פאר נאנץ לאַהאראָם. קומט איינער און זאָנט פון לאַהאראָם: פּרענט מען שוין נישט איבער!

פארשטייט זיך, אז פארן ניהנום איז עס קיין עס נישט, און דאָס נעשעפט נעמט אויף זיך דער בעל דבר אליין. ער וועט שוין מיט אים פארטיק ווערן.

וואָס טוט ער, דער בעל דבר?

לָאָזט ער זיך ברענגען פון דער וועלט אראָפּ א לעבעדיקן קאלסר מער האָן מיט א קאם רויט שברויט און שטעלן פאר זיך אויסן מיט.

דער האָן, א צעשראָקענער און אָפהענטיקער אין אַזא נייער מביבה, האָט זיך סירווייסיי קיין ריר נישט נעמען, און דער בעל דבר נעמט נאָך, ימח שמו, און קרייט אים ארום, און זיצט פאר אים, און לָאָזט פון אים און זיין רויטן קאם קיין אויג נישט אראָפּ, אזוי לאַנג און אזוי ברייט, ביז עס איז אָנגעקומען די "רגע-כאפּו", און דער רויטער קאם איז ווייס נעוואָרן, ווי א קאלך. זעט ער, אז אויבן דער כביכול איז אריין אין רעכטן נרימצאָרן, ניט ער, ימח שמו, אן אויסגעשריי:

— זאָל ער זיין קול נגינה פארלירן! ביזן טויט אריין!

וועמען ער האָט געמיינט, ווייסט איר דאָך, און איידער דער קאם פון

סאלקוטער האָן איז צוריק רויט נעוואָרן, האָט שוין דער בעל-תפילה פון לחד"ם זיין קול נגינה פארלוירן. נעשלאָנגן נעוואָרן דער האַלדז, קוים וואָס ער ברענגט ארויס א וואָרט.

נעוואָס, פון וואנען די מעשה שטאַמט, האָט מען. דאָס הייסט: נומע יידן האָבן נעוואָס, אויך אמשר נישט אלע. נאָר ווער וועט אים אזוינעם אויסזאָגן, אז מען ווייסט? — עס איז פארמאלן. וואָלט דער בעל-תפילה אליין עפעס נעווען, וואָלט מען געקאָנט פּועל-יוצא זיין, אָבער אז ער אליין איז א קל, א נאָרנישט...

פאָרט ער ארויס פון איין גוטן ייד צום צווייטן — און נאָרנישט. איינמאָל האָט ער זיך אָבער צונעשטעלט צום **אפטער צדיק**, נישט אָפער רייסן. ער וועט נישט ארויסגיין פון שטוב. און א צער צוצווען איז. וויל אים דער אפטער טרייסטן:

— זיי וויסן, זאָנט ער, אז דיין חייועריקייט וועט נאָר זיין ביז פטירה. ווידוי וועסטו זאָגן מיט א לויטער קול, אז מען וועט הערן אין אלע חימלען.

— און ביז אחיין?

— איז פארמאלן!

שטייט ער נאָכאמאָל צו:

— פארוואָס, רבי? פאר ווען?...

און פאטערט אזוי לאַנג, ביז דער אפטער צדיק האָט אים אלץ אויס געזאָנט:

— אויב אזוי — שרייט אויס דער חייועריקער בעל-תפילה — וועל איך מיך נוקם זיין, — און לויפט ארויס...

— ווי אזוי און אָן וועמען?

רופט אויס דער צדיק; זיין געביין איז שוין אָבער נישטאָ.

דאָס איז נעווען דינסטיק, אנדערע זאָגן: מיטוואָך, און דאָנערשטיק פארן אָונט, די פישער פון אפט נייען צום וואסער פיש כאפן לכבוד שבת. די נעץ ווערט שווער, מען ציט ארויס: דער בעל-תפילה, א דערטרונקענער! ער האָט זיך פון בריקל אראָפּ אין וואסער אריינגעוואָרפן. פאר ווידוי זאָגן, האָט ער זיין קול נגינה, ווי דער אפטער צדיק האָט'ס מכטיח נעווען, צוריק באַקומען, ווייל דער בעל דבר האָט געזאָנט: ביזן טויט אריין! נאָר ער האָט אינעם פאלן און טרינקען קיין ווידוי נישט געזאָנט און דאָס קול איז זיך באַהאלטן, און דאָס איז זיין נקמה נעווען, ווי איר וועט ווייטער זען...

דעם בעל-תפילה טוט מען זיין רעכט, ווי א טאכר עצמו לרעת, און די

— כיצד ובמיז — קורא אחריו הצדיק.
אבל הוא כבר נעלם ואיננו.

הדבר הזה היה ביום גימל, ויש אומרים — ביום דלית, וביום ה'א לפנות ערב הדייגים מאפסא הולכים לדוג דגים לשבת. המכמורת כבדה, מושכים ומעלים: הבעל-תפילה, טבועו הוא הטיל עצמו מעל-גבי הגשר אל תוך המים. קודם אמירת הודוי קבל את קול-הנגינה שלו, כהבטחת הצדיק מאפסא, בחזרה; משום שהבעל-דבר אמר: עד ליום המיתה, ועד אין פירושו עד בכלל. אך בשעת נפילה וטביעה לא אמר דווי, ואת קול-הנגינה המושב לו שמר בתוכו, וזו היתה הנקמה שלו, כפי שתראו להלן...

להבעל-תפילה עושים את שלו, כפי שנוהגין במי שמאבד עצמו לדעת, והלפיטוטין תופסים את הנשמה, להביאה אל הגיהנום. הגיעו לשער, שואלין, הוא אינו משיב. דוקרין בלונכית מלובנת, מגיעים בגחלת לוחשת — הוא שותק.

— קחוהו כמות שהוא

חרי יודעין, מי הוא ומה הוא, הרי ארוב ארבו לו. מוליכין

ומביאין אותו למקום הראוי, ומעמידין אותו בסמוך לדוד, שהתחילו מסיקין אותו בשבילו. לכשירתח, יטילוהו לתוכה והוא בינתים מגביה את האגודל ומגיעו אל הגרגרת ומשמיע קול רם:

— יתגדל!

הקדיש של נעילה...

הוא אומר, והקול מתגבר ומתפשט אל כל העברים, כלפנים, ועוד ביתר חוזק, ביתר מתיקות, עוד יותר נלבב מלפנים... ובהדנדנים, שעד עכשיו נשמעו מתוכם רעש, צנחה ויללה, משתלטת פתאום דממה, ואחר-כך מתחילין לסייע עם הבעל-תפילה. המכסות הצמודים מתרוממים, ראשים משתרבבים, פיות חרוכים מסייעים ומשוררים...

הלפיטוטין שליד הדנדנים אינם חוזרים ואומרים אחר החזן, אבל נפחד נפחדו, נתבלבלו לחלוטין, ונשארים עומדים כעמדם, מי עם גור-רעץ להטילו אל האור, מי עם יעה-ברזל ללבות בו את האש, ומי עם שפוד לבחישת הדוד — בידיהם, פיותיהם פעורים, לשונותיהם תלויות, פניהם מענותות, עיניהם עגולות מתמיהה. אחרים נופלים תחתיהם כמין חולים-נכפים ושוכבים ומתלבטים על הקרקע... והלזה עומד ואומר נעילה ומוסיף ואומר... והאש מתחת לדנדנים דועכת וכבה... המתים מתחילים לזחול ולצאת...

הוא אומר, הקהל חוזר אחריו, ובלב אומרים, בכל הלב כולו. והגופים, כל מה שמרחיקים יותר בתפילה, יותר הם מתרפאים, חחרים לשלימותם, בשר מתחבר אל בשר, גידים מתקשרים לגידים, עור עם עור מקרים, וינס חוזר אליהם... וכשהוא מגיע בחזרת-הש"ץ של שמונה-עשרה בקול למחיה מתים, מיד כולם מתדמים לבני-אדם חיים ממש, כאילו רק זה עכשיו הגיעו לכאן. והם עונים אחריו קול אחד: „אמן“ וב-אמן, יהא שמה רבא! הרעש וההמולה גדולים עד כדי כך, שהרקיעים למעלה נפתחים, ותשובתם של הרשעים עולה ומגעת עד אל

הרקיע השיעי, עד אל כסא הכבוד, ושעת-רצון היתה, כגראת, השעה ההיא, וכל הרשעים, וכבר יתכן לומר, לפי האמת — הצדיקים, צמחו להם לפתע-פתאום כנפים, ובה אחר זה פרחו ויצאו, ואת שערי הג'רעון מצאו פתוחים לפניהם...

נשאור נשארו בגיהנום רק הלפיטוטין, שהיו מתחבטים כנכפים ומתגלגלים על הקרקע, והבעל-תפילה עצמו, שבמקום שבו עמד — בו נשאור עומד...

את כל הקהל, כמו בחייו, הביא לידי תשובה, והוא עצמו לא היה ספק בידו לשוב בתשובה שלימה. וגם — מאבד-עצמו לדעת היה...

במשך הזמן נתמלא הגיהנום, אף-על-פי-כן, מחדש. הוסיפו בנין על בנין, ושוב צר המקום.

ענין פתח פתח

לאפיטוטן כאפן די נשמה אין ניהנום אריין. אין טויער, מען פרענט, ער ענטפערט נישט. מען דערלאנגט אים מיט א שפיו, מיט א ברענענדיקער פויל — ער שוויינט.

— נעמט אים אויף!

מען ווייסט דאך, ווער, און וואס; מען האט דאך אויף אים געלאך-קערט. פירט מען אים אריין, ווו מען דארף, שמעלט מען אים ביי א קעסל. וואס מען הייצט אונטער פון זיינעם וועגן, ער וועט אויסקאכן, וועט מען אים ארינווארפן! און ער דערווייל ניט א כאפ דעם נראבן פיננער צום נארגל און ניט א לאז ארויס:

— יתגדל!

דעם קדיש פון נעילה...

ער זאגט — און דאס קול שטארקט זיך און צענייט זיך אויף אלע זייטן, ווי אמאל, נאך בעסער, נאך זיסער, נאך הארציקער ווי אמאל... און אין די קעסלען, פון וואנען עס האט זיך געהערט ביו אהער נערויש, נעשריי און געיאמער, ווערט פלוצלינג שטיל, דערנאך הייבט מען אן אונטערצור האלטן. די דעקן הייבן זיך אויף, קעפ שטופן זיך ארויס, אפגעברענטע פילער האלטן אונטער...

די לאפיטוטן ביי די קעסלען זאגן נישט נאך, אבער פארטומלט און דערשראקן האבן זיי זיך אינגאנצן פארלוירן, און בלייבן שטיין, ווער מיט א שייט האלץ, צום אונטערווארפן, ווער מיט אן אייזן צום אונטערשראן דאס פיער, ווער מיט אן אייזערנעם נאפל צום אויסמישן — אין די הענט, די פילער אפן, די צונגען ארויסגעלאזן, די פנימער אויסגעקרומט, די אוי-נאנעס קיילעכדיק. אנדערע פאלן אריין אין א מין נכפה און פאלן, און ווארפן זיך אויף דער ערד... און דער זאגט נעילה און זאגט... און דאס פיער פון אונטער די קעסלעך ניט אויס, לעשט זיך... די סתים הייבן אן ארויסצוקריכן...

ער זאגט, דער עולם נאך, און מיט הארץ, מיטן נאנצן הארץ. און די לייבער, וואס ווייטער אין דער תפילה, היילן זיך, ווערן נאנץ, פליישן בא-העפטן זיך, הויטן וואקסן צוזאמען, און אויסגעלייטערט ווערן זיין... און ווען ער קומט אין דער הויכער שמונה-עשרה צו „סחיה-מתים“, ווערן פלוצלינג אלע ממש ווי לעבעדיק, ווי ערשט געקומענע. און זיי זאגן מיט איין קול נאך: אמן. און ביים אמן, יהא, שמה רבא... ווערט אזוי נעפילדערט, אז די הימלען אין דער הויך עפענען זיך, און די תשובה פון רשעים דערנרייכט צום זיבעטן הימל, צום כסא הכבוד צו, אין א שעת

רצון איז נעווען, אפנים, און אלע רשעים, שוין איינגעטלעך צדיקים, האבן פלוצלינג פליגל באקומען און איינס נאכן אנדערן פון ניהנום ארויסגעפלויען און די טויערן פון נ'ערדן פאר זיך אפן געמונען...

געבליבן אין ניהנום זענען נאך די לאפיטוטן, וואס האבן זיך גע-ווארפן אין דער נכפה און געקוילערט זיך אויף דער ערד, און דער בעל-תפילה אליין, וואס ווי ער איז געשטאנען, איז ער שטיין געבליבן... אלע, ווי ביים לעבן, האט ער צו תשובה געברענגט, ער אליין האט קיין רעכטע תשובה נישט געקאנט טון. און — א מאכר עצמו דרעגן

מיט דער צייט איז דאך דאס ניהנום צוריק פול געווארן.

מען האט צוגעבויט, און ס'איז ווידער ענג.